

Letnik XXXV
številka 1-2

2001

lobje
dobje

MED
MED

kulturna
revija

meddobje
entresiglo

med

DOBJE

DOBJE

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXV.

2001

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: **MARIJAN EILETZ** (glavni urednik/director general),
VINKO RODE in **MILENA AHČIN**, sourednika,
LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorica: Milena Ahčín

Oblikovanje in zunanja oprema: Erika Indihar.

Računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 172. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 06/2001

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNA MISEL

- MARIJAN EILETZ (Arg.): Razmišljanje o slovenski kulturni identiteti v Argentini. 3

POEZIJA

- VLADIMIR KOS (Japonska): Epos v belem; Jutro na voglu; Še en prosinčev manifest. 9
- ERIKA POGLAJEN (Arg.): (prevedel Branko Rebozov) Sirup iz naktarja in trnja; Pismo sedemdesetim letom. 11
- BRANKO REBOZOV (Arg.): Noč na tujem; Ciciban poslušša veter v gozdu. 15

PROZA

- STONE MIZERIT (Arg.): Kratke zgodbe (Dieguito, Delta) 17

ESEJI in RAZPRAVE

- JOŽE RANT (Arg.): Sprava je mogoča, a ne v krščanski polnosti. 26
- MARTIN SUŠNIK (Arg.): Odpreti oči - Sedanja družba in etični klic. 61

MAGISTRSKA NALOGA

- IRENA AVSENIK NABERGOJ (Slo.): Literarna kritika in esejistika v Meddobju (III) 78

OCENE in INTERVJUJI

- JURE VOMBERGAR (Arg.): »Tone Brulc: ARGENTINA« 104
- MELITA FORSTNERIČ HAJNŠEK (Slo.): Intervju z Zorkom Simčičem v VEČERU ob izidu knjige o Majcnu. 108

GLASBA

- FRANC KRŽNAR (Slo.): Komorni zbor AVE - Turneja po južni Ameriki. (I. del) 116

PISMA ZA ZGODOVINO

- VINKO BELIČIČ ALOJZIJU GERŽINIČU (II. del) 134

UMETNIŠKA PRILOGA

- TONE KRŽIŠNIK (Arg.)

MARIJAN EILETZ

RAZMIŠLJANJE O SLOVENSKI KULTURNI IDENTITETI V ARGENTINI

Vsakič, kadar se je govorilo ali pisalo o problemih slovenske skupnosti v zdomstvu, smo bili priče filozofskim in sociološkimi analizam o izrazih »narodnost«, »identiteta«, »domovina« in iz tega izpeljanih razprav – povečini moralnega značaja – o dolžnostih slovenskega zdomca do teh kategorij. V začetnih desetletjih mislo čutili večjih problemov in so bile vse te analize v veliki večini kar istovetne. A sčasoma, ko je začelo naraščati med nami število v »tujini« rojenih otrok, obenem pa pojava narodnostno-mešanih zakonov, so se različni pojmi začinjali zapletati. Pojavili sta se dve kategoriji: »domovina« in »očetnjava« ter s tema pojmom povezane nove definicije glede na moralne odgovornosti, legalne pravice in dolžnosti ter predvsem debata o tem, kdo se danes v zdomstvu sme imenovati »Slovenec«.

Te diskusije so se največkrat zataknille ob pogojenosti jezika kot nujna določitev (in pravica) za pripadnost neki narodnosti. Ta teorija se je kmalu zrahljala, ne samo pri slovenskem primeru, ampak tudi pri ostalih in migrantskih skupnostih glede na narodnost njihovih »na tujem« rojenih potomcev. Poglejmo, kaj pravi definicija gesla »narod« v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Ljubljana, 1975) :..... *skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest* ...Redaktor te definicije je imel brez dvoma pred očmi Slovence v matični domovini ali kvečjemu v zamejstvu, vendar bi se upal trditi, da v glavnih obrisih velja isto tudi za Slovence in morda njihove potomce v zdomstvu.

Značilno je, da definicija ne govori o izključilnih kategorijah, kot da je vsaka od njih dovoljna za določitev pripadništva neki narodnosti. Ker imam v mislih le slovensko skupnost v Argentini, ki je trenutno središče moje pozornosti in mojih skrbi, potem bi si upal razčleniti pojem »zgodovinske povezanosti« na dve skupini: na one še rojene v matični Sloveniji in te,

druge, rojene v Argentini. Za oboje bi sicer veljala zgodovinska povezanost kot zadostna objektivna določljivost, vendar za druge ni tako očitno jasna, ker se "subjektivno" vsi tukaj rojeni tega ne zavedajo, z drugimi besedami ne čutijo teh zgodovinskih vezi. To je seveda odvisno od družinske vzgoje posameznih slučajev, družbene povezanosti, šole itd. Naslednja kategorija je »*jezikovna povezanost*«, ki je eden najbolj kočljivih pogojev za pripadnost nekemu narodu, skoraj bi rekli bistvena določilnica. Pa tudi ta ni absolutna. Ne bomo razglabljali o vseh odtenkih in proti-dokazih, ki jih ni mnogo, pa vendar obstajajo in nas vsaj moralno zavezujejo, da ne moremo odreči pripadnosti »slovenstvu« nekemu potomcu slovenskih staršev, ki ne obvlada slovenščine, ker ga na žalost in iz bogve katerih razlogov njegovi starši niso tega jezika naučili. Preskočimo na naslednjo definicijo, ki govori o »*kulturni povezanosti*«. Zanj veljajo povečini vse določbe kot za znanje slovenščine, izpostavlja pa se v zadnjih časih nov izziv, ki ga ne bo lahko razčleniti, namreč problem *kulturne identitete*.. O zadnji od omenjenih pogojenosti, o »*gospodarski povezanosti*« pa ne bi mogel dodati nobenega argumenta, čeprav ti gotovo obstajajo in bi kak specialist verjetno mogel postaviti kako tehtno dodatno definicijo. Ustavil bi se pa pri končni omembi, ki je očitno od vseh najbolj določljiva, ker tudi vključuje vse prejšnje postavke, in sicer, da »*imajo skupno zavest*«. Če ta definicija drži, potem vse ostale ostajajo v ozadju in je vendar ta končna definicija : »...da imajo slovensko zavest« tista kategorija, ki vsakomur, če obenem izpolni še legalne pogoje, priznava pripadnost našemu narodu.

Namen tega spisa nikakor ni bil posegati v področja, ki se ukvarjajo s to problematiko in so o teh stvareh pisali ali predavali pri nas že številni sociologi in misleci. Rad bi se le približal neki analizi na področju kulturne identitete slovenske skupnosti v Argentini, ki predstavlja danes zaskrbljiv problem, o katerem smo pri Slovenski kulturni akciji že nekajkrat razpravljali. Če se strinjamo z Aleksandrom Zornom (*»Ampak«* št. 2, str.41), kjer pravi: »*Lahko že sklenemo, da se kulturna identiteta časovno spreminja, da se razlikuje po predmetu ali dejavnosti, s katero se hoče uskladiti...*« potem moremo priti do raznih zaključkov, kot na primer, da imamo med nami zavedne člane slovenske skupnosti, ki ne obvladajo slovenščine v polni meri, a se uspešno udeležujejo na likovnem, glasbenem in morda še na kakem drugem področju. Vprašljivo je namreč, če samo ta kulturna

identiteta določuje (zaznamuje) nek prototip slovensko čutečega ustvarjalca kulturnih dobrin druge ali tretje (četrte, pete itd.) generacije izseljencev oz. naseljencev v neki »tujci« deželi. Omenjeni pisatelj v istem članku malce naprej postavi drugo, bolj globinsko analizo:*«pa vendarle prav vrednote dajo čisto nacionalno identiteto brez krvnega rasizma ...»* in podpira to svojo tezo s primerom Andreja Bajuka in odkrite (matične) namige na njegovo tujstvo. ...*«Kdo je pravi Slovenec in kakšna mora biti njegova čista veljavna identiteta, se spozna po vrednotah, ki jih zastopa.»* Svoj članek pa konča s stavkom: *»Včasih moramo poiskati svoje korenine, da bi zacveteli!«*

V začetku tega stoletja še vedno z veseljem opazamo v raznih slovenskih društvih (»domovih«), ki obkrožajo našo prestolnico, pa tudi drugod po notranjosti Argentine, različne skupine samozavestnih in v narodne vrednote zagrizenih deklet in fantov, ki so se v zadnjih desetletjih znašli skoraj brez starih in izkušnenih mentorjev, pa so vse to, kar so od njih v preteklih desetletjih lepega in vrednega slišali, videli in brali, napolnili v malho in se podali na pot za dosego cilja, ki je vsem jasen: ohranjanje in ustvarjanje kulture z močnim slovenskim pridihom na tem koncu sveta. Priznati jim je treba, da so na pravi poti, da znajo ločiti kvaliteto od kiča. Torej, v zvrsteh likovne umetnosti, glasbe in gledališča se nam ni bati okrnitve vsaj za eno ali dve generaciji.

Prav gotovo pa drži dejstvo, da je vsaj v leposlovnih (deloma tudi v gledališki) umetnosti vprašanje jezika bistveni pogoj za aktivno pripadnost nekemu osnovnemu slovenskemu kulturnemu prostoru. Z drugimi besedami povedano: za ustvarjanje na literarnem področju je neizpodbitno nujno temeljito znanje jezika in to velja tako za Slovence kot Francoze ali Kitajce. Torej, problem se zatakne pri književni umetnosti, z drugo besedo pri jeziku. Tukaj namreč opazamo, da odjemalsko zanimanje ponehava vzporedno z upadanjem znanja slovenščine, se pravi s kulturno in jezikovno erozijo. »Ljudje ne berejo več« se sliši. Če je to res za slovenske knjige, je žalostno, a še toliko bolj žalostno, ker večina ne bere niti španskih knjig. V tem se je naša skupnost nevarno približala splošnemu argentinskemu nivoju. Pred leti smo v Buenos Airesu hiteli z organiziranjem centralne knjižnice v Slovenski hiši, ker so ljudje tako zahtevali. Danes se je položaj spremenil. Podatki iz leta 2000 kažejo okrog 25 izposojenih knjig na mesec. V letu 1999 je bilo registriranih 27 različnih čitateljev (v Velikem Buenos

Airesu živi nekaj nad 6000 potencialnih bralcev!). Morda bi kdo dejal, da ljudje raje kupujejo knjige kot bi si jih izposojali. Na žalost je to samo utvara. Ali bi si kdo upal napraviti anketo in obiskati slovenske družine, pa samo nos vtakniti v dnevno sobo in vreči oči na knjižno omaro? Najbrž bi doživel v večini slučajev žalostno razočaranje. Podobno kot tisti, ki bi ga zanimalo, koliko Slovencev kupuje (in razobeša v stanovanju) umetnine naših likovnikov. Fotografije blejskega otoka ali drugih naših naravnih lepote so nam nadomestile občutek potrebe po uživanju likovnih umetnin. Potrebo po kulturni rasti preko čitanja knjig pa je, kot mnogokje po svetu, očitno zamenjala poplava televizije s svojo večinsko banalnostjo. Včasih se tolažimo ob mislih, da ta pojav ni izrecno slovenski, ker se opaža več ali manj po vsem merkantilističnem svetu, preplavljenem z video-kulturo, internetom in virtualno resničnostjo. Tudi to je morda res, a kdo pravi, da moramo plavati s tokom? Zdravja se nihče ne naleze, zanj se je treba boriti in ga negovati.

Vendar smo bili v zadnjih letih priče nekih novih in zanimivih pojavov: nekaj mladih ustvarjalcev piše poezijo in prozo v španščini na priznani višini; nekater so bili celo deležni priznanj in nagrad. Kljub temu, da vsi govore precej gladko »domačo« slovenščino, si ne upajo zapisati stavka v materinem jeziku, ker se zavedajo svoje pomanjkljivosti. Zavedno se čutijo člani slovenske skupnosti, čeprav so se umetniško oblikovali predvsem v tukajšnjem in tudi kozmopolitskem okolju. Srkali so Prešerna in Balantiča, pa tudi Alfonsino Storni in Olgo Orozco. Obogatil jih je Cankar ali Simčič, pa vendar tudi Roberto Arlt, Borges, Proust in Kafka. Koliko imajo v sebi pristnega slovenskega naboja, od staršev podedovanega in iz slovenskih tečajev naučenega, bo kdo vprašal? Slovenska kulturna akcija se je že pred nekaj leti lotila tega problema in smo začeli prevajati v naš jezik stvaritve teh pesnikov in pisateljev in jih objavljati v reviji Meddobje. Težko bo izraziti enotno mnenje o vseh teh pojavih, vendar lahko izluščimo nek skupni imenovalec: ta mešana kulturna obogatitev ni negativna, nasprotno, vsebuje neizmerno skrito bogastvo, ki se bo nekoč priključilo skupnemu slovenskemu kulturnemu zakladu. Vrača se pa tisto veliko vprašanje, ali je ta književnost slovenska ali argentinska, z drugimi besedami, ali prevladuje v njej slovenski duh?

Ob tem nam pridejo v spomin debate v slovenskem revijalnem tisku v domovini, kjer se govori o »multikulturi« v slovenskem matičnem prostoru. Pisatelj in publicist Drago Jančar je

v tej zvezi zapisal : ...« *Kulturen, se pravi, radoveden in ustvarjalen človek je po definiciji multikulturen, v nobeni kulturni avtarkiji ne more obstati. Treba je odprto živeti s človeškimi, jezikovnimi, kulturnimi in ustvarjanimi razlikami, še več, varovati jih je treba in jih razvijati...*»

Sedaj smo prišli do srčike našega problema. Treba je rešiti jezik, ki je po besedah, zapisanih v Nacionalni kulturni program »...glavni razločevalni znak Slovencev kot posebnega naroda«... in kasneje dodano: «...Kulturna politika se je zato dolžna s posebno pozornostjo in trajno skrbjo posvečati tistemu bistvenemu elementu naše kulturne identitete, ki je hkrati temelj naše nacionalne identitete – slovenskemu jeziku«. Jezik ni samo sredstvo, marveč tudi cilj, je zapisal Rudi Šeligo v isti reviji. Vemo, da se marsikateri slovenski kulturnik ali politik bavi s problematiko obstoja našega naroda v bodoči internacionalizaciji slovenskega biološkega prostora in poneselitvi tujerodcev iz južnobalkanskih dežel, s katerih plodnostjo Slovenci izgubljammo bitko na vsej črti. Naš zdovski problem je bistveno drugačen. Ne grozi nam upad rojstev, ampak delno utapljanje in pomešanje v večinskemu narodu. Tega problema se je pred več kot dvajsetimi leti lotila naša skupnost, ko smo načrtovali uradno dvojezično gimnazijo, ki bi v veliki meri reševal ta problem, kot so to dokazale kake druge narodnostne skupine. Dobili smo na voljo šolske prostore (v Slovenski hiši), imeli smo načrt za izbiro profesorjev, imeli smo skupino prvih družin, ki bi pošiljali otroke v to šolo in imeli smo ustmeno odobritev Tajništva za šolstvo na občini mesta Buenos Aires. Manjkal je le majhen »birokratski« postopek: »nihil obstat« od strani Veleposlaništva SFR Jugoslavije. In tam smo dobili odgovor, kot smo se ga že bali: ne! Kdo bi sicer pričakoval kaj bolj pozitivnega od udbaških birokratov in balkanskih totalitarcev? Torej, ostali smo pri starem. Naše udarniške učiteljice in profesorji so se zagnali naprej in se borijo proti hladnim vetrovom, ki še vedno vejejo iz naše domovine, čeprav se je Slovenija že pred desetimi leti otrsela sramotnega »berlinskega zidu« in balkanske prisile. Republiške oblasti se menda še niso zavedle, da tudi tukaj v Argentini živi nezatajljiv del slovenskega naroda, ki se že preko petdeset let bori za svoje nacionalno preživetje, za ohranitev slovenske kulture in narodnostnega ponosa. Delne podpore, ki so je danes sicer deležne naše šole, še daleč ne zadoščajo za izpeljavo ustreznega programa samoohranitve slovenske kulturne identitete v tej deželi.

Ta moj protest ne bi bil popoln, če se ne bi dotaknil boleče točke o izginuli prisotnosti stojnice slovenskih knjig na buenosaireškem knjižnem sejmu. Nerazumevanje odločujočih funkcionarjev v Republiki Sloveniji, kot morebitna posledica pomanjkanja ustrezne informacije od strani veleposlaništva v zadnjih letih ali pa od merkantilistično usmerjenih knjižnih založb nam je letos spet zadala hud udarec. Naša prisotnost na tej mega-razstavi se je letos spet omejila na skromno vitrino, ki smo jo napolnili Slovenci v Argentini s knjigami z naših polic, z vso ljubeznijo, odgovornostjo in spoštovanjem. Spominja me na zgodbo pastorke, ki je na skrivaj prinesla šopek cvetic na grob svoje matere.

Pri nas se ni bati nacionalnega okuženja ali notranje duhovne izvotlitve. Mi smo gradili naše slovenstvo na vrednotah in iz teh so izklesani temeljni kamni te naše kulture, ki jo hočemo za vse na svetu ohranjati. Morda, verjetno bo nekoč prišlo do tega, da bo tudi to slovensko deblo doletela smrt, kot je to zapisano v zakonih narave. A ta smrt ne bo sramotna. Umrli bomo kot drevesa, stojé.

VLADIMIR KOS

JARABE DE NECTAR Y ESPINA

EPOS V BELEM

*O dnevu v snegu prav pod Fudži goro
bom pel, ker veter hodil je z menoj,
s snežinkami, in s sonca vljudnim sojem.
Ob poti hram je sanjal, pravljic dvor.*

*In templja streho sneg je v vibo dvignil,
kristal položil v bambusovo dlan.
Smehljaje se, zamaknjeno v Nirvano,
"božanstvo" je sedelo med lučmi.*

*Moj cilj je bil prijateljeva hiša.
(Prijateljstvo je tudi tukaj dar.)
Med bori, z licem k Fudži, križ pobarvan
je visel v eni mnogih vrtnih niš.*

*Srce je Kristusovo kroavelo,
z glave pod trni se je vlekla kri.
"Za nas," sem vrabčku v snegu rekel tiho.
Začivkal je in se na nišo vzpel.*

JUTRO NA VOGLU

*Davi je luna prišla pred slovesom
k hišam na ravni, za hip vsa smehljay.
Okna predmestja so vztllila v sijaju
z mlako, s smetiščem, z ostanki zaves.*

*Stal sem na voglu. Je mene čakala,
da ji zapojem o njenih očeh?
Nič me ne gleda. Umika se s strehe,
zmeraj bolj bled je obrazka opal.*

*Veter prinese kamelije cvetko.
Nate pozabil sem, rožnati cvet!
Vzel te bom s sabo med sive omete,
tja, kjer med stroji ujetnik je svet.*

ŠE EN PROSINČEV MANIFEST

*Dokler sem človek, o človeku pojem,
da je – do smrti – utelešen duh.
Ker duh je, preživi snovi razkroje,
podoben v umu, v volji božjemu.*

*In snov se ne odloča, kakor hoče,
in snov ne more doumevati.
Seveda se – kot človek – tudi jočem,
pa sram me je, ko zlo srce skrivi.*

*Ker človek sem, lahko se spreobrnem.
Prav to je vredno nove kitice!
O, dajte jo na tablice srebrne,
obesite jih v vhod mrliških vež.*

Karl Marx in Friedrich Engels sta objavila svoj
"Komunistični manifest" januarja 1848.

ERIKA LIDIJA POGLAJEN

JARABE DE NÉCTAR Y ESPINA

El balcón de mi alcoba, cargado de amapolas,
sabedor de mentiras, antes era triste.

Más ahora de perfumes y abejas se viste,
con malvones y panales, vapores y auroras.

Era un ánfora de aromas vacía, pero espero
abrir la ventana al que traiga la miel;
pues la dulce tortura me ha picado su hiel
aunque hoy me corona el rosal de febrero.

Con bastante frecuencia reparte sonrisas,
me brinda el jarabe de néctar y espina...
y aflora del alma la risa mezquina
que sopla al viento doradas cenizas.

Me ha tirado su sol la primavera
y corriendo las palabras se acercan en tropel,
ofreciéndome versos y rimas en cóctel
y en copas con hielo, el alma aventurera.

¡Alegría, persevera! ¡Que se rinda la eterna pena!
¡Que el enjambre de palabras en mi alcoba haga nido!
En mi patio, por fin, la esperanza ha venido,
pues cubrí con jazmines la herida de mi vena.

SIRUP IZ NEKTARJA IN TRNJA

*Balkon moje spalnice, z makom obtežen,
poznavalec laži, prej je bil žalosten.
In zdaj se v čebele in v vonje oblači,
v geranije, v satje in s sviti in hlapi.*

*Bil prazen vrč je za dišave, toda okno
mislím tistemu odpreti, ki mi medú prinese,
ker sladka bol mi je vpičila svoj žolč,
čeprav me danes venča vrtnica poletja.*

*Sonce svoje mi navrgla je pomlad,
nudeč sirupa mi iz nektarja in trnja...
In prikipi iz duše ta skopuški smeh,
ki v veter razsipava zlat pepel.*

*Naprej, veselje! Večna bol naj se preda!
Naj roj besed se ugnezdi v moji izbi!
V moj vrt je končno upanje prišlo,
ker v svoji žili rano sem prekrila si z jasmíni.*

(Poslovenil Branko Rebozov, Bs. As. 1999)

CARTA A LOS SETENTA AÑOS

Tus besos cuan palomas –blancos y puros–
han llenado de fuego mi constante invierno...
cuan de fuego constante está lleno el infierno;
de besos bohemios que se han volado,
cuan palomas que lejos se han ido
aún antes de haberse gestado.

Sabet, noble, hermoso caballero,
que en el balcón espero,
en este cansancio de mi misma,
que gime como un niño y llora
–acaso Venus no a menudo enamora–.

Las arrugas de mis manos temblorosas
son surcos que dejó aquel tiempo de rosas.
No te asustes de mis ojos descoloridos
ni de estos pómulos bien pronunciados.
¡Los años cuesta arriba fueron demasiados
y ha dejado la vida agujeros desmedidos!

El corazón a menudo amaga con apagarse
–en ocasiones le hubiere estado agradecida–.
Putrefacto el balcón de madera carcomida
no soporta una violeta próxima a helarse.

Setenta años ayer he contado.
¡Vaya si el tiempo es lento y pesado!
Más a veces tomo los recuerdos de a manojos,
¿en dónde, acaso, habré de poner los ojos?

Los viejos solos somos burlados...
¡Mira el recuerdo que esboza una mueca!
¡Como flor marchita que caiga del tallo;
déjame vida, que esta mujer
ya está seca!

PISMO SEDEMDESETIM LETOM

Poljubi tvoji kot golobi – čisti in beli –
 so napolnili z ognjem mojo trajno zimo...
 kakor ognja trajnega je poln pekel
 od bohemskih poljubov, ki so zleteli
 kakor golobi, ki so daleč odšli
 še preden so se spočeli.

Veste, plemeniti in krasotni vitez,
 da na balkonu čakam
 s to utrujenostjo sebe same,
 ki kakor dete joče in ihti
 – mar pogosto Venus ne zaljubi?–

Gube mojih rok tresočih brazde so,
 ki davni čas pustil je rož.
 Ne ustraši mojih se oči ugaslih,
 niti mojih zaostrenih ličnic!
 Preveč bilo je v breg idočih let
 in udrtine močne so življenja sled.

Srce je šestokrat na tem, da ugasne,
 (kdaj za to bi mu bila hvaležna).
 Od strohnelega lesa pregnit balkon
 več ne vzdrži vijolice, ki vsak čas usahne.

Včeraj sedemdeset štela let sem.
 Glej, če čas ni započasnjen in težak!
 A spominov vzamem kdaj za cel grabljaj,
 le kje, če ne, bi si oči spočila vsaj!?

Starci sami smo zaničevani...
 Poglej, na kaj nas opomni spaka!
 Kot uvelo rožo, padlo od stebelá,
 življenje, pusti me, ker ženska ta
 je že suha!

(Poslovenil Branko Rebozov, Bs. As.)

BRANKO REBOZOV

CICIBAN POSLUŠA VETER V GOZDU

*Očka, poslušaj! Kaj v temni je šumi,
kaj to vzdihuje in tuli ves čas?*

*– Ciciban, molči no, veter tam glumi,
pleše med drevjem, otresa si mraz;*

*Kruta je zima vso rast zamorila,
– kdo bi pozabil gozdni naš kras –
zdaj reveža vetra preganja nemila,
da si ogrel bi roke in obraz;*

*Roke otrdele in noge zledenele
in usta, ki snežni zasul mu je prah,
in oči, in oči od ledu oslepele,
in srce, joj, srce, ki razklal ga je strah.*

*To strašno se sliši, a očka, pogledi,
tisoč luči gre iz hriba na hrib
kot za pogrebom vsi v isti sledi
padajo v brezna, ki odpro se za hip!*

*– Kaj bi tja gledal, sin, sem se obrni,
sveče ledu so to z drevja viseče,
ki v noči prižiga jih mesec srebrni
in zvezdnati sij, ki v temi se leskeče. –*

*Očka, ti slep si in gluhi prav zares!
Ne vidiš, povsod se blešči po gozdovih,
iz vsake globeli razzarja se kres...
Glej, angeli beli stoje po vrhovih!...*

*– Ciciban, molči in stisni se k meni!
To domobranci so, glej, domobranci
od tujcev izdani, od bratov umorjeni...
To pričaj! Naj zvéjo to še zanamci! –*

NOČ NA TUJEM

*Ko sem otrok sedel na pragu rojstne hiše
in gledal za gorami v vzhajajoče sonce,
o, dihal zrak, ki se najlaže diše,
sem vprašal: "Mati, kaj je tam za soncem?"*

*- Za soncem? - reče mati, - Tam je svet. -
"Svet? In tam za svetom, mati?"*

*Mati: Tam je drugi svet in drugo sonce...
In že se dvigne vse z menoj v polet*

*prek daljnih gor in pajčolanov zore,
prek do neba rastočih smrek
in z domišljijo, ki otrok jo zmore,
da bežen hip podaljša v celi vek.*

*Kot časopis prebran in vržen v kot
sedim preganjen v naslonjaču,
v najdaljnem svetu, v mraku tuje hiše,
in z dihom lastnim le beraču.*

*V ognjišču gledam ognja plapolanje,
ki mi v očeh spomine davne riše,
nepovrnljivi slika čas in davne sanje
čara v dim, ki sproti vse zabriše.*

*Po kakšnem svetu naj zdaj vprašam?
Na kakšna naj zdaj mislim sonca?
Le ura stara obešena na steni
na vsa vprašanja kruto odgovarja
z udarci topimi brez konca.*

*Čemu le plešejo ti zublji v peči?
Jaz vse sem že doživel v rojstni hiši
pri materi in cunjasti igrači...
nikdar nikjer ni nič podobnega tej sreči!*

*To prisega mrzla roka duši,
ki s strahom stiskam na srce si...*

TONE MIZERIT

KRATKE ZGODBE

DIEGUITO

Zgodnje poletno jutro se je prebujalo. Nad reko se je svetlikala rdečkasta zarja. Zrak je bil svež, kolikor se pač lahko govori o svežem zraku potem, ko je prejšnji dan vročina skočila na 37 Celzija, termični občutek pa kar na 42. Vendar je jutranjih 24 stopinj pomenilo vsaj kratek oddih. Predno vzide sonce se pljuča toliko odpočijejo, da bo telo sposobno preživeti nov dan v januarskem pekl.

Mesto se je počasi pričelo gibati. Malo dremajoče je šumelo v prvih zvokih delovnega dne. Kolektivi so že rohneli po avenijah in šum vrh avtoceste je postajal vedno bolj silen. Res je, da se občasno brnenje avtomobilov ni poleglo niti ponoči, a vsi so bili v viži tega že navajeni.

Viža. Beseda pravzaprav pomeni vas, naselje. A buenosaireščani - in za njimi vsa dežela - so to besedo prevzeli kot oznako za bedna naselja. "Villa miseria" ali enostavno viža - bedno naselje; in njih prebivalci - vižeros.

Med neštetimi velikimi in majhnimi bednimi naselji, s katerimi je bil posejan Buenos Aires, je bila "Cavita" gotovo eno najbolj zanimivih. Majhno, petnajst do dvajset barak iz pločevine, desk in lepenke se je stiskalo v luknjo, ki sta jo pustili kakih sedem metrov visoka avtocesta in izvozna cesta, ki se je prav na tistem mestu spuščala do tal. Na južni strani je prostor zaslanjalo visoko stanovanjsko poslopje. Proti vzhodu jo je omejeval visok zid, ki je cesti zakrival pogled na barake. Proti zahodu je avtocesta vztrajno pokrivala zemljo s svojo betonsko ploščadjo. Le na sever je bil svet odprt, ker se je do bližnjih stavb raztezal zapuščen prostor, pol travnika, pol smetišča. Tega bodo gotovo kmalu napolnile nove barake. A sedanji prebivalci so se raje stisnili pod varno streho avtoceste.

Ta položaj je imel prednost obrambe pred dežjem in neurjem, a tudi posledico nenehnega ropota, ki tudi ponoči ni pojenjal. Druga huda posledica pa je bila, da je bil zrak nasičen z avtomobilskimi plini, ki so jih vdihavali stari in mladi, predvsem pa drobiž, ki se je ves dan podil po majhnem osrednjem prostoru. Ta je bil obenem trg, sprehajališče in govorilnica, kjer so ženske prenašale vse mogoče in nemogoče čenče te male vasi in njene okolice.

Ime Cavita ji je dala sosenska, gotovo povzeto po zloglasni viži La Cava, ki v San Isidru zbira okoli trideset tisoč revežev in majhno število hudodelcev, katerih kruta slava potem pade na vse naselje. A Cavita je bila mirna vasica, prebivalci pa obubožani, a delavni ljudje, ki so se prebijali skozi življenje v miru in medsebojni pomoči.

Prav v kotu je stala majhna koča; same deske razbitih za-bojev in lepenka. Pločevinasta je bila le streha. Verjetno je bila to začetna baraka, ker je bil kraj, kjer je stala, najbolj varen in v zatišju. Imela je en sam prostor, kjer so se drenjale miza z majhnim petrolejskim štedilnikom, stara postelja z oguljeno žimnico in omara, ki je služila tako za obleko kot za kuhinjske potrebščine.

Lastnik te zgradbe je bil stari Vicente. Pravzaprav "stari" je bil vzdevek, ki so mu ga dali sovaščani. Saj danes človek pri petdesetih pravzaprav še ni star. Res pa je Vicente izgledal starejši. Življenje in okoliščine so mu prilepile na obraz marsikatero gubo in na glavi posnežile številne lase.

Kako je Vicente padel v vižo, ni bilo nikdar jasno. Gotovo je bilo le, da je včasih imel drugačen položaj in so mu bile zvezde bolj naklonjene. Govorica, način obnašanja, odgovornost v delovanju, vse je pričalo o človeku, ki je bil sicer izredno preprost, a ki v mladosti ni zaman drgnil šolskih klopi. Morda je kje še imel družino, morda otroke, a o tem Vicente ni nikdar govoril. In če ga je sosed naravnost vprašal, se je malomarno nasmehnil, obrnil pogled proč in napeljal pogovor na vreme.

Koča v kotu je bila nenehno ovita v tišino. Vaščani niso nikdar vedeli, če je Vicente doma, ali ga je presenetila kaka zaposlitev. Po poklicu naj bi bil zidar; vsaj tako je trdil. Vendar je bil spreten tudi z mizarskim orodjem in sploh je bil pripravljen prijeti za vsako delo. A čeprav je vztrajno iskal kako stalno zaposlitev, se je moral zadovoljiti le s čangami. Ne najmanjši vzrok za to stanje je bilo to, da ni mogel dati točnega naslova,

ko so ga vprašali, kje stanuje. . "Cavita" namreč sploh ni mogla imeti uradnega naslova. Čange pa so se redčile, čim bolj je rastla kriza in je množica brezposelnih iskala vsaj kak kovanec v priložnostnih opravkih.

A to jutro je bila koč v kotu polna glasov in življenja. Že okoli polnoči je otroški jok prebudil naselje in luč petrolejke v Vicentovi baraki je privabila pozornost sosedov. Potem so vsi slišali, da je nekdo trkal pri Orozkovih.

"Jacinta, prosim, pridi hitro. Nekaj se je zgodilo." Vicentov glas je drhteče, a razločno odmeval v temi. Potem se je pričel ropot, tekanje in ponovno se je oglasilo kakor jok dojenčka.

Še predno je zarja zarisala črto obzorja, je vse naselje zbujeno premlevalo nočno zgodbo. Vicente se je bil že v temi pozno vračal z dela. Zakasnil se je, ker je don Castro zahteval, da dokonča omet zidu - seveda za isti dogovorjeni denar. Vicente se je zavedal, da je to izkoriščanje, a navajen je bil podobnega postopanja; predvsem pa je vedel, da mu don Castro nikdar več ne bo dal posla, če mu odreče. In večkrat ga je že rešil s kakšno čango, ko ni imel niti kovanca več v žepu.

Čeprav je bilo pozno in pot nevarna, se je napotil peš tiste dolge kvadre. Od avenije Amancio Alcorta mimo bolnišnice Muñiz in nato po cesti Pichincha. V tretjem kvadru po otroški bolnišnici je cez cesto velik prazen prostor. Morda bo tam kdaj nova sodna stavba, a to je le še v načrtih mestnih mož. Stvarnost je tja posadila grmičevje in smeti. V medli svetlobi cestne svetilke je Vicente zagledal vrečko za odpadke. Oblika je bila svojevrstna, neobičajna.

"Morda pa je kaj uporabnega", mu je šinilo v glavo. Navajen je bil zbirati še tako neverjetne stvari in jim najti primerno uporabo. Zato je križal cesto in pohitel do sumljive vrečke. Težka je bila. Hitro jo je razvezal in se znašel pred dojenčkom, zavitim v umazane cunje. Vicente se je komaj zavedel, kaj se pravzaprav dogaja. Kot v sanjah je zagrabil umazan povoj z otrokom, ugotovil, da revše še diha in z njim v naročju oddrvel proti naselju. Doma ga je položil na posteljo in hitro skočil k Orozkovim po pomoč.

V viži je primanjkovalo vsega, a do jutra je bil otrok skopan, oblečen in nasičen. Solidarnost vižerov ne pozna meja, ne zapreke, ki bi je ne premostila. Eden je prispeval stekleničko za dojenčke, drugi plenice, tretji oblekco, še kdo je prinesel

mleka. Da, celo ime je že dobil: Diego, Dieguito. Izbral ga je seveda Vicente. Ko so ga vprašali zakaj, ni nič odgovoril. Ko so vztrajali, če je zaradi Maradona, se je le nasmehnil, a v tem nasmehu je bilo tudi jasno, da njegove nogometne simpatije nimajo ničesar opraviti z izbiro imena.

Ko je bilo vse opravljeno in se je začelo svetlikati, sta se Vicente in Jacinta odpravila proti otroški bolnici. Bilo je potrebno, da dojenčka zdravniki pregledajo in da ga prijavijo. Vicente je vedel, da bo imel težave. In res: potem, ko je zdravnik ugotovil, da je malček zdrav kot riba v vodi in predpisal le običajno cepljenje, so ga s potrebnimi formularji napotili na policijo.

Na policijski postaji so ga po dolgem čakanju poklicali. Vso zgodbo je moral ponoviti do najmanjše potankosti. Potem se je začelo zasliševanje. Odgovarjati je moral na razna umestna in neumestna vprašanja. Za tem so se dva policista, socialna delavka in on odpravili na kraj, kjer je otroka našel, da so vse popisali. In končno so šli vsi skupaj do naselja pod avtocesto, da so ugotovili stanje najdenčka in kako je postrežen. Potem pa znova nazaj na policijsko postajo. Ponovno čakanje, dolgo, neskončno. Potem so ga poklicali v komisarjevo pisarno in tam je moral poslušati odločitev, da mu glede na prontuarne, sociološke in sanitarne okoliščine poverijo začasno oskrbo Diega, dokler sodnik za mladoletne ne odloči, kaj in kam z otrokom.

Ko se je Vicente sredi popoldneva vrnil domov, je bila Cavita pravi sejem. Kar mrgolelo je častnikarjev in sosedov. Nekdo je namreč s policije že dopoldan o najdbi obvestil znanca na radijski postaji. Od tam naprej je bil plaz nevzruden. Večerni programi novic na televiziji so obširno poročali o zgodbi in kazali Dieguita. Tudi Vicente je pred kamerami in mikrofoni ponavljal svoj doživljaj. Naslednji dan so še jutranjiki prinesli zgodbo. Clarin je na naslovni strani objavil ogromno fotografijo, kjer je Vicente držal v naročju Dieguita, v ozadju pa se je odražala avtocesta. In znotraj še drugo, posneto pred revno kočico v kotu. "Cavita" je postala slavna in Vicente glavni junak.

A že drugi dan je zgodba zgubila privlačnost, drugačne novice so prodrle v ospredje in mir se je vrnil v naselje. Tedaj šele se je Vicente mogel posvetiti najdenčku. Dieguito se je izkazal kot priden fantič in Vicente kot skrben oče. Pestoval ga je, skrbno hranil, ga čistil in mu menjaval pleničke. Vsa

“Cavita” je pri tem sodelovala. Doma morda niso jedli, a v Vicentovi koči ni zmanjkalo mleka, ne plenice, ne obleke.

Tekli so dnevi. Teden je bil kmalu okoli in za njim mesec. Vicente se je popolnoma spremenil. Iz tihega samotarja je postal duša Cavite. Vedno si ga lahko videl z Dieguitom v naročju. Sprehajal se je med kočami, ga nosil sončit na severni travnik, hodil z njim po nakupovanju, obiskoval domala vse kolibe v naselju. Pri Orozkovih je bil skoraj več kot doma. Pri Jacinti je Vicente tudi puščal otročička, kadar se je odpravil za kakim delom. A vedno je pazil, da je bil zgodaj doma, predno je noč zavladata nad naseljem.

Sreča se je naselila v koči tam v kotu in iz nje izžarevala na vse naselje. Diego je živel pri Vicentu, a nekako je bil otrok vseh, jih družil in povezoval, jim bil v veselje in jih polnil s ponosom. Ljudje, ki so živeli na robu življenja, so rešili to majceno življenje in ga osvojili. Tako so tekli srečni dnevi.

Potem je prišlo tisto neizbežno, kar so vsi vedeli, a o čemer nihče ni hotel govoriti. Pristojni sodnik je ugotovil, da socialno in sanitarno okolje v naselju ni primerno za pravi telesni, sociološki in kulturni razvoj najdenčka. In ker policiji dotlej še ni uspelo najti prave matere, je odločil, da naj otroka prevzame v oskrbo državni zavod za sirote, dokler ga sodišče ne odda v posvojitev vrednim staršem.

Nekaj je skupnega vsem, ki živijo v bednih naseljih. To je predanost v usodo: tako je, tako mora biti in je prav. Nihče se v Caviti ni uprl, nihče nasprotoval, nihče protestiral. Ko je nekega poznega jutra prišla policija in z njimi socialna delavka, so ji le mirno izročili otroka. Sem in tja se je zaiskrila kaka solza. Samo Dieguito je jokal, ko je prišel v neznano naročje.

Odhod je bil mnogo tišji kot prihod: brez radijskih poročil, brez novice v televizijskih programih. Le kak dnevnik je naslednji dan objavil kratko novico, da je bil pred meseci slavni Dieguito izročen v varstvo države.

Naslednje jutro je bilo v viži mirno. Le zunanji ropot s ceste in z visoke avtopiste je motil tišino. Jacinta je večkrat stopila pred kočjo in se razgledala proti kotu. Nobenega glasu ni zasledila. Tako do večera. “Morda pride pozno” je menila v upanju, da je našel kakšno delo, a v strahu, da bi se mu kaj pripetilo. Da bi se napil, ni niti pomislila. Toliko je že poznala Vicenta. Zaspala je s skrbjo v srcu.

Ko se je prebudila in iz kota ni bilo znaka življenja, se je napotila tja. Za hip je postala, predno je odrinila okorna vrata. Stopila je v beden prostor. Vicente je ležal na postelji. Ni se zganil, ni pogledal. Saj tudi dihal ni več. Mir mu je bil za vedno legel na zgubano, zgarano obličje.

DELTA

Tam, kjer se veletoka Parana in Uruguay stekata v kot morje 'Široko Reko Srebra', se nahaja ena najbolj zanimivih pokrajin na svetu. Imenujejo jo Delta, ker je celotna površina po svojem orisu podobna tej črki grške pisave. Na stotine rek, potokov in kanalov jo prepleta in spreminja v pravljlično deželo otokov.

Buenosaireško Delto in ono, pripadajočo Entre Ríosu, loči Reka Paraná Guazú. Obe skupaj pokrivata kakih sedemsto petdeset tisoč hektarjev, a buenosaireška je znatno manjša kot ona sosednje province.

Delta je kraljestvo milijonov ptic, plazilcev in vsevrstnih rib v vodah. Zatočišče priseljencev, domačih in tujih, je bogata in rodovitna. Sadni nasadi po otokih tekmujejo z ribolovom in zlasti v zadnjih letih s turizmom. Tisoče čolnov, motork in majhnih ladjic se nenehno srečava na njenih širokih in mokrih cestah, ki ji zadajo videz podeželskih Benetk. Ob koncu tedna se jim pridružijo luksuzne ladjice bogatašev in turistov.

Delta pa je tudi bogata v čudovitih in pretresljivih zgodbah, kot ona o mali dekljici Kasimiri. Kasimira je bila stara komaj enajst let. Prijetna in pridna, a hudobnih staršev. Vsak večer sta jo oče in mati za kazen za malenkostne prekrške privezala na drevo, kjer je morala v grozi prebiti noč. Neke noči ni vzdržala. Angeli so prišli po njeno dušo in jo odnesli v nebo. Na pokopališču v Tigre pa je za njo ostal majhen grob, ki ga še danes nenehno krasijo sveže rože, dar prebivalcev.

Delta je bivališče trdih, odpornih in drznih ljudi. Je pa tudi kraljestvo tihotapcev, ki so čez reko prevažali v sosednji Uruguay in nazaj najrazličnejšo robo. Dandanes je ta obrt v nazadovanju zaradi veletrga Mercosur, a pred leti je pol Delte živelo od te dejavnosti.

Drznost, ki je značilna za otočane, pa jih naredi tudi vroče-krvne, nasilne, k čemur usodno prispeva zmes krvi in miselnosti, natepenih z vseh koncev sveta.

V Delti se je tam v daljnih letih tisoč devetsto trideset razvijala zgodba dveh prijateljev. Zoilo in Pablo sta bila kakor brata. Prav od otroških let sta delila usodo in iskala poti v življenju. Ko sta toliko odrasla, da sta si upala sama na reko in nato tja čez v Uruguay, sta postala tihotapca. Nemalo pustolovščin sta preživela, se z ramo ob rami borila proti rečni policiji in se pretepala s pajdaši, ki so jima večkrat hoteli prevzeti njuno cvetočo obrt.

Pablo in Zoilo sta si delila vse: delo, dobiček in ženske, dokler ju ni usoda nekega dne zapeljala v pulperijo Janine. V tej tipični podeželski krčmi, presajeni v otoško okolje, so se radi zbirali gostje iz vsega okoliša. Bila je znana širom Delte po lepoti lastnice, dobri postrežbi, odličnem vinu, predvsem pa po odsotnosti policije, za kar je tudi poskrbela Janina. Ob dolgem pomolu je bilo zato vedno privezано večje število čolnov, tudi kak motor, ki so se le še pomnožili, ko je mrak pričel pokrivati otočje.

Ne bi bilo zgodbe, če se ne bi oba prijatelja zaljubila v lepo krčmarico. A nasprotno kot doslej, ni bil noben od njiju pripravljen, da si jo delita. Tudi ona ne, ki ji je srce hitro izbralo. In tega Zoilo ni mogel prenesti. Še vedno je s Pablom hodil v Uruguay, še vedno se družno izvijal pred policijo in se pretepal, a kadar se je Pablo izkrcal na velikem otoku in zavil proti pulperiji, je Zoilo mračnega obraza nadaljeval pot in izginil neznanokam. Tako so tekli meseci, polni tesnega pričakovanja.

Nekega večera se Zoilo ni oddaljil. Izstopil je z motorke tudi on in z odločnim korakom stopal za Pablom. Izzivalno je pospešil korak, ko se je oni ustavil in ga vprašujoče pogledal. Tako je nadaljeval pot ob njem in za njim vstopil v krčmo.

Precej gostov je že bilo za mizami. Vsi so se zdrznili, ker pojava obeh prijateljev na tem mestu ni pomenila nič dobrega. Poznali so njuno zgodbo in čutili napetost, ki je zadnje čase vladala med njima. Vedeli so, da jih čaka buren večer in verjetno pretep.

In res. Komaj je Zoilo popil nekaj kozarcev, je začel nadlegovati goste. Širokoustil se je, sramotil in se obregnil ob vsa-

kega, ki mu je prišel na muho. Hodil je po obširnem prostoru, se namerno spotikal ob mize, pljuval na stole in izzival pretep. Vsem je že katero zagodel, le Pablu ne. Končno se je postavil pred mladostnega Cirila, se zakrohotal in mu pljunil v kozarec. Ciril je skočil pokonci in že segel za pas na hrbtu, ko se je rezlegel rezek glas:

“Mir, mir dajta! V moji hiši se ne bosta pretepalala! Tu ukazujem jaz in kdor ne bo ubogal, naj izgine!”

Janina je stopila izza šanka in z odločno kretnjo pokazala vrata.

Zoilo je obstal, kot da ne bi verjel, kar je slišal.

“Naj izginemo? Kdo pa si ti, da si upaš hoditi na pot samcem. Kdo si, da si upaš ukazovati nam, možem. Nikdar se še ni zgodilo v Delti, da bi ženska metala moškega čez prag in se ne bo. Le kaj si misliš. Utihni in zgini ti, psica zanikrna.”

Janino je pogrelo. Kri ji je butnila v lice. Še vedno mirna a tem bolj odločna se je obrila proti Zoilu:

“V moji hiši si, pod mojo streho, in dokler boš tu, si dolžan spoštovanje meni in mojim gostom.”

“Spoštovanje? Spoštovanje tebi? Ti kurba in hči kurbe, ti svinja usrana. Glej kaj mislim o tvojem spoštovanju!”

Le drobec trenutka se je zdelo, da Zoilo še dvomi, ali naj stori kar si je zamislil, ali naj se umakne. A potem se je vsulo. Krik groze je preplaval prostor. Podivjani mož je bil z enim samim skokom na mizi. Segel je z levico pod pas in z mrzličnimi prsti začel odpenjati gumbe. Z desnico je iskal med nogami in privlekel na dan mehkužnat palec, iz katerega je pričelo brizgati. Topel, smrdljiv curek je oškropil vsevprek mizo, stole in tla. Kaplje so se odbijale na površini, znova padale in puščale za sabo mokro sled onečaščenja. Zoilo je kričal. Nekaj groznega je bilo v njegovem glasu, nekaj strastno razdraženega, kot da bi nori posiljevalec dosegal orgazem in padal v brezno slastnega uživanja. Ni prenehal, dokler ni bilo oscano vse, kar ga je obdajalo.

In nato tišina! Legla je na prostor in na goste. Nihče se ni ganil, nihče spregovoril, nihče skušal pomiriti. V glavi vseh je bila zasidrana zavest oskrunjenja in neizbežna potreba očiščenja. Vdihavali so pričakovanje obreda, kot krsta, ki bo opral ta prekleti izvorni greh in z rdečo vodo prekril madeže

onečaščenega svetišča. Po zakonih Delte je Zoilo storil najhujše, s čemer je mogel osramotiti lastnico doma.

Pablo je neskončno počasi vstal. Pogled se mu je izgubljal na obrazu Janine. Njune oči so se iskale, tipale so kot v temi in se končno našle. Pablo je le rahlo nagnil glavo, kot da bi jo hotel pomiriti: "Ne boj se, vse je prav, vse v redu. Tako mora biti." Nato se je odločnih korakov odpravil na edino pot, ki mu je preostala po zakonih Delte.

Zoilo je skočil z mize. Vedel je, da je dosegel to, kar je že vse zadnje mesce iskal. Končno sta si stala s Pablom nasproti. Razprl je noge. Desnica je bliskovito izza hrbta potegnila fakon. Nabrekle mišice so bile pripravljene, da zadajo in odbijejo udarce.

Slaba razsvetljava je medlo odsevala na rezinah nožev. Previdnih korakov sta se bližala drug drugemu. Pričel se je divji ples, brez glasbe, le udarci obutve ob tla je predvajala ritem naskokov in umikov. In dihanje, tisto rezko, sunkovito vdihavanje in izdihavanje, kjer se je mešala sapa bojujočih in dih gledalcev v eno samo ozračje groze.

Ni trajalo dolgo. Dva sunka od strani v višini trebuha sta napovedala konec. Zoilo je obležal. Oči je imel uprte v nasprotnika. Ni prosil, ni obsojal. Morda si je želel le zadnjega sitiska roke, da ne bi zapustil Delte in življenja tako osamljen. A ta, zadnja želja, se mu ni izpolnila. Pablo je pristopil in le skrajšal muke z zadnjim udarcem v srce. Nato je zaključil obred. Iz še vedno odpetih hlač je potegnil tisti mehkužni prst in ga z enim samim udarcem noža odsekal. Malomarno si ga je vtaknil v žep.

Potem je odšel. Ni pogledal nikogar, niti Janine. Pogoltnila ga je noč. A gostje so vedeli za njegovo pot. Najprej s čolnom do srede reke, kjer bo v svitu mesečine zavihtel roko in vrgel v tok tisto skrunilno in ogabno. Nato pa do policijske postaje...

Deset let je lahko dolga doba, ali pa hitro mine, kakor jih človek pač živi. Za Pabla in Janino so bila neskončna. A vse mine in nekega dne se je Pablo zopet izkrcal na velikem otoku. Leta ječe so se mu poznala na bledici obraza in v negotovih korakih. A življenje je znova teklo naprej in ga nagradilo s polnostjo, ko so v objemu Janine njegove oči polzele po travi, grmičevju in drevesih zelene pokrajine in se ustavile na vodi, tisti ljubljeni vodi, ki je prebivalcem Delte kot zrak, brez katerega jim ni živeti.

JOŽE RANT

SPRAVA JE MOGOČA, A NE V KRŠČANSKI POLNOSTI

Najprej zbornik in razstava o domobranstvu v Cekinovem gradu in nato dr. A. Bajtov *Bermanov dosje* sta bila dva dogodka, ki sta v zadnjih letih razburkala – verjetno samo na površini in začasno – slovensko javno hoteno sprenevedanje. Ali je pametno in primerno, da predstavim še en pogled?

1. SLOVENIJA IN NEKATERE DRUGE DRŽAVE

Arg. dnevnik *La Nación* je 4. decembra 1998 poročilo o papeževemu obisku Hrvaške dal naslov "Polemična beatifikacija na Hrvaškem". Piše, da kardinala Stepinca "Hrvatje imajo za svetnika, komunisti (sic! kot da bi noben Hrvat ne bil komunist) pa za nacističnega kolaboracionista."

Potem navaja papeževe besede: "Novi blaženi povzema vso tragedijo hrvaškega naroda in Evrope v tem stoletju, ki ga označuje trojno velezlo: fašizem, nacionalsocializem in komunizem"¹.

Niso se samo komunisti upirali beatifikaciji kard. Stepinca. Judovsko središče Simon Wiesenthal je prosilo papeža, naj počaka z beatifikacijo. Na to je odgovoril vatikanski glasnik Joaquín Navarro-Valls z besedami, ki so izrednega pomena: "Ni pravilno delati silo zgodovini".

Hrvaški primer ni daleč od tega, kar se dogaja v Sloveniji. Res je papež že drugič obiskal Slovenijo zaradi beatifikacije A. M. Slomška, ki med Slovenci ni polemična osebnost. Toda tragedija, o kateri je govoril papež, v Sloveniji ni bila manjša in tudi zdaj še ni. Ne seveda zaradi preganjanja Judov, ki ga

1. Masten tisk pisca; ta opomba velja za vse primere, razen kadar bom izrecno povedal drugače.

s slovenske strani ni bilo. Ne zaradi gibanj, ki bi bila podobna ustaškemu, saj si niti KPS ni upala primerjati domobranstva z ustaštvom. Toda namesto Stepinca, "ki je umrl v okolju sovraštva do vere, čeprav ni bil obsojen na smrt", imamo sicer drugačen primer škofa Rožmana, slovensko okolje pa je bilo prav tako zastrupljeno s sovraštvom in je še sedaj.

Morda bi kdo rajši hotel primerjati Slovenijo s Francijo in torej generala Rupnika z generalom Pétainom, ki ga je po vojni De Gaulle dal obsoditi na smrt. Toda gre za popolnoma drugačne okoliščine. Francoski narodni junak iz 1. svetovne vojne, general Pétain, je vse od začetka nemške zasedbe Francije hotel obdržati vsaj del oblasti v francoskih rokah in morda s tem želel zmanjšati trpljenje in smrt tisočev sonarodnjakov. Zgodovinarji bodo še dolgo razpravljali o tem, ali je zaradi tega mogoče očitati Pétainu, da je bil nacist in hitlerjanec, ali da je bil kolaboracionist in izdajalec. Ni moj namen zagovarjati generala Rupnika, toda ali je Rupnikov - in s tem slovenski - primer podoben Pétainovemu? Rupnik je sicer sprejel od okupatorja najprej odgovornost za ljubljansko občino, nato oblast nad Ljubljansko pokrajino in končno nad Slovenskim domobranstvom leta 1943, zadnje torej dve leti po italijanski zasedbi, po razsulu fašistične Italije in po tem, ko so Nemci zasedli slovensko ozemlje, ki je bilo prej pod italijanskim jarmom; Rupnikov ožji krog je vedno trdil, da je Rupnik to storil predvsem zaradi boja proti komunizmu, ne pa (toliko?) zaradi sodelovanja z nacističnimi Nemci?²

Zdi se mi važno, da omenim stališče upokojenega profesorja za zgodovino na univerzi v Cambridgeu, **Johna Corsellisa**, ki ga je izrazil na 40. Slovenskem dnevu v Argentini, 22. oktobra 1995, v Slovenskem domu Pristava v Castelarju: "Podal je nekaj

2. O gen. Rupniku in njegovem okolju SPE ni bila istega mnenja. Niti ne o domobranstvu, ki so ga nekateri skrajneži hoteli imeti nekako za središčni dogodek slovenske zgodovine. (Ta mnenja bodo precej razvidna iz knjige Pavleta Ranta "To sem bil - Prispevki k zgodovini SPE", če knjiga izide bo imela okrog 500 strani, četudi bi izšla v skrajšani obliki. Delo obravnava tri področja, kjer se je Pavle predvsem udeleževal: DSPB in Vestnik, SLS-SKD in šolstvo; vsebuje pa tudi izsek dopisovanja z nad 40 različnimi osebnostmi. Raznost mnenj se kaže že v tem, da nekateri prisojajo ustanovitev domobranstva Rupniku; ali da vztrajajo na tem, da je Rupnik sodeloval z Nemci samo zaradi boja proti komunizmu; ali da zanikajo Rupnikovo prepričanje o nemški zmagi itd.

svojih vtisov z nedavnega obiska v Ljubljani in se čudil, da tam še vedno govore o domobranci kot 'izdajalci'. Zatrdir je, da niso mogli biti izdajalci, ker niso bili dolžni zvestobe komunistom; po mednarodnih zakonih pa so imeli pravico do varovanja ljudi in imetja. Povedal je, da nihče ne očita 'kola-boracije' milijonom Francozov, ali pa Britancem, ki so sodelovali z Nemci na zasedenih Kanalskih otokih in to celo po navodilih iz Londona"³

K temu je treba dodati še to, kar je sedaj spet postalo bolj pomembno, o čemer se pa na splošno ni govorilo, čeprav je SPE zaznala to dejstvo⁴. Zaradi Badoglievega upora 8.9.1943 je Italija postala zaveznica – in nihče več nikdar in nikoli ni govoril o laških koncentracijskih taboriščih ali laških preganjanjih Judov ipd.. Kljub temu, da je Avstrija večinsko in svobodno volila za 'Anschluss' k nemškemu "Reichu", in da so bili Avstrijci strupeno nacistični ter kot okupatorji Slovenije hujši kakor Nemci, ker so se štirje 'veliki' dogovorili, da je treba Nemčijo razbiti in zato obnoviti Avstrijo, so ji priznati tudi kakovost žrtve, na vse drugo pa so pozabili.⁵

3. gl. Zedinjena Slovenija 1948-1998, Zbornik dela v zvestobi in ljubezni, Društvo Združena Slovenija, Bs.As., 1998, s. 499, odslej Zbornik. – V letu 2000 bi bila morala iziti Corsellisova knjiga o slovenskih beguncih v avstrijskih taboriščih. Del tega spisa je bil objavljen v argentinski reviji "Todo es Historia" (*Refugiados eslovenos en la Argentina*, št 343, febr.1996, s. 50-74). Vendar iz zasebnega pisma, ki so mi ga dali v branje, kaže, da trenutno nima izdajatelja; svetovali so mu novo obliko zapisa; Corsellis sam ne ve, kaj bi sploh mogel storiti. Kljub temu, da je njegovo delo zelo subjektivno – spisano na podlagi osebnih pričevanj, tim. "oral history" - bi moralo biti zanjo več zanimanja med Slovenci kot v anglosaksonskem svetu. Ali je ne bi bilo mogoče prevesti in izdati v slovenščini – vsaj za začetek?

4. Prvič Jože Poznič, v govoru na Spominski prireditvi leta 1961 (Zbornik 380).

5. Waldheim je bil 10 let glavni tajnik ZN in šele ob koncu njegovega mandata (zlasti zato, da ne bi bil znova izvoljen) se je začel odpor proti njemu. Vsa Evropa se je zares ali hinavsko zgražala nad zmago Haiderjeve stranke, zagrozili so s sankcijami in jih celo začeli izvajati – čez nekaj mesecev pa so na vse pozabili. Medtem pa hočejo na volitvah odločiti nekdanji nacisti in njih potomci – nacisti, socialisti in liberalci -, kdo da naj bi bil sposoben za vstop v 'demokratsko EZ'. Tudi Slovenija bo odvisna od teh ljudi – če do tega pride. Pravim 'če', ker je v Evropi opazna precejšnja sprememba. Npr., nemški socialistični zunanji minister Joschka je izjavil, da je bilo priznanje Slovenije in Hrvaške pod prejšnjim krščanskem demokratom zunanjem ministrom Genschelom zmeta! Celó 'Delo' je pisalo o tem, da se bo slovenska zunanja politika morala ukvarjati s prepričevanjem o samostojnosti.

2. ZAKAJ V SLOVENIJI NI MOGOČA SPRAVA V KRŠČANSKEM POMENU

Sovraštvo, ki ga je prinesel komunizem, je bilo veliko. Priznati pa je treba, da komunizem na drugi strani ni povzročil zgolj upravičene samoobrambe, temveč tudi veliko mero sovraštva. Zato je mogoče še precej sovraštva v posameznikih na eni in drugi strani. To se je morda še povečalo zaradi dejstva, ki ga (preostala) emigracija počasi sprejema, da je bil eden največjih taktičnih uspehov komunistov v tem, da so domobrance na nek način primorali k sodelovanju z okupatorjem. Zlasti v zadnjih letih pa je vsem postalo jasno, da je še več sovraštva v tistih, ki so se nalezli komunističnega strupa, njegovih fraz in njegovega namernega posiljevanja zgodovinskih dejstev - za kar je vsebina vsakdanjih občil v Sloveniji najboljši dokaz.

Katoličani upravičeno govorijo o "odrešujoči moči priznanja in obžalovanja", o kateri piše mariborski pomožni škof, prof. dr. Anton Stres, v svojem uvodu v zbor izjav ljubljanskih škofov o medvojnih dogodkih.⁶ Toda dr. Stres poudarja, da komunizem po vsej svoji logiki ni mogel biti naklonjen popolni resnici o medvojnih (jaz bi dodal: in povojnih) dogodkih. Komunizem je bil zgrajen na izključujoči dvopolarni logiki "dobrih" in "zlih". Izvedel je revolucijo, s katero je hotel odstraniti "zle". Toda meja med dobrim in zlim ni za komunizem potekala po sredi srca vsakega človeka, ampak med "našimi" in "onimi". Jezus je svojim učencem prepovedal, da bi že pred končno žetvijo - to se pravi, sedaj - ločevali pšenico od ljujke (Mt 13,26-29). Ideologije vseh vrst, predvsem komunizem, pa so mnenja, da lahko to končno božjo sodbo prehitijo.

Prispevalo pa je k temu še drugo dejstvo. Režim, ki je izšel iz revolucije, je potreboval opravičilo za svoj nasilni prevzem oblasti. Tega je mogel najti samo v domnevni čistosti svojega hotenja in ravnanja ter v domnevni sprevrženosti in zlobi hotenja in ravnanja svojih nasprotnikov.⁷ "Svojo domnevno legitimnost je hotel dokazati s tem, da je bil edina možna rešitev za položaj, v katerem so se znašli Slovenci spomladi leta 1941."⁸

Še bolj važna pa je naslednja trditev dr. Stresa:

6. "Resnici na ljubo", zbral in uredil France M. Dolinar, Družina, Ljubljana, 1998, s. 6-10. Od tam v naslednjih odstavkih jemljem nekatere misli.

7. Za to trditev zadošča, da človek samo preleti zloglasni "Belogardizem" Frančka Sajeta, Slovenski knjižni zavod, Ljubljana, 1951, 2 d.

8. Stres, o.c. s. 8

“Zato je tudi razumljivo, da od zagovornikov ideološke razlage naše polpretekle zgodovine ne moremo pričakovati nobenega priznanja njihove lastne krivde” (ib.).

Tako se razume tudi tisto, kar je bil dr. Stres zapisal ob začetku svojega uvoda: “To (delo) naj bo dokaz, da je na pot sprave, ki nujno vodi do priznanja in obžalovanja lastne krivde, katoliška Cerkev pri nas že davno stopila in zato na tej poti tudi vztraja, čeprav zaenkrat še vedno sama”.⁹

Temu je treba dodati še dejstvo, da se “izdelki ideološke manipulacije in propagande, ki je v tem primeru tako očitna, da naravnost bode v oči”¹⁰, v Sloveniji splošno ponavljajo, čeravno ti izdelki ne morejo nadomestiti manjkajočih nepristranskih ugotovitev. “Že samo dejstvo, da je bila ljubljanski škofiji odvzeta vsa dokumentacija in še do danes ni bila vrnjena in tudi ne bo v celoti, ker nihče ne more vedeti, kaj vse je vsebovala, je dokaz za to, da doslej ni bil izpolnjen najbolj osnovni pogoj za nepristransko sodbo o zgodovinski krivdi katoliške Cerkve”.¹¹

9. V Dragi 2000 so nekateri predavatelji izrazili sila pomenljive trditve. Za psihiatra Cveta Gradišarja so Slovenci ljudje, ki imajo močno razvito samocenzuro; zato normalna, odkrita komunikacija med ljudmi skoraj ni mogoča; ni dialoga ne strpnosti; prevladuje ravnodušnost (indiferenca?) in cinizem. Po novinarju Viktorju Blažiču v Sloveniji prevladuje kolektivizem, zato občutek kolektivne krivde in zato tudi težnja (zahteva) po kolektivni spravi; zločinci (eksekutorji) so ujetniki lastnega strahu pred povračilom, žrtve pa zaradi povojne zapostavljenosti živijo v nekem krču in so nesposobne, da bi priznale svoje napake. Zgodovinarica Nadja Magajna je poudarjala, da je bilo trpljenje na obeh straneh; akcijo za spravo da bi morala začeti Cerkev, “saj je trpljenje tudi del njene doktrine”. Predvsem k zadnjima dvema je treba pripomniti: 1. mrtve žrtve ne morejo priznati svojih napak, pač pa njihovi sorodniki, prijatelji, somišljeniki, soborci – kar se je v glavnem že zdavnaj zgodilo; 2. prikazovati trpljenje kot del katoliškega nauka je zelo obubožno vrednotenje katolištva; nerazumljivo (ali zlonamerno?) je iskati v tem razlog, da bi Cerkev morala začeti s spravo; 3. kot dokazujejo škofovske izjave, je slovenska Cerkev že začela s spravo, a doslej še ni bilo sorazmernega odgovora z nasprotnega brega. – Tako govorjenje in pisanje, ki je samo rahel odraz še trših stališč v javnih obćilih, odgovarja splošnemu potvarjanju zgodovine s strani komunistov in njihovih naslednikov. Zato smo pred kratkim mogli brati v dnevnem časopisju, da so sedanji kitajski oblastniki napadli Vatikan zaradi nameravane kanonizacije 140 mučencev, umorjenih v letih od 1648 do 1930, češ da je bila njihova smrt upravičena, ker da niso izpolnjevali kitajskih zakonov, ker seveda komunisti ne morejo priznati, da so božji zakoni nad človeškimi.

10. Dr. Stres, o.c., s. 9

11. Dr. Stres, ib.; gl. tudi Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*, Cakarjeva založba, Ljubljana 1995.

Sprava v polnosti krščanskega pomena te besede torej ni mogoča. Sprašujem se pa: ali je v takih razmerah mogoče priti do vsaj začetne sprave, ki bi bila sprejemljiva za vse, četudi z zelo zmanjšano zahtevnostjo z ozirom na krščansko pojmovanje sprave?

3. "KRŠČANSKA" DOLŽNOST SPLOŠNEGA ODPUŠČANJA

Zdi se skoraj neverjetno, da bi kdo skušal zavriniti trditev, da je (neke vrste) sprava mogoča. A zdi se mi tudi, da bodo takoj za to trditvijo "z obeh strani" začeli navajati kup pogojev za splošno narodno spravo. Ta kup pogojev zna spravo samo otežkočiti, če ne celo onemogočiti, namesto da bi vedel do sprave v mejah danih možnosti.

Ne moremo tajiti, da bo kar gotovo glede tega več zahtevnosti z "naše" strani. Čeprav smemo trditi, da bo nasprotna stran "v imenu krščanske ljubezni" od "naše" strani zahtevala veliko več kot od sebe.

Ker pa se je treba brez strahu soočiti s dejanskostjo, si drznem trditi, da sprave v krščanskem pomenu ne moremo zahtevati od tistega, ki ni kristjan. Če hočemo priti do narodne sprave, ne smemo torej zahtevati nekaj, kar je za nekristjane nemogoče. Zadovoljiti se moramo torej z določeno mero sprave, katere glavna značilnost bi bila pod pravnim (torej ne: naravno npravnim in še manj nadnaravno npravnim) vidikom samo ta, da se od obeh prizadetih strani zahteva isto.¹²

12. Potem, ko sem že imel napisane tele vrste, sem prejel pismo od Marka Martelanca, ki nosi datum 4.6.99. V njem pravi (besedilo je delno spremenjeno pravopisno in v nekaterih izrazih): "Resnična sprava v krščanskem smislu, z odpuščanjem in pozabo, je verjetno nemogoča, vsaj dokler bomo prizadeti še živeli. Slovenski komunisti so mi umorili očeta in dolgo mučili mamo in jo končno zadavili. Tega mi ni mogoče pozabiti (...) Vendar, rablji so skoraj vsi pomrli, življenje naroda mora pa iti naprej, zato bi morali biti zmožni priti do koristnega dialoga vsaj v stvareh, ki zadevajo narod...." Potem nadaljuje: "Največji slovenski problem je hromeči razdor, povzročen ne le po tako neopravičljivi, nepotrebni in zločinski revoluciji, temveč še bolj po sramotnem rododomu l. 1945, ki je za vedno umazal slovensko zgodovino in ki do danes ne dopušča niti iskrenega sodelovanja v takih narodnih problemih kot so razmere s Hrvaško, naše manjšine v Italiji, Avstriji in Madžarski, niti plodovitih odnosov z izseljenci. (...) To se opaža na vseh področjih. Nekoč sem v avtobusu med Bledom in Ljubljano bral *Slovenca*. To je videlo dekle, ki je začelo na glas bruhati sovraštvo do izdajalskih "farjev in klerikalcev". Kaj so ti farji in klerikalci lahko naredili tej deklici? Sicer pa imamo med nami tudi še osebe z enakim sovraštvom..."

Toda zamislimo si, vsaj kot začetno podmeno, da bi nobena stran ne stavila nikakršnih predhodnih pogojev.

To bo seveda marsikdo imel za popolnoma nesmiselno, ker bi npr. vsak kristjan moral vedeti, da je za odpuščanje potrebno kesanje. Toda v sedanjosti je za nekatere prav tako stališče nekrščansko! Trdijo namreč – napačno! -, da je vsak kristjan dolžen vsem vse odpustiti, naj se mučitelj skesa ali ne.

V mesecu oktobra leta 1998 je poljudni mesečnik *Reader's Digest*¹³ objavil članek z naslovom "Kdo ima pravico odpuščati?". Podnaslov članka je bil "Ne potvarjajmo krščanskih načel". Pisec Dennis Prager izrecno pravi, da izpričuje judovsko vero.¹⁴

Kaj trdi Prager v svojem članku? Najprej zavrača mnenje, da bi moralo biti odpuščanje nekako avtomatsko. To se pravi, da ne bi bilo važno, kakšne in kolikšne krivice je nekdo zagrešil; vsi kristjani da bi morali zmerom vsem vse krivice odpustiti. Pisec trdi, da tako mišljenje ruši krščanska načela o odpuščanju, saj celo Bog stavlja kesanje kot pogoj za odpuščanje. Kot piše evangelist Luka (17,3): "Ako se pregreši tvoj brat, ga posvári; in če se skesa, mu odpusti".

Zatem nadaljuje Prager, da je na križu Kristus prosil Očeta, naj odpusti tistim, ki so ga križali. Nikoli pa da ni prosil odpuščanja za vse tiste, ki so križali tisoče nedolžnih.¹⁵ To bi po Pragerju pomenilo, da Kristus zatrjuje naslednje: nihče nima npravne (etične) pravice odpustiti zla, ki ga je nekdo storil nekomu drugemu!

Prepričan sem, da D. Prager v tem izraža krščansko verovanje in ravnanje - kljub temu, da je sam Jud, katerim navadno očitamo, da sledijo načelu "zob za zob..."

Kdor bi natančno hotel prebrati vse govore, predavanja in članke v zvezi s **Spominskim dnevom** slovenske veležaloigre – katere delno prinaša že omenjeni Zbornik Zedinjene Slovenije – bi opazil, da vsi brez izjeme trdijo prav to: naj vsakdo iz srca odpusti vsem tistim, ki so njemu prizadeli kako krivico - kar smo, upam, vsi zdomci že davno storili; ne more se pa

13. Šp. izdaja, s. 93-95

14. Morda mi je zato premalo strpen argentinski kolega pripomnil, potem ko je prebral članek: "Jud mi pa že ne bo solil pameti!"

15. Po klasični logiki tako sklepanje ni pravilno: s tem, da je Kristus odpustil enim, ni rečeno, da ni odpustil drugim! Gl. mnenje o taki logiki v 6. pg.

odpustiti zla, ki so ga skupine ali posamezniki prizadeli vsemu narodu, predvsem mrtvim.

Že tu pa nastanejo razna vprašanja:

- ali so bile krivice samo na eni strani?
- ali "na drugi strani" ne bi imel kdo pravice, da bi v imenu posameznikov, skupnosti, da, celo naroda, zahteval kesanja zaradi zla, ki da so ga trpeli od "naše strani"?

Toda poudariti je treba, da "nasprotni tabor" na splošno ni krščanski in nima krščanskega gledanja na spravo in odpuščanje s predhodnim kesanjem. Kako potem priti do sprave - ne z mrtvimi, ampak med živimi?

4. KRŠČANSKA DOLŽNOST KESANJA IN PROŠNJE ZA ODPUŠČENJE

Krščanski pojem sprave zahteva kesanje, to pa vključuje odpuščanje tistim, ki so nam kaj zlega storili - seveda pod pravkar navedenimi pogoji; pa tudi prošnjo za odpuščanje tistim, katerim smo mi kaj zlega storili.

Kar zadeva odpuščanje tistim, ki so nam kaj storili, ponavljam svoje zaupanje, da je vsak izmed nas že davno vsem vse odpustil. Vztrajam pa na tem, da ni mogoče odpuščati v imenu drugih ali celo vsega naroda.

Kar zadeva prošnjo za odpuščanje, ponavljam, da je v domovini pred kratkim izšla knjižica "*Resnici na ljubo*"¹⁶

Knjižica je izšla na pobudo slovenske škofovske konference "kot prispevek k narodni spravi". Konferenca je bila sklenila, da bo izdala vse izjave, s katerimi so škofje zavzeli svoj odnos do medvojnih dogodkov na Slovenskem in s tem izrazili obžalovanje za vse, kar je bilo pri tem zgrešeno s strani članov ali predstavnikov katoliške Cerkve. Ponavljam, kar pravi komisija, da je "na pot sprave, ki nujno vodi do priznanja

16. gl. op. 6. Podnaslov knjige je: 'Izjave ljubljanskih škofov o medvojnih dogodkih'. Kar je primerno, ko gre za protirevolucionarni tabor, kateremu bi bilo težko očitati, da je po vojni zagrešil kak zločin proti narodu. Ni pa primerno glede na komunistični tabor. Toda: če obstoje kake izjave slovenske Cerkve o tem - in zdi se, da jih nekaj vendarle je! - jih v tem zboru ne najdemo. Mogli bi pa dodati še spravno slovesnost in govor nadškofa Rodeta pri Sv.Urhu - seveda, ne da bi kje zaznali kakšen temu dejanju vsaj približno primeren odgovor

in obžalovanja lastne krivde, katoliška Cerkev pri nas že davno stopila in zato na tej poti vztraja, čeprav zaenkrat še vedno sama".

Knjižica prinaša sledeče izjave:

a. Izjava gen. vikarja Ignacija Nadraha

Nadrah je vodil ljubljansko škofijo v odsotnosti škofa dr. Rožmana. F. Dolinar sodi, da je izjava bila verjetno napisana po nasvetu verskega referenta pri Glavnem poveljstvu narodno-osvobodilne vojske, dr. Metoda Mikuža, ki je Nadraha obiskal 13. maja 1945 (o.c.13). Izjavo so brali s prižnic na binško nedeljo 20. maja 1945. Dejansko v njej ni izrecnega priznanja za morebitne krivice, ki bi jih prizadeli bratom nekateri člani Cerkve, niti ne prošnje za odpuščanje. Pravi, da je Jugoslavija po 4 letih trpljenja pod tujim jarmom spet prosta¹⁷ in zato da je prosta tudi Slovenija, ki da si bo – o, naivnost! – v federativni Jugoslaviji "sama vladala". Sledeč propagandnim frazam "osvoboditeljev" piše celo, da je svobodna vsa Slovenija, "z vsemi pokrajinami, kjer prebivajo Slovenci". Meni, da ima Slovenija zakonito vlado, kateri so katoličani po cerkvenem nauku dolžni spoštovanje, pokorščino in zvestobo, a ne vedno, npr. če bi ta oblast "zahtevala od nas kaj takega, kar bi bilo zoper božjo voljo". Prav tako trdi, da je v novi državi "zagotovljena popolna svoboda bogoslužja v cerkvi in zunaj nje in krščanski nauk v šolah"¹⁸. Zato da naj kot dobri katoličani novo vlado podpirajo v njeni skrbi za blaginjo naroda.

Kaj več bi bilo v tistih razmerah težko reči, kaj manj pa ravno tako! Ne smemo pozabiti, da so prvo leto pred procesijo Rešnjega Telesa v marsikaterem kraju poleg slovenske zastave z zvezdo nosili tudi rdečo zastavo s kladivom in srpom. Bil je pač čas propagande in osvajanja ljudske dobrohotnosti.

Seveda za zdomce nova oblast ni imela zakonitega izvora in verjetno zaradi tega za večino ni bila zakonita. Toda z vidika mednarodnega prava in katoliške moralke bi bilo to mnenje težko dokazati!

17. Seveda ne pove, da nacifašističnih okupatorjev, ne pa komunistov!

18. Razume se, da samo "de iure", formalno; drugače povedano: v besedah, ne v dejanjih; in še tisto le za prve mesce.

b. Spomenica gen. vikarja Antona Vovka

Spomenica je po F. Dolinarju najbrž nasledek razgovora, na katerega je povabil tedanji predsednik Narodne vlade Slovenije Boris Kidrič novega generalnega vikarja Antona Vovka že dan za tem, ko je Vovk po predhodnem določilu škofa Rožmana prevzel dolžnost generalnega vikarja ljubljanske škofije. Vovk se je o spomenici posvetoval s predstavniki ljubljanske škofije in z redovniki, dne 11. julija 1945 pa jo je v navzočnosti ostalih podpisanih predstavnikov ljubljanske duhovščine prebral predsedniku Kidriču v prisotnosti tedanjega notranjega ministra Zorana Poliča.

Spomenica ima kratek uvod in tri dele, vsak izmed njih s tremi točkami. V uvodu duhovščina izraža svoje patriotično čustvanje in obljublja podporo slovenski vladi v Ljubljani in zvezni vladi v Beogradu. "To pripravljenost izrekamo tem bolj, ker bi neposredna preteklost in ravnanje nekaterih duhovnikov v dobi okupacije mogla vzbujati dvom o našem iskrenem patriotizmu in o naši resnični volji, podpirati našo narodno oblast, kar nam pa že sama po sebi narekuje naša slovenska narodnost in strogo ukazuje naša vest."

V prvem delu pravijo, da se radujejo osvobojenja in se zanj zahvaljujejo "naši narodni vojski in njenemu poveljniku maršalu Titu, kakor tudi našim zaveznikom..."¹⁹ Iz istih vzrokov se veselijo svoje države Slovenije, ki jo je prineslo osvobodilno gibanje, izjavljajo vdanost narodni vladi in izražajo, da se veselijo žilavega prizadevanja te oblasti za to, da se slovenski narod čim prej združi v eni sami državi. S krščansko etičnega vidika pozdravljajo, da Narodna vlada Slovenije narod vzgaja k delavnosti, vneto skrbi za malega človeka, za vojne žrtve in vse socialno potrebne. Enako vdanost, spoštovanje, pokorščino in zvestobo izražajo tudi Zvezni vladi v Beogradu. In to ne le zaradi krščanske vesti, temveč ker so prepričani, "da more biti združeni Sloveniji zagotovljeno življenje, samostojnost ter narodni, gospodarski in kulturni razvoj le v družbi z bratskimi narodi Jugoslavije."²⁰

19. Najsi gre za prepričanje ali za (razumevno in kar gotovo zahtevano) hvalisanje, nikomur ne prihaja na misel, da bi s tem tedanji gen. vikar Vovk postal komunističen kolaboracionist in s tem sokriv za vse povojne zločine tedanjih oblastnikov. Ali to delno ne osvetljuje tudi, npr., ravnanje škofa Rožmana pod okupatorjem?

20. Tukaj imamo dober primer za to, kako je bolje, da katoliška hierarhija nikoli ne izrazi nikakršnega zgolj političnega mnenja.

V drugem delu obsojajo vsako zanemarjanje patriotičnih dolžnosti. "Zavestno izdajstvo nad narodom pa obsojamo še toliko bolj, kolikor hujša grehota je pred Bogom in kolikor bolj narodu škoduje." Zato resnično obžalujejo, da so take in podobne napake v usodni dobi okupacije zagrešili tudi nekateri duhovniki in nekateri katoličani. Ne morejo si misliti, "da bi dobre vernike in duhovnike kdaj vodila zlonamernost; do takega ravnanja je po naši sodbi moglo priti le zaradi strahu pred brezboštvom". Obžalujejo in ostro obsojajo vsa brezpravna nasilna dejanja, zlasti še dejanja "črne roke". Zavedajo se tudi, da je njihova poklicna dolžnost, da pomagajo zdraviti rane tako bridke preteklosti in zato hočejo gasiti ogenj sovraštva, maščevalnosti in krivičnosti.

V tretjem delu se zavezujejo, da bodo o vsebini te poslanice obvestili in poučili vso podrejeno duhovščino. Izražajo pa tudi zaupanje, da bo vlada zaradi iskrene pripravljenosti, dokazane s to spomenico, priznavala in z veseljem omogočala katoličanom versko vzgojo otrok, cerkveno poroko, verski tisk, vzgojo duhovniškega naraščaja in potrebno imovino. To predvsem zato, ker je z novimi izjavami Narodna vlada to ponovno zagotovila.²¹ Zadnja točka tretjega dela je namenjena "našim beguncem". "Tudi teh, duhovnikov, bogoslovcev in laikov, s kakimi redkimi izjemami, ni pognala iz domovine zavest kake resnične krivde, pognal jih je le strah pred grožnjami neodgovornih ljudi. Ta strah pa se je, žal, zaradi brezvestne propagande sprevrgel v pravo paniko. Obžalujemo, da je ta množični beg škodoval tudi ugledu naše Narodne vlade. Prepričani pa smo, da bo vlada vendarle našla način, da se tudi nesrečnim beguncem čim prej omogoči srečna vrnitev v domovino. Tedaj se bomo vsi skupaj tem laže in s tem večjo zadovoljnostjo vživeli v novo življenje..."

K temu bi stavil nekaj pripomb. Prvič: kasnejšemu ljubljanskemu škofu Vovku, za katerega se je pravkar začel beatifikacijski proces, in sopodpisnikom ni mogoče očitati, ako so v spomenici zapisali, da bi neposredna preteklost in ravnanje nekaterih duhovnikov v dobi okupacije mogla vzbujati dvom

21. Zdi se, da tu ne gre za kakšno naivno zaupanje komunističnim obljubam, tem več za neke vrste izziv, ne seveda za izzivanje. Ni treba ponavljati, da kljub temu niso nič dosegli.

o patriotičnem čustvovanju ali o podpori novi slovenski vladi ter zvezni jugoslovanski vladi. Tudi ne, če so izrazili obžalovanje zaradi napak, ki da so jih zagrešili nekateri duhovniki in laiki, celo izdajstvo nad narodom! Vse to predvsem zaradi tega, ker razen črne roke nikogar niso omenili izrecno! Drugič: opazamo, da spomenica skuša opravičevati tiste, ki bi jih danes imenovali protirevolucionarje. Najprej meni, da ni bilo zlonamernosti v nekaterih (na prvi videz obsodbe vrednih) dejanjih, celo v (nedokazanem!) izdajstvu naroda, temveč (utemeljen!) strah pred brezboštvom. Potem obžalujejo, da je toliko ljudi moralo v begunstvo, kar opravičujejo s strahom "pred grožnjami neodgovornih ljudi" in zaradi "brezvestne propagande". Takrat verjetno še niso vedeli za množične povojne poboje, ki jih je zagrešila nova oblast. Zelo verjetno pa so bili prepričani, da ne morejo vreči vse krivde na vlado, ker bi s tem morda prišlo do dokončnega preloma med Cerkvijo in režimom in so zato rajši iskali krivce v neodgovornih ljudeh.

c. Pridiga nadškofa dr. Jožefa Pogačnika na veliki četrtek 7. aprila 1977

V zboru izjav sledi del pridige nadškofa dr. Pogačnika, ki jo je tedaj objavila *Družina* in se nanaša na dogodke na Slovenskem med 2. svetovno vojno. (Ponavljam in poudarjam: med vojno, ne po njej). Nadškof Pogačnik je najprej povedal o "najbolj ganljivem dogodku na zadnjem koncilu", ki da je bila sprava med zahodno in vzhodno Cerkvijo: papež Pavel VI. in carigrajski patriarh Atenagora sta preklicala medsebojno izobčenje, obžalovala medsebojne žaljivke in vse žalostne posledice medsebojnega odtujevanja.

Potem je nadškof Pogačnik dejal, da moramo to dejanje odpuščanja posnemati vsi kristjani in da moramo tako ravnati tudi ko presojava preteklost, to se pravi tisto, kar se je dogajalo med narodnoosvobodilno borbo. Zato je postavil tri načela:

1. Kristjan ne sme poznati maščevalnosti ali mržnje.
2. Kristjan, "pa naj je bil v vrstah partizanov ali v vrstah belogardistov ali domobrancev, mora vsakomur iz srca odpustiti, če mu je bila storjena krivica, bodisi na življenju, bodisi na imetju, bodisi na dobrem imenu."²²

22. Bolj primerno bi bilo, ako bi nadškof dr. Pogačnik ne uporabljal izraza 'belogardisti', ker je bil to zasramovalni izraz, ki ga je skovala komunistična propaganda. Kolikor mi je znano, si nihče v protikomunističnem taboru, ni prideval tega naziva.

3. "Če in kar je kdo naredil krivice na življenju ali imetju ali dobrem imenu, je dolžan prositi odpuščanja in krivico po možnosti popraviti. To velja za posameznike, pa tudi za cele vasi, kjer vojne rane še niso zaceljene."²³

Potem je v imenu vseh tistih slovenskih katoličanov, ki poslušajo glas svojega pastirja, izjavil, da odpuščajo vse, kar jih je po človeški krivdi hudega zadelo. "Vse, kar se je v imenu krščanske vere krivic zgodilo, obsojamo – kakor smo obsojali med vojno in je obsojalo tudi tedanje cerkveno vodstvo - in v imenu krivcev prosimo odpuščanja." Potem je dodal, da je premalo odpustiti, a ne pozabiti! Pozval je vernike, naj skušajo, kolikor je mogoče, tudi oni pozabiti, kar se je zgodilo med vojno. Tako da bodo mogli vedro gledati v bodočnost.

Seveda nadškofu Pogačniku ni moglo priti na misel, da bi se, tako kot papež z bizantinskim patriarhom, spokorjen slovenski kristjan objemal z nespreobrnjenim komunistom ali zagriženim, pristranskim pristašem NOB-a! Toda ali moremo najti v nadškofovih besedah kakršnokoli izrecno obsodbo določene osebe, določenega gibanja ali določenih vojaških enot? S tem, da prosi odpuščanja nekako brezpogojno, torej ne za morebitne, ampak za dejanske krivice, storjene v imenu krščanske vere, seveda priznava, da so take krivice res bile storjene. Ali si kdo upa trditi, da poedinci ali skupine v protikomunističnem taboru niso prizadele nobenih krivic? Tudi ni mogoče očitati nadškofu tega, da je vernike pozval, naj skušajo, kolikor je mogoče, pozabiti na to, kar se je zgodilo med vojno (in – dostavil bi - tudi po njej!). "Kolikor je mogoče", n.pr., ne vključuje dejstva, da bi mogli ali celo morali pozabiti na povojni vele-rododomor, vsaj dokler ne bo zgodovinsko raziskan in bo vsem pobitim vrnjena vsaj škoda na dobrem imenu.²⁴

23. Nadškof Pogačnik govori o kristjanih, to se pravi, o kristjanih na partizanski strani (protinacistični, a nezavestno prokomunistični) in domobranski (zavestno protikomunistični in večinsko zavestno protinacistični), ne pa o tistih, ki zavestno niso bili kristjani, a so trdno držali narod na vajejih.

24. O nadškofu Pogačniku nekateri zdomci niso imeli najboljšega mnenja, menda celo iz več razlogov, kot npr.: da je bil preveč režimski, da se je vtikal v zdomske zadeve (primer hiše Slov. soc. odbora v Rimu), da je bil premalo zavzet (ali malo manj prenapet?), preveč "literaren", navidezno bolj "diplomatski" itd. Toda dr. Pogačnik je bil v ječi od 12.1.1946 do 17.10.1950, nato od 30.4. do 30.5.1952, potem od 23.9.1953 do 29.7.1954! Ko me je sprejel na škofiji leta 1969, me je najprej spomnil na to, da me je on kot kranjski

**d. Izjava slovenske škofovske konference o narodni spravi,
13.3.1990**

Slovenska (takrat še pokrajinska) škofovska konferenca je na svoji redni seji v Ljubljani sprejela soglasno izjavo, ki ima 8 točk.

1. Pozdravlja izjavo Predsedstva republike Slovenije z dne 5. marca 1990 o narodni in državljanski umiritvi, v kateri vidi pomemben korak k razreševanju življenskega vprašanja in prihodnosti slovenskega naroda. V izjavi hoče zavzeti stališče do posameznih trditev, za kar je potrebna javna razprava.
2. Umiritve je cilj, za katerega se Cerkev zavzema po svojih najboljših močeh. Vendar pomiritve ni mogoče ukazati ali izsiliti.²⁵
3. Pri spravi je treba najprej upoštevati spravo z mrtvimi in nato spravo med živimi. Druge ni brez prve²⁶. Zunanje znamenje sprave z mrtvimi naj bo simboličen krščanski pogreb in javna spominska slovesnost, ki morata biti javno kulturno dejanje vsega slovenskega naroda.
4. Sprava med živimi je izredno zahtevna in težka naloga. Potrebne so osebna plemenitost, velikodušnost, spoštovanje do sočloveka, pripravljenost za priznanje svoje krivde in za odpuščanje brez želje po maščevanju. Ta sprava mora zajeti vse Slovence doma in po svetu. Cerkev hoče v tem prispevati svoj delež.
5. Za spravo med živimi, ki je edina pot do narodne umiritve, je treba izpolniti naslednje naloge, ali si vsaj prizadevati za njih uresničitev:

kaplan krstil, potem pa je govoril o težavah, ki jih je imel in še ima s komunističnimi oblastniki. Tako jih je imenoval in nič drugače! Za konec je s prepričanjem in nekako zanosno dejal: "Prišel bo čas, ko bomo še talarje lahko nosili v javnosti! Prišel bo čas, ko bo Cerkev spet mogla javno delovati v polni svobodi." Začuden sem mu nekako zajecjal: "Kako to? Saj, kolikor vem, v Sloveniji duhovniki niso nosili talarjev." - Vse pa kaže, da tudi dozdej ta čas še ni prišel, ker, npr., nadškof Rode ne more oznanjati katoliškega nauka, ne da bi ga napadali ali celo zahtevali, da odstopi!

25. Država pa more in mora ustvarjati pogoje, v katerih bi lažje prišlo do sprave, in obenem nenehoma zavzeto in z izrecnim namenom delovati za doseg tega cilja, ki je sestavni del splošne narodove blaginje.
26. Takoj pa bi bilo treba dodati: in prva brez druge je zgolj farsa.

a) Ugotoviti polno in celostno zgodovinsko resnico o vseh dogodkih od začetka vojne do danes. Nerazčiščene preteklosti ni mogoče kratko malo pozabiti ali izbrisati, posebno zato ne, ker je bilo doslej razširjenih toliko neresnic, ali sploh ni bilo mogoče ugotoviti in povedati resnice.

b) Presojati in razlagati dejstva in dogodke v okviru tedanjega časa in tedanjih razmer ob čim jasnejšem ugotavljanju vzročnih povezav in različnih vplivov na osebe in njihove odločitve ter na usodne dogodke vojnih in povojnih let. Jasno je, da je to delo zahtevno in dolgotrajno. "Zato pa nihče nima pravice, da bi na podlagi dosedanjih uradnih ocen samo s svojega stališča izrekal sodbe in obsodbe o ljudeh drugačnega prepričanja in o njihovem ravnanju."²⁷

Cerkev se ne boji resnice, tudi takrat ne, kadar jo resnica obremenjuje. Odkrito priznava svoj delež krivde, a hkrati pričakuje, da bodo tudi vsi drugi pošteno in odkrito priznali svojo krivdo. Priznanje krivde pa ne more ostajati le pri besedah, temveč se mora pokazati tudi v poravnavi krivic in škode, vrnitvi časti in dobrega imena ter krivično odvzete lastnine.

c) Trezno in objektivno presoditi dobre in slabe posledice odločitev med vojno in po vojni z današnjega stališča.

č) Biti izredno previden v sodbi ali celo v obsodbi oseb v njihovi subjektivni in moralni odgovornosti, krivdi ali nedolžnosti. Bog je edini pravičen in hkrati usmiljen sodnik.

6. Sprava med živimi je brezpogojna človeška nujnost. Brez nje ni prihodnosti. Za slovenski narod je tudi življenjska potreba

7. Sprava je temeljna etična dolžnost, ki obvezuje vse ljudi, kristjane pa na podlagi evangelija še posebej.

8. Izjava je dana v sredi postnega časa, ki na poseben način kliče k spravi in miru z Bogom in z ljudmi, k spravi med Slovenci doma in po svetu in z vsemi ljudmi na slovenski zemlji.

K tej izjavi želim pripomniti, da iz neznanih razlogov ni imela zadostnega odmeva med zdmsko skupnostjo, vsaj v Argentini. Zanimivo je, da je tudi poročilo o Dolinarjevi knjigi v tedniku 'Svobodna Slovenija' ne omenja. Kljub temu, da ta izjava pravzaprav izraža vse tisto, kar je bila stalna zahteva slovenske zdmske skupnosti v Argentini!

27. Za podčrtanje velja isto kakor za masten tisk: če ni drugače omenjeno, je zadeva pisca.

**e. Nadškof Alojzij Šuštar v pridigi na veliki četrtek
12. aprila 1990**

Dogodkov med 2. svetovno vojno se je spomnil tudi nadškof Šuštar v omenjeni pridigi. Opozoril je na to, da so škofje v svoji izjavi o spravi izrecno pritrdilno omenili prej navedeno izjavo nadškofa Pogačnika

Nadškof Šuštar je Pogačnikove besede ponovil in skušal še jasneje povedati. Vzrok za to mu je bilo dejstvo, da se "na različnih krajih in pri različnih ljudeh pojavljajo čudne besede, kot maščevanje, obračunavanje, povračanje enakega z enakim".²⁸

V svojem imenu in v imenu slovenskih škofov je ponovno poudaril, da kot kristjani zavračajo vsako misel na maščevanje, da vsem iskreno odpuščajo, da priznavajo svoj delež krivde in prosijo odpuščanja vse, ki se jim je zgodila krivica in so doživeli preganjanje, trpljenje ali celo smrt, čeprav so bili nedolžni. Potem pa je dejal: "Ni druge poti v prihodnost kakor sprava z mrtvimi in sprava med živimi, odpuščanje, presejanje hude preteklosti in nov začetek. To pa je mogoče le, če so za to pripravljeni vsi brez izjeme, če vsi želimo iskreno popraviti krivice, kolikor je le mogoče, če prenehamo z obsojanjem drugače mislečih in sprejemamo drug drugega v medsebojnem spoštovanju, priznanju različnosti in utrjevanju medsebojnega zaupanja."

Rekel pa je tudi, da se vsi zavedajo, da je taka odločitev težka, da je pot do cilja dolga, in kako zelo da presega človeške moči, zaradi česar je stavil svoje upanje v božjo pomoč in v delovanje Svetega Duha.

Opozarjam samo na dvojno zahtevo: sprava z mrtvimi in sprava med živimi. Kar zadeva prvo, je treba pribiti, da je bila kočevska slovesnost samo začetek in da niti ne vemo, če ni bila s strani predsednika Kučana samo odgovor na zahteve tedanje politike. Kar zadeva drugo, doslej z ene strani še ni bilo nobenega javnega dejanja v tej smeri.

f. "Služiti resnici, pravici in spravi"

Izjava Slovenske škofovske konference (SŠK) ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne.

Povod za to izjavo so bili nenehoma se ponavljajoči očitki določenega kroga bralcev v slovenskem dnevnem časopisju, češ

28. Žal, da nadškof Šuštar ni natančno označil teh različnih krajev in ljudi!

da se Katoliška cerkev v Sloveniji - in še posebej ljubljanska škofija - še vedno ni opravičila za ravnanje nekaterih predstavnikov Cerkve med 2. svetovno vojno.²⁹

Vsa izjava je eno samo besedilo brez kakršnekoli razdelitve. To ne le, da otežkoča branje in razumevanje, ampak samo po sebi vodi do manjše jasnosti.

Praznovanje konca druge svetovne vojne je za slovenski narod in državo izjemen izziv. "Ob spominu na veselje ob koncu vojne in okupacije ne moremo mimo žalosti ob misli na vse preizkušnje, žrtve ter moralno in fizično trpljenje, ki ga je vojna zahtevala od toliko članov našega naroda."

Druga svetovna vojna ni samo žalostna doba okupacije, temveč tudi obdobje velike narodove razdvojenosti in bratomorne vojne. Ta rana še ni zaceljena in "bistvenih dejanj narodove sprave tudi po 50 letih od konca vojne še nismo zmogli." Pred petimi leti so se ob padcu komunističnega totalitarnega režima sicer ustvarile politične možnosti za bolj objektivno in neideološko zgodovinsko raziskovanje. Narejenih je bilo nekaj pomembnih dejanj, kot velika spravna slovesnost v Kočevskem rogu.

Vendar pa še ostajajo bistvene naloge. Škofje se pri tem zavedajo, da je bilo slovensko javno mnenje 45 let pod izključnim pritiskom ene same, komunistične ideologije in njenih pristranskih zgodovinskih razlag; "ker ustaljenih stereotipov v zavesti ljudi ni mogoče čez noč spremeniti, se zavedamo, da bo proces sprave zahteval še veliko časa."

SŠK je 13.3.1990 nakazala bistvene naloge in stopnje sprave. Ugotavlja, da se premalo izpolnjuje osnovni pogoj, da je treba ugotoviti polno in celostno zgodovinsko resnico o vseh dogodkih od začetka zadnje vojne do danes. V javnem govorjenju se še vedno uporabljajo stare zmerljivke in sramotilne besede. Javna oblast ima premalo volje in daje premalo možnosti za raziskovanje polpretekle zgodovine in za popravo krivic.

29. Potem so v enournem in pristranskem dnevem časopisju tisti določeni bralci zahtevali ne le opravičenje zaradi ravnanja nekaterih predstavnikov Cerkve, ampak celo trdili - v mislih imam kaj žalosten primer Spomenke Hribarjeve -, da je bila slovenska Cerkve kot taka (červavno res ne vsi njeni posamezni člani) kriva vsega zla, ki je zadelo Slovenijo med vojno in po njej! Ali Spomenka Hribar & Co. tako hitro spreminjavajo svoje prepričanje, ali pa so bile njihove izjave in geste na začetku prejšnjega desetletja samo pesek v oči, barvana zrcalca za naivne 'indijančke'...

Kljub temu se uveljavlja nekaj pomembnih spoznanj:

- Nobenega dvoma ni, da je večina partizanskih borcev šla v boj iz domoljubja in volje po osvoboditvi slovenskega naroda.

To so bili večinoma verni ljudje. Lahko se reče, da je partija zlorabila njihovo domoljubje, ko je osvobodilni boj izrabila za izvedbo revolucionarnega prevzema oblasti.

- Prav tako ni nobenega dvoma, da velikanska večina domobrancev ni hotela nič drugega kakor svobodno in demokratično Slovenijo.
- "Če je torej kljub temu prišlo do spopada s partizani, se to ni zgodilo zaradi tega, ker bi domobranci želeli, da bi Slovenija ostala okupirana, temveč zato, ker so nasprotovali temu, da bi v Sloveniji zavladal totalitarni komunizem. Pri tem so seveda upali, da bodo Slovenijo osvobodili zahodni zavezniki in bo tako Slovenija obvarovana pred komunistično diktaturo.
- Če so eni in drugi zagrešili dejanja, ki niso služila narodu in njegovi blaginji, je to treba pripisati nespornemu dejstvu, da je med časom druge svetovne vojne in neločljivo skupaj z bojem proti okupatorju potekala v Sloveniji komunistična revolucija, katere cilj je bil vzpostavitev totalitarne komunistične oblasti. Povojna uradna razlaga dogodkov med vojno tega nikoli ni tajila, ampak se je s tem celo ponašala."

Potem sledi silno polemični del izjave:

- "Danes lahko samo obžalujemo, da je domobranstvo poglobilo razdor v slovenskem narodu, in to v najtežjih časih okupacije."

Vendar takoj zatem pravi:

- "Toda domobranstvo se je začelo kot povsem legitimna samoobramba pred poboji civilnega prebivalstva, ki so jih izvajali komunistični revolucionarji."
- "Na začetku vsega tistega, kar bo objektivna in poštena moralna ocena lahko očitala domobranstvu kot pojavu, stoji torej revolucionarni načrt partije, voden od zunaj, da prevzame oblast in vzpostavi totalitarni komunistični režim. Samo tako razumemo pretresljivo dejstvo, da je Osvobodilna fronta Slovenije pobila že med vojno veliko Slovencev, po končani vojni pa je množično in brez vsake

obsodbe pomorila ne samo ujete domobrance, temveč prav tako mnogo civilistov, ki bi se utegnili upirati novi komunistični oblasti. Slovenski bratomorni spopad je sprožilo predvsem to revolucionarno nasilje."

- "Danes, ko smo zavrgli totalitarno družbeno ureditev, moramo prav tako zavreči in odkloniti tudi to revolucijo.

Vse to je treba upoštevati, če hočemo biti pravični v svojih sodbah. Zato pa moramo tudi obsoditi vse tisto, kar je bilo neprimernege, krivičnega ali celo zločinskega na domobranski strani."

- "Slovenska škofovska konferenca izraža svojo pripravljenost zavzeti nedvoumno moralno stališče do vsakega dogodka ali pojava s katere koli strani, ko je zadostno in pošteno osvetljen. (...) Ponovno obžalujemo tudi vse tisto, kar je bilo neprimernege ali zgrešenege v ravnanju predstavnikov katoliške Cerkve kot institucije in se opravičujemo vsem prizadetim."

- Konec druge svetovne vojne je v svetu in posebej v Evropi začetek velike demokratične obnove. Tri leta po koncu vojne so Združeni narodi sprejeli splošno deklaracijo o človekovih pravicah. Nekdaj na smrt sprti evropski narodi so ustvarili tesno skupnost.

Žal pa smo bili po krivdi tistih, ki so leta 1945 v Sloveniji slavili zmago in uresničili svoje revolucionarne načrte, skoraj pol stoletja izključeni iz tega napredka, prenašali smo nasilje nad zavestjo in značajem slovenskega človeka ter postajali spoznavno, kulturno in duhovno vedno bolj osiromašeni."

- Mnogi posamezniki so s svojo življenjsko držo pokazali, da so povzročiteljem krivice odpustili. Če kdo tega še ni storil, ga škofje vabijo, naj to stori.

Deset let je že minilo, odkar se vzpostavlja v Sloveniji demokratična ureditev, zato da so vsi bolj zavezani resnici, pravici in spravi.

- Sprava je možna, saj so imeli partizani in domobranci pred očmi isti cilj: svobodno Slovenijo.

- "Nacizem, proti kateremu so se borili partizani, in komunizem, proti kateremu so se borili domobranci, sta danes mrtva. Slovenski narod pa je končno uresničil svoj tisočletni sen: svojo samostojnost in državnost. Zato je sedaj resnično napočil trenutek sprave. Sedaj je čas, da kot narod stopimo skupaj."

Čeravno vemo, da je kratek stavek o domobrancih povzročil prehud odziv 'uradne' SPE v Argentini, vendar nahajamo v tej izjavi tudi izrecno pozitivne in konkretne predloge o možnosti (določene vrste) sprave in pogojih zanjo. Ti so:

1. Komunizem je bil začetnik in glavni krivec za vse gorje, ki ga je moral prestati slovenski narod med vojno (in po njej).

Dejansko brez nepotrebnega komunističnega nasilja ne bi bilo ne Vaških straž ne domobrancev. Glavni pogoj za spravo je torej priznanje in obsodba te zgodovinske krivde.³⁰

2. Glavno možnost za spravo vidi SŠK v tem, da so se (nekomunistični, dobronamerni in po KPS prevarani) partizani borili proti nacizmu, domobranci proti komunizmu, oboji pa za svobodo slovenskega naroda.

To sicer ne izgleda veliko, a dejansko je mogoče, da bo za nekatere še prevelika zahteva!

Dr. Stres končuje svoj uvod v imenovano knjižico s prepričanjem, da "smisel obnavljanja spomina na tragične zgodovinske dogodke ne more biti v gojenju sovraštva", in da "nikakor ne more iti za to, da bi se izživljali v obtoževanju drugih in gojili maščevalnost". Zato obsoja to, kar se dogaja v Sloveniji na nekaterih proslavah, kjer se goji sovraštvo in maščevalnost do Cerkve, kar da gotovo ni prispevek k preseganju preteklosti, temveč prej njeno obnavljanje.

Zdi se mi primerno, da tukaj spomnim na to, kar se dogaja v Argentini. Tim. oborožene sile so zmerom priznavale, da je

30. Pred časom je bilo v domovini hudo razburjanje zaradi dr. Aleksander Bajtovega 'Bermanovega dosjeja'. Akademik in nekdanji vodilni režimski ekonomist, zdaj že pokojni dr. A. Bajt, v tem delu jasno prisoja komunistom vso krivdo za državljansko vojno. To ni ne prvo in verjetno tudi ne bo zadnje pričevanje nekdanjih glavnih dejavnikov o zgodovinski krivdi komunizma. Toda tako počasi prihajamo do glavnega pogoja za spravo: priznanje in obsodba krivde KPS. To bi samo na sebi vključevalo tudi tiste, ki so bili do zadnjega partijski vodilni ljudje. Tudi če formalno partije ni več, bi njeni nekdanji voditelji morali spregovoriti, in vsaj v svojem imenu, če ne že v imenu partije, obžalovati groze revolucije, bratomora, povojnega nasilja itd. Prepričan sem, da to postaja počasi zmerom bolj splošno mnenje v domovini, čeravno javna občila tega še ne priznavajo. Do tega pa bodo prej ali slej morali priti, ako bo RS hotela biti del Evrope, ne le zemljepisno, ampak kulturno. Zazdaj v tem pogledu ostaja na ravni balkanskih držav. In bo še trajalo, dokler si bodo sedanje vladne osebnosti, ki so sokrive najtemnejše dobe slovenske zgodovine, celo na mednarodnih forumih drznile zagovarjati povojne poboje, kot da bi šlo za dejanja v skladu z zavezniškimi dogovori (predsednik RS Kučan na Švedskem)

v njihovem boju zoper marksizem prišlo do "preobilice" (ekscesov), kar da se redno dogaja v vsaki vojni.³¹ Poraženi podtalci v Argentini so najprej vzpostavili trditev, da ni šlo za vojno, - kljub temu, da so za časa podtalnega delovanja vedno znova podajali pisne in ustne izjave, da gre za 'osvobodilno' vojno. Potem so pričeli trditi, da ni šlo samo za preobilico (ekscese) nekaterih, ampak da so si oborožene sile zadele za načrt popolno iztrebljenje sovražnikov. Zato se zdaj dozdeva premalo, tako poraženim kot mnogim drugim, kar je ponovno priznal sam bivši poveljnik vojske, gen. Martín Balza, da sta bili npravno zgrešeni strategija in taktika oboroženih sil, čeravno Balza nikoli ni trdil, da bi skrajno zavzete oboroženih sil ne bilo potrebno in neizogibno.

Kaže, da bi bilo za (nekateri?) bivše (?) slovenske komuniste ali enakomislečce pristaše NOB-a edino zadostno, ako bi slovenska Cerkev kot taka priznala, da je kolaborirala z Italijani in Nemci, in da je ljudski odpor proti NOB-u, ki se je pokazal v vaških stražah, legionarjih in domobrancih, nastal po nasvetu in pod okriljem Cerkve, ki je te vojaške odseke tudi zavedla, da so prisegli Hitlerju!³²

Toda ne gre le za Cerkev, kot da bi ona imela nekako izključnost vpliva in oblasti nad vsem protikomunističnim bojem. Kako je mogoče, da noben 'uradni' zgodovinar ni pokazal na dejstvo, da slovensko demokratično politično vodstvo - ne v domovini ne v medvojni in v povojni emigraciji - ni hotelo botrovati domobranstvu zaradi njegovega 'sodelovanja' z nemškim okupatorjem, čeprav je bilo domobranstvo po sili razmer k temu prisiljeno?³³

31. Kdo bi si upal trditi, da, npr., NATO-vo napadanje Miloševićeve Jugoslavije, četudi bi ga imel za upravičenega, ni povzročilo številno takih nenameranih strahotnih učinkov?

32. V domovinskih dnevnikih nahajamo neprestano take in podobne trditve, nekatere cele zavite v 'nesumljivi' plašč znanstvene objektivnosti, kot npr. nekateri članki znane Spomenke Hribar v 'Delu'.

33. O tem se navadno tudi v vodilnih krogih SPE ni hotelo ne javno govoriti ne pisati. Verjetno zaradi tega, da ne bi take izjave še bolj odbile od NO (in SLS) tiste bivše domobrancelce in njihove sorodnike, ki so bili pod vplivom Rupnikovega ožjega kroga. Vendar je popolnoma jasno, vsaj iz dopisovanja nekaterih vodilnih ali pomembnih oseb (dr. Miha Krek, Miloš Stare, Rudolf Smersu, dr. Ljubo Sirc, prof. Jože Velikonja itd.), da se NO oz. stranka SLS kot taka nista hotela izreči niti za takšno sodelovanje z Italijani ali Nemci, ki bi pomenilo le pomoč v samoobrambi oz. boju proti komunizmu. (Več takih izjav nahajamo v dopisovanju Pavleta Ranta.)

Ako trezno in natančno preberemo vse izjave, objavljene v knjižici "Resnici na ljubo", pridemo do zaključka, da v nobeni izmed teh izjav ni trditve, da bi kak imensko označen cerkveni predstavnik ali član Cerkve kolaboriral s fašisti ali nacisti. Nikjer v teh izjavah ne opazimo ne izrecne ne neizrecne (tihe, vključne), obsodbe protikomunističnega boja.

Res pa delno motijo nekatere škofovske izjave. Npr., ko nekako upravičujejo 'morebitno' izdajstvo nad narodom zaradi strahu pred brezbožnim komunizmom! Škofje hočejo pač biti objektivni, zato 'a priori' ne izključujejo te možnosti. Ne morejo in ne smejo pa jo zatrditi, dokler se ne bi 'morebiti' do takega kaj malo verjetnega zaključka prišlo po dolgem in resnem znanstvenem preučevanju. Mogoče je tak način izražanja pogojen po dejstvu, da škofje govorijo predvsem vernikom, ki so 45 let slišali en sam glas z 'uradno' lažno razlago. Vendar sem sam zase prepričan, da bi moralo biti izražanje škofov bolj jasno, manj pogojno in manj pogojeno; in da bi ne smeli v take izjave vnašati zadev, ki so sporne ali bi lahko povzročile nove spore. Priznajmo pa tudi, da nismo navajeni, da bi škofje govorili jasno in zato tega od njih navadno tudi ne pričakujemo!

Nedvomno je primerno, če Cerkev prosi svoje člane, da naj pozabijo na gorje med vojno. Toda z isto moralno avtoriteto, ki jo na splošno Cerkev danes uživa v vsem svetu – ne pa v slovenskih javnih obćilih! -, bi se lahko obrnila tudi na neverne s podobno prošnjo.³⁴

5. RESNICA JE ENA, DEJSTVA SO SE ZGODILA, POGLEDI NA DEJSTVA PA SO RAZLIČNI.

Pogosto slišimo "z naše strani", da je resnica samo ena. V Galilejevi dobi so razpravljali in se prepirali o tem, ali je središče vesolja zemlja ali sonce. Danes vemo, da so imeli

34. Sprašujem se, zakaj v teh izjavah ni poziva, da naj verni in neverni pozabijo tudi na gorje, ki ga jim je prinesla komunistična revolucija med vojno in po njej, po njeni nečastni "zmagi" in v času njene trdne ali zrahljane diktature.

Galilei in njegovi pristaši, tim. heliocentristi (sončno-središčni), le delno prav, saj je naše sonce središče kaj bornega sestava, če ga primerjamo z drugimi!

Naravne pojave še premalo poznamo, da bi tvegali brez-pogojne (absolutne) trditve. Pravzaprav ima skoraj vsak fizični zakon svoje izjeme oz. je nekako relativen. Npr. znani Boyle-Marriottov zakon trdi (ljudsko povedano), da se plini razširjajo, če se jih podvrže ogrevanju, - pa vendar so izjeme. Voda vre pri 100 stopinjah Celzija, a na 0 m nadmorske višine.

Po drugi strani pravijo strokovnjaki, da je v določenem prostoru najprimernejša toplota 21° C; toda eskimalu bo vroče, podtropskega človeka pa bo zeblo! Vsi danes znamo razlikovati med objektivno in subjektivno temperaturo (ali toplotnim občutjem): ni isto lo pod ničlo z istim občutkom, kot -1°, a z občutkom -10°!³⁵

Sodbe o človekovi preteklosti - to se pravi, o zgodovini - so še manj gotove, saj že Aristoteles piše, da je zgodovina najmanj znanstvena, ker se ukvarja z dejstvi, ki so že prešla in so se zgodila samo enkrat, tako da jih ni mogoče preveriti z opazovanjem, preizkusi in kar je še takih "znanstvenih" pripomočkov. Sicer pa: koliko znanstvenih podmen je danes sploh mogoče 'potrditi' z opazovanjem in preizkusi? Navadno se moramo zadovoljiti s statistikami in verjetnostnimi računi.

Tako bi po mojem trditev, da je resnica samo ena, v strogem pomenu veljala samo za vero v razodete verske resnice, a celo te po katoliškem nauku potrebujejo razlage cerkvenega učiteljstva.³⁶ Npr. ne bi bilo mogoče trditi (hkrati in pod istim vidikom), da Bog je in da ga ni; ali da je človek posebna božja stvar in najbolj razvita zgolj žival; ali da je komunizem nravno dober in nravno slab.

Nekaj drugega od umskih ali verskih resnic pa so zgodovinske resnice, oz. bolje, zgodovinska dejstva.

35. Čudno je le, da danes nekateri biologi hočejo biti deterministi. Ali pa da drugi - v glavnem nekdanji marksisti - govorijo o holizmu. Ali da tretji, npr. tim. funkcionalni ali emergentni materialisti, gredo tako daleč, da danes imamo že nevrofilozofijo!

36. Po katoliškem nauku naravni razum more priti do resnic o Bogu in npravnosti le v nekaterih osebah, a še to počasi in z negotovostjo.

Recimo, da se je na nekem križišču pripetila prometna nesreča.³⁷ Nesreče same nihče ne more tajiti. Druga zadeva pa je, kako jo je nekdo videl ali doživel. Ni vseeno, če je bil na eni strani ceste ali na drugi, če je bil v prvem ali desetem nadstropju, in kakšen je bil v tem primeru njegov zorni kot.

Ko ljudje gledajo televizijsko oddajo nogometnih tekem, navadno pridejo do različnih sodb. In to ne samo zaradi tega, ker bi bila sodba o določenem zapletljaju odvisna od tega, kje je bila nameščena ena izmed številnih video-kamer, temveč tudi zato, ker so pristaši določenega tekmeca nekako notranje vnaprej nagnjeni k določeni sodbi v prid svojega moštva, za katerega navijajo.

Dandanes noben epistemolog ne upa več pretiravati pomembnosti opazovanja. Najprej zaradi tega, ker večine znanstvenih pojavov sploh ni mogoče opazovati. Predvsem pa zaradi tega, ker skoro vsi znanstveniki sprejemajo Popperjevo iznajdbotrditev, da so naše podmene pred opazovanjem. Če navijam za določeno moštvo, bom kljub številnim kameram verjetno trdil, da je v določenem primeru igralec nasprotnega moštva prehitro prešel nasprotnike ("off-side"), ali pa, da je drug igralec bil znotraj kazenskega prostora pred vrati; potemtakem v prvem primeru določeni igralec ne bi bil upravičen, da "zabije" gol, v drugem primeru pa bi nasprotnik moral streljati enajstmetrovko, če bi prišlo do napake ("foul-a") z nasprotne strani.

A priori moramo torej izključiti možnost, da bi o določenih dogodkih vsi imeli isto mnenje, naj so te dogodke osebno doživeli, ali pa so o njih slišali od "tretjih" oseb.

To velja za mnenje o posameznih določenih in zelo konkretnih dogodkih. Ne velja pa seveda za dogodek sam. Kdo more tajiti dejstvo trojne okupacije Slovenije leta 1941? Seveda, kako je do okupacije prišlo, kakšni so bili odnosi med okupatorji in okupiranim narodom itd., o tem so sodbe bile in bodo skoraj nujno različne.

37. Samo na sebi to še ne pomeni, da gre za zgodovinski dogodek, ki je tak le tedaj, kadar resnično in močno vpliva na kasnejše dogodke ter (morda) celo na sedanje stanje; spomnimo se na nemško razlikovanje med "historisch" in "geschichtlich", to se pravi: ali nekaj zgolj preteklega, ali še danes prisotna in dejavna preteklost. V španskem svetu včasih razlikujejo med 'histórico' in 'históricamente relevante'.

Da smo res nagnjeni k takemu pristranskemu gledanju, je v zadnjih časih silno razvidno v slovenskih občilih: člankih, dopisih, pismih, izjavah. Kako je do tega prišlo, ni težko spoznati: namesto, da bi se "duhovi razorožili", sta obe strani iz prvotnega navideznega sožitja in volje do sprave, prešli v novo napetost in borbenost, v kateri se vsaka beseda lahko napačno razlaga.³⁸ Zakaj je do tega prišlo, je teže uganiti. Uporabljam ta glagol, ker bi vsak drug lahko zavedel v najbrž preneglo in zato verjetno tudi napačno razlago.

Upam, da nikogar ne bom užalil, če skušam te trditve prikazati z oprijemljivimi in poznanimi primeri. Namerno sem prva dva primera izbral z "naše strani".

1. Pred nekaj leti je društvo Zedinjena Slovenija v Buenos Airesu podalo izjavo z naslovom "Svobodni hočemo ostati". Gre za javni odgovor državnemu uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (doma ne govorijo več o "zdomstvu"), ker je ta za izročitev podpore za *Zbornik* zahteval pisno izjavo, da v Zborniku ne bo nobenega neutemeljenega napada na RS. Tednik "Svobodna Slovenija" je potem objavil moje elektronsko pismo, v katerem sporočam, da bi po mnenju Slovenke v domovini mirno mogli napisati tako izjavo in sprejeti podporo, ker da urad nič ni zahteval o utemeljenih napadih na RS. Mogoče je bila naša stran res preveč občutljiva.³⁹ Ali pa je tudi

38. Po mojem se je zadeva začela, ko je levica zakričala: *ustavite desnico!*. Ta pa je, namesto da bi ubrala pravo, srednjo, pomirjevalno pot, spet nasedla levi in padla skoraj v nekrščansko reakcijo. Čeprav je izjavljala, da zahteva samo pravico ali popravno krivic, dejansko ni dosti storila, da bi prišlo vsaj do začetka sprave med živimi.

39. M. Martelanc mi v omenjenem pismu pravi tudi tole: "Če 'naša' argentinska skupnost predstavlja drugo, 'našo' stran, na žalost med tkzv. voditelji, ki so se nekako sami postavili za predstavnike vseh nas, ne opažam najmanjše volje za kakršnokoli spravo. Nasprotno: nek dosleden in trmast odpor proti vsakemu poskusu vlade do zbližanja, razen če bi nam dali prav v vsem, kar pa ni možno. In nikdar ne bo, preveč sovraštva smo spustili med nas, z obeh strani. Ravno to neracionalno sovraštvo nam onemogoča konstruktiven pogovor in zasenča vsak poskus sodelovanja s sumničenji in opombami. Poklicno in poslovno sem vaju vedno iskati spravo med najrazličnejšimi komercialnimi pozicijami in interesi. To moje nastrojenje mi narekuje preiskati vse možnosti v iskanju diplomatskega sporazuma, ki naj bi omogočal dialog in soživiljenje. V demokraciji se da sodelovati, ne da bi sprejel nasprotno stališče." (Dovoljujem si uporabo sicer zasebnega pisma, ker je M. Martelanc izrazil željo, da bi o tem govorili in pisali; na prošnjo za izrecno avtorizacijo pa doslej še nisem prejel odgovora.)

premalo upoštevala logiko. Če je urad govoril o neutemeljenih napadih (pritrtilna povéd o nekaterih možnostih), ni s tem govoril o drugih možnostih (zanikalna povéd o istih možnostih).⁴⁰ Ko nekaj trdim o poedincu (ali delu poedincev), ss tem nič ne trdim o vseh drugih. Ako pravim, da so tile trije zraven mene Argentinci, s tem ne trdim, da vsi ostali navzoči niso Argentinci, ker govorim samo o tistih, na katere se moja povéd nanaša. Če je torej imenovani urad govoril o neutemeljenih napadih na RS, ni s tem govoril o utemeljenih napadih!

Sicer bi res zahteva po takovrstni izjavi mogla biti izraz neke v kolektivni podzavesti preostale prejšnje diktatorsko-policijske miselnosti, vendar pa ni nujno tako. Ko nekdo sprejme državljanstvo (vsaj argentinsko), ali kako službo, navadno priseže, da bo izpolnjeval ustavo in zakone; ko podaja zapriseženo izjavo o svojem premoženju, zatrjuje, da si ga je pridobil na zakonit način; ko neka ustanova dobi državno podporo, se obveže, da bo denar uporabila samo v tisti namen; ipd. Ako je društvo ZS hotelo dobiti podporo za svoj Zbornik, ne bi bilo tako strahotno, ako bi podpisalo zapriseženo izjavo, da v delu ne bo nič, kar bi neutemeljeno napadalo RS. Če bi katerakoli oblast RS sodila, da so v delu neutemeljeni napadi na RS, bi ji še vedno ostalo na razpolago, da bi šla tožiti društvo ZS na pristojno sodišče.

2. Druga zadeva je morda bolj kočljiva. Gre za že omenjeni stavek v izjavi SSK ob 50. obletnici konca vojne. Nekaterim – na obeh straneh! – je padla v oči trditev, da danes lahko samo obžalujemo, da je domobranstvo v najtežjih časih okupacije poglobilo razdor v slovenskem narodu.

Seveda more nekdo to razlagati kot neke vrste obsodbo domobranstva (nikakor ne posameznih domobrancev!) in kot sodbo o njegovem obstoju ter delovanju. Dejansko pa ni nujno tako.⁴¹ Mogoče je sicer razlagati škofovsko izjavo tako, kot da so škofje res hoteli trditi, da bi brez domobranstva v Sloveniji bilo manj bratomornega prelivanja krvi in torej tudi ne povojnega velepokola. Toda preden se je skoro vse "uradno"

40. Vsaj v klasični logiki dve nesplošni (partikularni) in medsebojno si nasprotujoči (kontrarni) povédi (ki se nanašata na enega poedinca ali na nekatere ali četudi na skoro vse), ne moreta biti obe hkrati in pod istim vidikom resnični in zmotni: če je ena resnična, je druga zmotna in obratno.

41. Najprej bi bilo treba natančno preveriti, kakšen je kontekst, v katerem je zapisan nek tekst; dobro pa vemo, da navadno jemlje tekst iz konteksta tisti, ki ga hoče zlorabiti kot pre-tekst za določeno trditev.

zdomstvo razburilo zaradi tega dela škofovske izjave, bi moral nekdo – npr. zdomske ustanove, ki zakonito predstavljajo SPE - škofe vprašati o tem, kaj so s tem hoteli reči, obenem pa tudi zahtevati natančno razlago njihovih besed, in šele po objavi njihovega odgovora objaviti morebitno nesoglasje. Dejansko je društvo ZS pisalo nadškofu Šuštarju in dobilo od njega odgovor, a je sklenilo, da mu ne bodo odgovorili, pa tudi ne objavili njegovega odgovora. Zakaj tako? Zakaj dovolimo tajnosti, kjer jih ne bi smelo biti?

Dejansko je mogoča drugačna in "dobronamerna" razlaga. Kolikokrat marsikdo nekaj dobrega stori z najboljšim namenom, a dejansko njegovo delo nima uspeha, ampak celo povzroči nekaj ravno nasprotnega temu, kar je hotel doseči! Starši, zakonci, prijatelji bi o tem lahko dosti povedali. Pa tudi Bog sam! Kolikokrat njegova ljubezen naleti na odpor in sovraštvo. Ali bo zaradi tega nehal ljubiti in se razdajati? Ali je zaradi tega Bog krivičen in vzrok novega ter večjega trpljenja?

Prepričan sem, da bi bilo verjetno precej bolj modro, ako bi bili škofje o tem molčali. Sicer v kontekstu res izrecno pravijo, da je imel nastanek vaških straž in domobrancev svoj vzrok v po komunistih ustanovljenem, vodenem in izrabljanem NOB-u. Škofje pa pozabljajo tudi na to, na čemer zadnje čase silno vztrajajo zagovorniki partijskega enoumja: da je bil vzrok odpora proti komunizmu predvsem v zvestobi cerkvenemu nauku, vsaj tistemu in takemu, kot ga je slovenskemu narodu posredovala v zadnjih desetletjih pred vojno cerkvena hierarhija! Toda primerno bi bilo tudi vzpostaviti, da je do vsekakor nezaželenega sodelovanja protikomunističnih oboroženih sil z okupatorjem prišlo bržkone v skladu z načrti KPS, namerno in zato tudi po njeni krivdi. Prav tako važno bi bilo, ako bi si zastavili vprašanje in skušati dati odgovor nanj, ali bi bilo Slovincem med vojno in revolucijo ter med komunistično diktaturo laže brez obstoja domobranstva?

3. Navesti hočem še tretji primer, tokrat za "nasprotni tabor". Prepričan sem, da smo vsi soglasni v tem, da bi bilo bolje, ako bi ne bilo tiste "zloglasne" domobranske prisege, četudi je menda večina prisotnih v njej videla samo neke vrste prevaro kot neizogiben odgovor na nekaj vsiljenega. Toda ali je nasprotni tabor res natančno prebral besedilo prisege? Ali res besedilo prisege vključuje vse tisto, zaradi česar so nekako dokončno obsodili domobrance za nemške kolaboracioniste? Predvsem pa: če je bila ta domobranska prisega za KP in njene

pristaše nekako glavna krivda nasprotnega tabora, zakaj potem niso razlikovali med domobranci v umetni tvorbi "Ljubljanske pokrajine", ki so prisegli, in domobranci na Gorenjskem in Primorskem, ki niso prisegli? Toda: ako ne bi bilo prisege, mar ne bi prav tako prišlo do velepokola? Saj so ga napovedovali in obljubljali že leta prej!⁴²

Ne moremo tajiti, da nehote nasplošno padamo v vsem našem gledanju na skoro vse zadeve v črnobelo gledanje. To se pravi, nekako tako, kot slovenski škofje pravilno očitajo komunizmu. Drugače povedano: nekako (starodavno) pravljico; na eni strani **smo (!) samo dobri**, na drugi **so (!) samo slabi**. Toda življenje je **sivkasto**: vsi imamo dosti dobrega in precej zlega.

Prav tako so mnogi prepričani, da **dobro zmerom zmaga**. A krščanstvo zavrača tako gledanje, ki ga imenujemo **idealizem**. "Bog ne plačuje vsakih petnajst dni (quincena)", pravijo Španci. Sv. pismo pa uči, da, kogar Bog ljubi, ga preizkuša in kaznuje! So še tretji, ki so prepričani, da je vse možno; če kdo nekaj zares hoče – zmeta, ki jo imenujemo **voluntarizem**. Toda s tem, da hočem delati dobro, še nimam nobene gotovosti, da bom dobro res storil. Sv. Pavel piše: "Kajti delam, kar ne umevam; ne delam namreč tega, kar hočem, ampak to delam, kar sovražim." (Rim 7,15)

Upam, da je iz povedanega jasno vsaj naslednje:

1. ne moremo tajiti določenih zgodovinsko dokazanih dejstev;
2. ne zadržujmo se pri posameznih dogodkih ali besedah, ki so pravzaprav anekdotični;
3. kadar kljub temu hočemo boljše spoznati kak dogodek (storjeno dejanje ali izrečene besede), si prizadevajmo:
 - uživeti se v okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno, ali so bile besede izgovorjene;
 - biti skrajno nepristranski v razlagi dogodka ali besed, predvsem njihovih navadno manj pomembnih delov.

42. O domobranci prisegi gl. Godeša, o.c., op. 3 s. 311, kjer navaja nekatera dela, ki pišejo o razlogih za prisego: 1) J. Perčič, Domobranci prisega 20. aprila 1944, Prispjevki 1973, 1-2, 211-227; 2) B. Fink, Slovensko domobranstvo in njegova prisega, Vestnik, Bs.As., 1984, št. 1; 3) B. Mlakar, Domobranci prisega, 27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev (Zbornik), izdala Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1994, 114-120

6. NEKATERIH DEJSTEV NE MOREMO TAJITI, MORAMO PA ZANJE ISKATI ZGODOVINSKO UTEMELJENO RAZLAGO

Gre za tisto, o čemer sodim, da so nesporna zgodovinska dejstva. Hkrati pa so to tudi dejstva, o katerih so mnenja skoraj do skrajnosti deljena. Gre torej za najbolj sporne točke. Mogoče bi kdo hotel dodati še druga dejstva, ali pa bi hotel nekatera opustiti. Prepričan pa sem, da ta dejstva zahtevajo, da jih zgodovinarji začno resno preučevati. To seveda ni zadeva nekaj mesecev, ampak let in desetletij!

Toda ali naj med tem slovenski narod še nadalje ostaja razcepljen na dva navidezno nespravljliva tabora? Ne samo, da ne bi smel biti razcepljen, dejansko si niti ne more privoščiti tega razdora, če hoče kot narod obstati, rasti, se krepiti in vsestransko, predvsem duhovno (kulturno) bogatiti.⁴³ Razen če bi uspeli tisti, ki hočejo in delajo za narodno enotnost v enoumju in enostranski razlagi dogodkov.

Zato bom v naslednjem zaglavju stavil konkreten predlog. V tem poglavju pa želim predstaviti tista dejstva, ki zahtevajo razpravo in navsezadnje nekako dokončno, po možnosti vsem sprejemljivo razlago.

1. Še predvojni sklep KPS, da bo treba vojno in zasedbo izrabiti za revolucijo.
2. Pozivanje KPS z letaki, da naj jugoslovanski vojaki odvžejo orožje ter se predajo nacističnim Nemcem.
3. Ustanovitev AF (Antifašistične fronte), katere namen bi naj bil boj zoper zahodni demokratski sistem, (vsaj začasno?) sodelovanje z nacistično Nemčijo in (končno) vzpostavitev sovjetskega režima v Sloveniji. V zvezi s tem natančno vzpostaviti datum ustanovitve AF in preiskati, ali so od aprila do julija 1941. člani KPS pozdravljali nemško zasedbo in ovajali zavedne Slovence Nemcem.
4. Ustanovitev Slovenske legije, Sokolske legije itd.; natačni datumi ustanovitev; napovedani nameni; načrtovane strategije in taktike.

43. Ko opazujemo padanje slovenskega nramnega prirastka, se človek sprašuje, če res obstoji ta volja v poedincih, ki sestavljajo narod. Tako se more kaj kmalu zgoditi, da bodo del slovenske zemlje zahtevali pred kratkim priseljeni Bosanci ali Kosovarji ali Makedonci ali Romi (cigani), kot opažamo v drugih deželah...

5. Sprememba AF v OF; natančni datum; navedeni in morebitni drugi razlogi.
 6. Nezakonita prisvojitve vodstva vsega protiokupatorskega boja s strani KPS z namenom, da izvede socialno revolucijo.
 7. Pobitje več stotin oseb od junija 1941 do decembra 1942 s strani OF (oz. KPS).
 8. Jasne izjave glavnih vodij KPS, tako med vojno kot po njej, da je njihov namen socialna revolucija.
 9. Nezagotovljen notranji red in mir v letih 1942-1943 na po Italijanih zasedenem ozemlju, kar bi v skladu z določili haške konvencije upravičeno vodilo do ustanovitve vaških straž in podobnih odredov.
 10. Razširjenje te nevarnosti na Primorsko po kapitulaciji Italije 8.9.1943; pa tudi na Gorenjsko in Štajersko. In to predvsem zaradi oslavljenja nemške vojske na vseh frontah. Vprašanje zase je, kolikšnega pomena je bil pri tem pritisk partizanskih odredov na slovenskem ozemlju.
 11. Načrtno povzročena grozodejstva OF-KPS z namenom, da izzovejo okupatorje in tako pridobijo ljudi zase.
 12. Pritisk na zahodne zaveznike s strani slovenskih partizanskih voditeljev, da naj, npr., bombardirajo Ljubljano, s čimer bi NOB dosegel isti namen kot je izražen v točki 11.
 13. Stiki partizanov z Nemci in dogovori z njimi, ki bi se ne nanašali samo na izmenjavo ujetnikov.
 14. Pritisk na SZ, da naj prepreči izkrcaje zahodnih zaveznikov na jugoslovanski obali, in priprave OF (in JA), da se temu vojaško upro (s sodelovanjem z nacisti?)⁴⁴?
 15. Napovedi OF in KPS o maščevanju nad vsemi "izdajalci" in "kolaboracionisti".
 16. Domobranska prisega.
 17. Zločini domobrancev: nagle in neutemljene sodbe; osebna maščevanja; mučenja z namenom, da bi izvedeli za "vojaške" tajnosti; obstoj in pobjo talcev?⁴⁵
44. Številni so dokazi za to, da tako hvaljena ali razkričana enotnost med zavezniki ni odgovarjala resnici. Npr., iz pred kratkim odprtih arhivov Velike Britanije zveemo, da je že 25. maja 1945 W. Churchill ukazal vojaškemu poveljnikom, naj pripravijo napad na ZSSR, ki bi se moral začeti 1. julija 1945. Ker so poveljniki 8. junija odsvetovali 3. svetovno vojno, ki bi ne bila ne kratka ne polnospesna, je Churchill ukazal pripraviti obrambni načrt.
45. Malokdaj se omenja primer izraelske ustave, ki dovoljuje mučenje pod določenimi pogoji. Leta 1998 je izraelsko vrhovno sodišče potrdilo upravičenost

18. **Zasramovanje, mučenje in pobitje nad 8.000 članov Slovenske narodne vojske v maju in juniju 1945, obenem z mnogimi civilisti.**
19. **Vzpostavitev komunistične diktature, ki je pomenila preganjanje, premeščanje na neslovensko ozemlje (odtujanje), izgubo služb, zaplembo premoženja, zapor ipd. za desettisoče rojakov.**
20. **V določenih dobah celo nezakrito načrtno raznarodovanje z množičnim naseljevanjem 'južnih bratov', medtem ko so Slovenci morali v svet s trebihom za kruhom; zapostavljanje slovenskega jezika itd.**
21. **Dokončna izguba slovenskega ozemlja (Avstrija, predvsem pa Madžarska in Italija po eni strani in Hrvaška po drugi).**

7. ČE SPRAVA V KRŠČANSKEM POMENU NI MOGOČA, KAJ PA V SEDANJIH RAZMERAH JE MOGOČE?

Zdi se mi, da mnogo več, kakor si morda zamišljamo. Seveda pa neprimerno manj, kot bi mnogi zahtevali.

1. **Do resnične in popolne sprave v omejenem pomenu bo prišlo samo takrat, ko bo sprava zajela duha vsakega posameznika in prešla vsakomur nekako v obisti.**
2. **Dejansko pravzaprav ni mogoče govoriti o dveh straneh, ker formalno (ali pravno) ne obstajata. Razumljivo je, - a ne upravičljivo! - da nihče noče jemati nase odgovornosti za**

uporabljanja zadevnega ustavnega člena, čeprav je leta 1999 v drugem primeru izjavilo, da se tega ustavnega člena ne bi smelo uporabljati. Katoliški nauk zavrača revolucionarno moralno, po kateri je dovoljeno vse, kar je koristno za izvedbo revolucije. Za katoličane je jasno, da cilj ne posvečuje sredstev in da torej mučenje ni dovoljeno, četudi bi z mučenjem enega mogel rešiti smrti tisoče. Druga zadeva je etično zagonetno vprašanje o upravičenosti dejanj, ki bi imela hkrati dvojen učinek, dobrega in slabega; načelno bi bilo dovoljeno samo tisto dejanje, ki bi bilo storjeno samo z dobrim namenom, kljub temu da bi prizadeta oseba že vnaprej vedela, da bo s tistim dejanjem nehote povzročila tudi zlo. Da že vnaprej zavržem morebitne nepravilne zaključke, postavljam, da, npr., med taka dejanja ni mogoče prištevati domobranske prisege; prav tako ne telesnega ali duševnega mučenja oseb z namenom, da se jim iztrga kakšno vojaško skrivnost ipd.

tisto, kar je storila KPS (ali JA ali kdorkoli že).⁴⁶ Toda v mednarodnem pravu obstoji nekaj, kar se imenuje pravna nepretrganost (kontinuiteta). Republika Slovenija ni pretrgala vseh obveznosti, ki jih je v preteklosti prejšnji režim podpisal z mednarodnimi ustanovami ali drugimi državami, ali pa odločil o stanju med dvema federalnima republikama – morda nezakonito ali slovenskemu narodu v škodo! Pomislimo samo na meje z Italijo, pa tudi s Hrvaško.⁴⁷

3. Zato je Republika Slovenija kot taka, to se pravi, njene oblasti, pred vsem človeštvom, predvsem pa pred svojim narodom odgovorna za kakršnokoli kršenje človekovih pravic, ne le v sedanosti, temveč tudi v preteklosti. Zato morajo republiške oblasti obsoditi te zločine in popraviti storjene krivice.

4. Na strani vseh tistih, ki so se upirali komunizmu, ali so na kakršenkoli način trpeli zaradi njega, tudi ni mogoče govoriti o kaki edini, enotni, pravno ustanovljeni skupini.

5. Vendar so take izjave bile dejansko izredno jasno spregovorjene na Spominskih proslavah, ali pa so zapisane črno na belem, leto za letom, v dnevih okrog teh proslav. Tam so govorili zdomski politični, kulturni, mladinski, duhovni voditelji, pa tudi preprosti člani SPE brez javnih mest in naslovov. Poudarjam, da govorim o Spominskih proslavah, ker so po odloku NO od leta 1945 dalje bile v spomin vseh žrtev, nikoli enostranske, pristranske in izključujoče. To, kar opažamo zadnja leta, da se tako vztraja na domobranskih in ne na Spominskih proslavah, ni v čast slovenski politični emigraciji in samo

46. Kot sem že omenil, NO in SLS nikoli nista javno odobrila (sicer do neke mere nujnega) domobranskega sodelovanja z Nemci. Če bi bila to storila, bi se morala opravičiti! In ker NO in nekdanja SLS ne obstojata več, bi morali to storiti v svojem imenu nekdanji vodilni člani teh ustanov. Nastaja torej vprašanje, zakaj naj bi za komunistični tabor veljala druga pravila? (Toda ali moremo pričakovati opravičil od ljudi, ki so predsedali iz komunizma v liberalizem, kot da bi si preoblekli srajco?)

47. S tem v zvezi je morda primerno omeniti (v letu 2000 predvolilno?) stališče nekaterih oseb, med njimi predsednika RS Kučana, da izvira slovenska državnost iz sklepov ASNOJ-a. S tem se celo nasprotuje mednarodnemu priznanju Titove Jugoslavije (do plebiscita 1945 celo kraljevine!) kot naslednice nekdanje Kraljevine Jugoslavije. Predvsem pa se izdajalsko-renegatno pozablja na 1400-letno slovensko zgodovino in prve slovenske države v 7. stoletju; na zahteve leta 1848, na 29. oktober 1918 z Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov; zlasti pa na plebiscit leta 1990.

škoduje vsakemu poskusu pomirjenja duhov in narodni spravi.⁴⁸

6. Vendar je za skoro ves protikomunistični tabor o tem že spregovorila slovenska Cerkev, ki je v zgoraj opisanih listinah priznala krivice in prosila za odpuščanje. Vsak katoličan (in vsako zdomsko društvo, ki pravi, da zagovarja katoliška načela) bi se moral strinjati s temi izjavami.

7. Za vse ostale, predvsem za "nasprotno" stran moramo torej pričakovati neke vrste dogovor o spravi in o pogojih za spravo s strani države. To se lahko zgodi ali kot delna dopolnitev ustave ali kot zakon Državnega zbora, potrjen po državni vladi in če le mogoče, tudi po Ustavnem sodišču.

Kaj bi moral vsebovati ta zakon?

1. Priznanje, da je komunizem načrtno izrabil boj proti okupatorju za izvedbo svoje revolucije, si krivično in nasilno prilastil vodstvo tega boja in nato vzpostavil 45-letno diktaturo, zaradi česar ima tudi glavno krivdo za bratomorno vojno.

2. Priznanje, da so mnogi šli v partizane – bodisi radovoljno bodisi prisilno mobilizirani – z najboljšim namenom, da bi osvobodili narod nacizma in fašizma, a jih je KPS od vsega početka načrtno prevarala, ker je bil njen cilj socialna (beri: komunistična) revolucija.

3. Priznanje, da sta bila upravičena in v skladu z mednarodnimi konvencijami upor in boj proti komunizmu ter proti odredom, ki so imeli nasilno vzpostavljeno komunistično poveljstvo.

4. Priznanje, da so povojni pomori nasprotnikov komunizma pravno in нравno zločin rodomora.

5. Priznanje, da so bile povojne obsodbe po "ljudski oblasti" ali ljudskih sodiščih načelno neveljavne. Ako bi kdorkoli menil, da nekdo mora biti sojen, ker da je osumljen, da je zagrešil zločine proti človekovim pravicam, ki nikdar ne zapadejo, bi moral začeti z novo sodbo.

Toda ta zakon bi moral vključevati še nekaj:

1. Za demokratično družbo bi bilo nezaslišano, ako bi kdo hotel prepovedati kakršnokoli javno razpravljanje ali pisanje o

48. Zato se mi zdi neprimerno, da je bivši predsednik vlade dr. Bajuk na spominski prireditvi v Kočevju res pel 'Oče, mati...', tudi če to nikdar ni bila domobranska himna, ker bi kdo iz nasprotnega tabora mogel tako dejanje imeti za izzivanje. Seveda tudi pristaši NOB (borcev mora biti že malo!) ne bi smeli prirejati prireditev, ki bi jih nasprotni imeli za izzivanje!

vseh teh dogodkih. Vendar bi se zaradi danih razmer in za določen čas (25, 50 let?) morala ta pravica omejiti. Med tem časom bi se neomejeno o vsem tem smelo razpravljati samo v dveh okrožjih: v skupnosti zgodovinskih strokovnjakov (seveda v delovni skupini s strokovnjaki iz drugih področij) in po potrebi na pristojnih sodiščih.

2. V demokratični državi tudi ni mogoče prepovedati in kaznovati vsako ustno ali pisno, javno ali zasebno medsebojno razpravljanje o okupaciji, revoluciji in protirevoluciji. Toda zakon bi moral prepovedati vsakršno osebno ali skupinsko napadanje, očitiranje posameznih bolečih dogodkov ali splošne krivde ipd. Tudi bi morali po tem zakonu državni tožilci v takih primerih začeti ex officio kazenski postopek.

3. Za nekaj let bi morali: ali popolnoma opustiti vse spominske proslave na eni in drugi strani in se dogovoriti za vsakoletni skupni spomin vseh žrtev nacizma, komunizma, fašizma in protikomunističnega boja; ali pa nadaljevati posamezne spominske prireditve s pogojem, da ne bo več ponavljanja in še manj zagovarjanje tega, kar je že bilo javno obsojeno, ali novih žalitev, natolcevanj, klevetanj ipd. Predvsem bi bilo važno, da se na proslavah NOB-a na noben način ne bi smelo slaviti revolucije ali jo na kakršenkoli način zagovarjati, niti ne napadati protikomunističnih borcev.

Zdi se mi, da sprva ne bi bilo potrebno nič več. Načrtovane izjave (nekateri hočejo: deklaracije!) ali zakoni o lustraciji, ali kakorkoli se jih je že hotelo imenovati, so bile predolge in prezahtevne in bi morda imele nepredvidene ter nehotene posledice za določene osebe. Poleg tega, da so imele skoro redno samo predvolilne ali neposredno povolilne namene. Vse to je odveč!

Pri tem prvem koraku bi bilo najvažnejše to, da se nihče osebno ne bi čutil prizadetega po zakonu (v pogojih za spravo). Ti pogoji ne bi smeli govoriti o kakšni razlastitvi ali odvzemu četudi krivično pridobljenih privilegijev; niti ne o kakem tvarnem povračilu ali o vrnitvi tistega, o čemer bi se morda celo upravičeno predpostavljalo, da je bilo komu krivično odvzeto. (Vse to bi naj bila zadeva sodnih postopkov.)

Ali so za koga še ti najmanjši pogoji preveč? Želel bi se obrniti predvsem na določene osebe ali na avtorje strupenih pisem, za katere je zmerom prostora v današnjih slovenskih občilih. Vprašujem jih, ali je mogoče tajiti dejstva, ki jih predstavljajo gornja priznanja, to se pravi:

1. izvorni in prvenstveni nameni KPS o revoluciji, njena nasilna prilastitev vodstva NOB in vzpostava 45-letne diktature,

- zaradi česar nihče ni bil dolžen pokorščine OF oz. KP;
2. po haaški konvenciji dovoljena samoobramba zasedenega naroda pred umori, ropi, požigi, streljanje talcev itd., ki so jih povzročale mednarodno nepriznane oborožene partizanske enote (pravzaprav do konca leta 1944!); nadaljevanje tega samo-obrambnega in narodno-obrambnega boja kljub zavezniški legitimaciji partizanskih odredov (dogovor Tito-Šubašič), in to zaradi gotovosti, da se bo partija kruto in nezakonito maščevala.
 3. povojno mučenje in pobitje tisočev, brez kakršnegakoli sodnega postopka;
 4. pravno neveljavne obsodbe nezakonitih sodišč, na podlagi izmišljenih dokazov, lažnivih prič itd., in ob nemožnosti pravno veljavnega zagovora.⁴⁹

Res kaže, kot da je po zadnjih volitvah še manj možnosti za kak ukrep s strani oblasti RS, toda čas-zgodovina in Gospod zgodovine delujeta nenehno. Pa tudi vstop v Evropsko zvezo bo prinašal vedno več zahtev.⁵⁰

Haedo, provinca Buenos Aires,
Argentina, prosinca 2001.

49. V zadevo o narodni spravi smo vključeni vsi, najsibo v domovini ali v tujini. Seveda o tem moremo več govoriti in pisati – ter zahtevati! – v zdomstvu. Zaradi tega to, kar sledi, sicer navidezno ne spada sem, a na svoj način dopolnjuje in upravičuje naše "vtikanje" v ne zgolj notranje zadeve Slovenije. V že omenjem pismu pravi Martelanc tudi naslednje: "Dejstvo je, da nas ni bilo doma, ko se se vršile bistvene spremembe, - vključno, in na koncu, brez nas tako spretno in poceni izpeljana ločitev od Jugoslavije. Kljub tej naši odsotnosti, ki seveda ni bila prostovoljna, nam niso zmanjšane pravice in dolžnosti do domovine." Na drugem mestu piše: "Med izseljenci, tudi že zunaj rojenimi, je precejšnje število zelo sposobnih in izkušenih izobražencev, tehnikov in gospodarstvenikov, ki bi radi pomagali, med katere se vključujem."

Zdi se mi, da je s tem Martelanc na drug način hotel povedati, da nas današnje oblasti oz. ustaljeno objavljeno javno (a ne nujno splošno in večinsko) mnenje sicer priznava za Slovence in za slovenske državljane, da pa nas dejansko ima za državljane druge, nižje vrste. In za take nas bodo imeli, dokler ne pride do minimalne predlagane sprave, ki bi morala biti predvsem odprava in poprava krivic. Da je res, kar trdim, potrjuje primer nadškofa dr. Franceta Rodeta in bivšega predsednika vlade ter predsednika stranke NSi (Nova Slovenija) dr. A. Bajuka, ki jima neprestano očitajo, da ne poznata slovenskih razmer, ali celo, da sta tujca.

50. Če je bodo sedanji oblastniki res hoteli. Saj kaže, da idejno in dejansko nočejo v Evropo, kar med drugim dokazuje: nepodpis dogovora z Vatikanom; zapostavljanje zasebnega šolstva; nesprejem prostega trga; majhna volja do privatizacije podjetij, ki so večina še v državnih rokah; strah pred poviškom cen zaradi izgube državne podpore za mnoge predmete itd., itd.

MARTIN SUŠNIK

ODPRETI OČI

Sedanja družba in etični klic

MARTIN SUŠNIK se je rodil 21.12.1978 v Argentini slovenskim staršem. V slovenski skupnosti je sodeloval pri raznih odrskih nastopih in sam pripravil predstave na odru Hladnikovega doma v Slovenski vasi v Lanusu. Tudi je sestavil več besedil za domobranske proslave. Danes je kulturni vodja v Društvu Slovenska vas in sodeluje pri filozofskem odseku Slovenske Kulturne Akcije.

Srednjo šolo je končal v Zavodu Marije Kraljice, letos pa končuje redne študije na Filozofski fakulteti Katoliške Univerze (U.C.A.) Sodeloval je s predavanjem na "tednu filozofije" leta 1998, leta 1999 pa je predaval na "Dnevu filozofije za ne-filozofe" v Buenos Airesu.

UVOD

Ljudje sedanjega časa govorijo precej o sebi. Pritožujejo se nad lastnim stanjem in stanjem sveta, v katerem morajo živeti, delajo valorativne primerjave z drugimi zgodovinskimi dobami, še celo z drugimi trenutki svoje lastne zgodovine.

Ko nekdo poskuša storiti pregled etičnega položaja sodobne družbe, se prikažejo zelo podobne skušnjave: pritožbe, nepotrebna primerjava, okrutna kritika. Prav tako se je zelo težko izogniti osovraženemu posploševanju.

Skušali bomo preprečiti te težave, a obenem pregledati stališče povprečnega sodobnega človeka. Jasno je, da bi dokončen fenomenološki opis bil nemogoč. Zato se bomo omejili le na razpoloženje nekaterih oseb naše družbe. Vsa razpoloženja in vedenja, ki smo si jih izbrali, imajo skupen faktor: izvirajo iz nihilizma. S tem nočemo reči, da so vsi današnji ljudje nihilisti, vendar ne moremo zanikati, da se je nihilizem infiltriral v današnjo družbo s presenetljivim uspehom.

V trenutkih se vam bo zdelo, da gre pri tem za prezirljivo in pesimistično kritiko. To ni naš namen. Naj si ogledamo, kaj je pesimističnega, da bomo bolje opazili, kaj je optimistično. Ničesar ne moremo spoznati, razen po prijateljih, pravi Sv. Avguštin. Tudi sodobnega človeka ne. Nima smisla gledati današnje čase s črnimi naočniki, kajti to je naš čas, ki nas zavezuje. V vsakem primeru je treba gledati prijazno na to, kar se nam prikaže temno, da lahko nato s prijateljsko ljubeznijo pokažemo pot proti izhodu.

Prvi del:

DA NI NOBENE RESNICE...

Med ljudmi zadnjih desetletij XX. stoletja so nastale nekatere ideje in besede, za katere se včasih zdi, da hočejo prikazati življenje sodobnih oseb kot neko mnogoobsežno, čeprav ne vedno izrecno senco. Te ideje in besede so: "Da ni nobene resnice; da ni nobene absolutne kakovosti v stvareh, da ni "stvari v sebi sami". To je nihilizem, dejansko najbolj skrajni nihilizem."¹

Bilo bi neprimerno trditi, da se nihilizem drži sodobnega "človeka s ceste" kot da je to teoretična resnica. Lahko bi pa trdili, da bi tako dejstvo nasprotovalo bistvu nihilizma samega. Toda ne glede na to pomanjkanje teoretične opore ima človek XX. stoletja nalogo živeti v neki dobi, ki je zaznamovana s tem, da je doba po Nietzscheju, mislecu, čigar misel je brezdvomno obrodila svoje sadove.

Lahko domnevamo – in to ni očitek – da se povprečni človek ne vprašuje resno, sistematično o strogo objektivni resnici in o zadnjem smislu stvari, vendar mnogokrat živi, kot če bi v praksi prevzel to, kar se izpelje iz perspektive, ki je v nasprotju s temi pojmi. Še več; odsotnost teh vprašanj je sama na sebi ne samo vzrok, temveč tudi posledica nekega določenega načina življenja. Če ni "stvari v sebi sami" (per se), če v človeškem duhu ni prostora za spraševanje o objektivni resnici, ker se predpostavlja (ponavljam, ne vedno na teoretični, marveč na eksistencialni način) ne obstojanje take resnice, realnost (če sploh lahko uporabljamo to besedo) ostane brez smisla, brez tistega logosa, katerega je vedno hotela odkrivati klasična miselnost.

Odsotnost resnice uniči vsak poskus odkrivanja; stvari nam nimajo kaj pokazati, niti se iz njih ni mogoče kaj naučiti. Odpreti se neki realnosti, ki mi je dana, nima nobenega pomena v tej

smeri, kajti bilo bi nesmiselno dovoliti vdor v nekaj, kar nima smisla.

Človeško življenje se srečuje z ogromnimi težavami, ko se skuša usmeriti po zemljevidu, ob katerem je najboljši kompas ostal neraben, ker resnični sever ne obstoja. Ideja usmerjajoče Resnice je bila izbrisana iz mnogih duš.

Tisto, kar je za nekatere bilo vedno očitno, torej začetek nadaljnega razmišljanja, je za druge komaj, v najboljših slučajih, neprodorna skrivnost.

Poglejmo nekatera razpoloženja sodobne kulture, ki imajo svoj izvor v izgonu pojmov Resnice in Smisla iz vsakdanjega življenja.

I. Ne spleča se trpeti

Nekateri se soočajo z "realnostjo" zgolj pasivno. Z najmanjšim možnim pretresom sprejemajo življenje brez smisla. Lahko bi celo rekli, da pri tem ne gre za pravo soočanje ali sprejetje. Ostane samo sprejeti tako pomanjkanje smisla, kot če ne bi bilo drugega izhoda in da nas življenje ne pelje nikamor.

V krogu današnjih mislecev je to precej običajen pogled. Nekateri intelektualci se zbirajo ob "pogrebu resnice" prav tako kot tiste osebe, ki se bahajo z neko globokostjo, ki jim je v resnici tuja, da samo zato stojijo ob krsti in rečejo: nismo nič.

Upanje v kakršnikoli napredek, bodisi navpični, kakor so ga razumeli misleci srednjega veka, ali vodoravni, kakor je kraljeval v modernem mišljenju, upade pred prepričanjem, da nismo nič in ne bomo prišli nikamor. Postane nemogoče govoriti o kakem naraščanju, če nimamo ne od kod ne kam.

Krščanska tradicija prerokuje človeku nebeški raj. Modernost je isto dogmo sekularizirala in prerokovala raj na zemlji. Te prerokbe so se pa po mnogih razočaranjih spremenile v današnjem času v dogmo nevernosti.

Razpoloženje pasivnega pesimizma je notranje dosledno, ker ne obljublja, ne čaka, si ne dela iluzij, ne namerava storiti iz življenja nekaj prijetnega – edini namen je prenašati, utrditi kožo in postati apatičen pred svetom, ki ne zadovoljuje. Tako se nam zopet prikaže mišljenje stoikov, ki razlaga, da je edina pot, ki lahko prepreči razočaranje, zanikanje vseh možnih očaranj.

Brez dvoma to nasprotuje naravni želji človeka po sreči. Ker pa se domneva, da je ta sreča nedosegljiva, se tudi misli, da je najbolje ne vztrajati v njenem iskanju. Če nam življenje povzroča težave in tesnobo, se torej namerimo k temu, da ga čim manj živimo.

Ni namen, kot se včasih misli, da se učimo trpeti; še manj, da bi se učili s trpljenjem. Namen je naravnost ne trpeti.

Nietzsche to opisuje, ko pravi: "Želimo si stanje v katerem ne bi trpeli. Življenje je dejansko smatrano kot vzrok vseh slabosti; cenjena so nezavestna apatična stanja (spanje, omedlevica), ker tem se daje višjo oceno kot zavestnemu stanju."²

Kaj takega bi napravilo iz človeka "marmornat kip", kot pravi Erazem, nov način boga ali božanstva, ki ni nikoli obstojalo, ne obstoja danes in nikoli ne bo.

Poizkus odstraniti bolečino ni samo nenaraven, temveč tudi nemogoč. Človek ni kip, ne more ne trpeti odsotnost nečesa, h kateremu se čuti klicanega, vendar mu je trenutno nedosegljivo. Imamo žejo po popolnem miru in veselju, katerega ne bi prekinila nobena sprememba ne nastajanje, a vendar vse neprestano teče iz preteklosti v prihodnost skozi tako sedanjost, ki – čeprav je prijetna (in še posebej v tem slučaju) – se nam zdi prekratka.

Toda odgovor na tako žejo ni preprosto: ne hoteti piti. Tak odgovor brez upanja je ravno eden izmed tistih, ki lebdi v postmodernem zraku.

Ponavljam; človek, s ceste ne premišljuje nujno teh shatoloških zadev in problemov sekularizacije. Njegovo vedenje je lahko le pasivno ; gre za vedenje vegetativnega človeka.

Posledica takega načina obstojanja in sprejemanja bitja je nevolja in zdolgočasnost. Lastno bivanje je vzeto kot obsodba brez krivde, ter praznina, ki označi lastno bit, postane siva, monotona, dolgočasna.

B. Russell opisuje to iz lastne izkušnje: "Ko sem imel pet let sem mislil, da če bi živel sedemdeset, mi še ni poteklo več kot štirinajsteri del življenja in se mi je zdela skoraj neznosna ogromna količina dolgočasnosti, ki me je še čakala."³

Nekateri trdijo, da gre prav za to. Prenesti, vdati se, dolgočasiti se, ne delati si iluzij, ne iskati resničnega Severa, ne prevzeti odgovornosti. Nismo nič. Življenje ni vredno trpljenja; življenje je vzrok trpljenja.

Tone Kržišnik: "Šopek" - akvarel.

II. Po podobi, sličnosti in nadomestitvi Boga.

“Da ni nobene resnice...” šepetajoč nadaljuje presenetljivo močan glas. Kaj nam torej ostane poleg resignacije?

Nekateri mislijo, da so našli odgovor na to vprašanje: kar nam ostane je iznajti na nek način resnico. Če je Bog umrl, naredimo človeka po podobi in sličnosti namišljenega božanstva, naredimo iz njega novega Boga. Novi Mojzesi grejo na goro ne zato, da bi sprejeli zapovedi, marveč, da bi jih sami napisali. Z odsotnostjo danega je kontemplativni intelekt zgubil vsak smisel. Razum nima več vloge sprejemanja; zdaj ima nalogo vlaganja smisla. V tej perspektivi ideja naravnih mej ni nič drugega kakor ena od laži, ki jih starši pravijo svojim otrokom, da bi preprečili njihovo slabo vedenje. Mnogi mislijo, da je vse to že preseženo. Človek je sedaj gospodar tehnologije, ki se ne bo ustavila pred ničemer, niti pred zahtevami človeškega bitja samega.

Lahko bi rekli, da se tukaj znova prikaže (ali pa trmasto vztraja) moderna ideja napredka. Napredka v rokah človeka, ki ima samega sebe za bolj pametnega in močnejšega od Boga, Stvarnika in ki skuša ravno zaradi tega preskočiti meje narave, najsibo ustvarjena ali ne (Boga smo tako ali tako že ubili), je še vedno preveč pomanjkljiva.

“Kaj bi se zgodilo, na primer, če bi se lahko opremili z novo kožo, ki bi bila zmožna dihati in opraviti fotosintezo, spreminjati sončne žarke v hrano? Če bi imeli tako kožo, ne bi potrebovali več ust, da žvečimo, ne požiralnika, ne želodca za prebavo, ne pljuč za dihanje...”⁴

Dejansko tehnocastje, ki v svojem neprestanem napredovanju verjame, da tehničnemu znanju ni nič nemogoče, pade v skušnjavo, v kateri misli, da je treba naravo izboljšati, če je človeška narava šibka, zakaj torej ne bi spremenili človeka v stroj poln sintetičnih organizmov in tehnoloških aparatov?

A vendar, čeprav se trdi, da nenehni napredek tehnologije in znanosti lahko samo izboljša človeško življenje, smo na poti takega napredka, ki teži k temu, da človek nehava biti človek, ker postaja stroj.

Mnogo modernih duš, posebno v intelektualnih krogih, je zamenjalo svojo nadnaravno vero z novo, naravno vero v znanstveni napredek. Vendar ne gre za znanstveno znanje, ki bi prodrlo v realnost in bi poskusilo odkriti mikroskopske in

makroskopske vezi med stvarmi, temveč za znanost, ki stvari samo predela.

Človek ima brez dvoma nad naravo neko oblast in moč in ne smemo misliti, da bi bila ta moč sama po sebi nekaj slabega. Oblast, ki jo ima lahko človek nad stvarmi, je bistveni del človeške narave. Toda treba je upoštevati, da je to gospodarstvo vedno omejeno in če hočemo vztrajati pri človeški vsemočnosti, se bo ta moč obrnila proti človeku samemu.

Če je razum uporabljen le instrumentalno, prej ali slej oslabi, ker ni bil storjen le za tako rabo. Superuporaba instrumentalnega razuma vodi k zaničevanju razuma samega, ki v taki perspektivi postane neuporaben. Človekov atribut hegemonije instrumentalnega razuma je pripeljal do uspavanja kontemplativnega razuma; na enak način povečevanje brezmejne svobode razruši osebo, oziroma osebek iste svobode.

III. Realnost ekrana

Iznajdba resnice in tedaj tudi realnosti se pa ne pokaže samo v obliki tehnicizma. Obstojajo drugi načini "ustvarjalnosti", ki nimajo namena spremeniti reči, to se pravi, ne nameravajo vtisniti neko določeno realnost kot nadomestilo druge realnosti, ki nam ne zadostuje in nam ni prijetna, temveč imamo ob isti nezadoščenosti rajši fikcijo, ne da bi pri tem pogrešali resničnost. Realnost ni izbrisana in zamenjana kot realnost (v objektivnem smislu), temveč pozabljena in nadomeščena v subjektivnem obsegu. Bolj priljubljena kot realnost je iluzija, kajti prav ta iluzija dovoli pobeg iz tiste realnosti, ki nas ne zadovoljuje.

Tako nastane nekako kraljestvo predstave v smislu samega videza. Vse se nam prikaže, vse se nam pojavi, a nič več kot to.

Zanimivo je opazovati, kako so dozdevno realni problemi zavzeli važno vlogo v okoljih, ki se ne morejo znebiti videza fikcije. Ljudje se zbirajo, na primer, da razpravljajo in debatirajo svoje življenske izkušnje v tako imenovanih *reality-shows*, ne ker bi hoteli resno razmišljati in iskati rešitev svojim problemom, temveč ker iščejo ravno to: show. Gledavec pa medtem uživa nad solzami in vpitjem teh oseb, ki so del izbrane skupine na videz trpečih ljudi in lahko samega sebe prepriča, da sedi pred surovo telesno in duševno vzvišeno realnostjo, vendar vedoč obenem, da ga te solze in vpitje niti najmanj ne obvezujejo.

Vse, kar se dogaja v tistem televizijskem studiu, se prikaže kot absolutna realnost, toda je istočasno *light* realnost, ki gledalcu ostane tuja, ker ve, da je na nek način, morda le zato, ker prihaja do njega skozi televizijski ekran, fiktivna. "Vse, kar se je včasih doživljalo neposredno, se sedaj oddaljuje in postaja predstava."⁵

Vse je, kot da bi gledali stvari same na sebi, pa bi imeli kot prednost, da se nas te čustveno resno ne dotikajo, ker je realnost sama postala show, predstava, oddaljena podoba. Ni važno, če so tisti, ki se po televiziji pričajo, pristne osebe ali so igralci; saj ni razlike.

S tem ni rečeno, da svet igre človeka ne pretrese do ganjenosti. Mnogo televizijskih oddaj nima drugega cilja kot ganiti, pa tudi spreminjati realnost v spektakel. Svojo nalogo odlično izvršujejo ravno zaradi spektakularnosti. Gledati, na primer, kako nekdo uresničuje svoje sanje, je še bolj ganljivo in pretresljivo, kadar to dejstvo spremljajo primerna glasba in opisovanje vsega z nežnim baritonskim glasom, ki je povezan s počasnim vrtenjem dogajanj. Res bi bilo škoda, če bi morali gledati, kako stopi nekdo na oder v spremstvu priljubljenega pevca, brez vseh teh umetniških okraskov, ki napravijo iz realnosti nekaj tako pretresljivega kot je recimo popoldanska "telenovela".

Igra gane, o tem ni dvoma. Vendar, gane kot igranje, kot neki "prikazati se mi", ki nima zakaj objeti vse bitje gledalca, in pred katerim imamo vedno možnost zanikati, kar se dogaja; možnost, ki nam je dana z "daljincem". Igra je neki "prikazati se mi, če hočem in kakor sam hočem".

Če v fikciji (ali pseudofikciji, ki je pseudorealnost) človek lahko vidi kar hoče in kakor hoče in če nam je v svetu predstave dovoljeno igrati, da smo sočutni ali pa apatični, če v obsegu virtualnosti lahko jemljemo dogajanja kakor če bi vključevala težo resničnosti ali kakor če bi je ne, in naš odgovor postane torej produkt naše želje, tedaj se pojavi možnost, da naredimo iz igranja edino realnost. Vse postane virtualno, hkrati pa boljše kot kar je surovo realno, kot na primer posnemovalec ptičev iz Cassone, ki je prepeval bolje od pričev samih.

Habitus (stalno duševno razpoloženje) tele-gledalca lahko postane tako močno, da je težko premagati skušnjavo, ki nas zapelje, da obstanemo pred realnostjo z isto nevezanostjo, s katero sedimo pred televizorjem, in da gledamo na stvari z daljincem v roki. Tako nam postane objektivni tisti pogled

sveta, ki je v resnici naš prav zato, ker je rezultat naše spoznavne in afektivne kaprice.

Kar hočem reči, morda ne z najboljšim uspehom, je, da, če je vse, kar mi prihaja skozi ekran, samo videz, je torej neosnovano, prazno, in zato tudi relativno in spremenljivo. Na vse to lahko odgovarjam po svoji volji. Ta odnos z ekranom se lahko razširi v odnos s stvarnostjo. Vsa realnost se spremeni v ekran. "Igra je zemljevid novega sveta, kateri obsega vse njegovo ozemlje."⁶

A če ima človek tak pogled sveta kot objektiven, tedaj mu resnični svet ostane nedosegljiv. Če naredimo iz realnega življenja umeten prikaz, postane vse igra videza in nastopov. "Kolikor bolj je človeško življenje sam svoj produkt, toliko bolj je oddaljen od svojega življenja."⁷ Jaz nisem več resničen za ostale in v neki meri tudi zase ne, ker postanem, prav tako kot stvari, ki obstojajo okoli mene, popolnoma prazen videz. Čeprav, pomislimo, je morda ravno to namen.

IV. Bežimo, tecimo.

Do tu smo videli razne načine reagiranja pred odsotnostjo "logosa" v realnosti, bodisi s sprejemanjem in s stoično resignacijo, ali z zboljšanjem realnosti brez mej s pomočjo tehnologije, ali z nadomeščanjem realnosti z lažnivim in goljufivim smislom.

Omenili bomo še eno razpoloženje, še eno vedenje pred stvarnostjo, ki nas ne zadovoljuje. Lahko bi rekli, da gre tudi tu za maskiran smisel v povezavi z igro, a sedaj ne samo kot videz, marveč tudi kot zabava.

"Bolezen modernega časa je beg"⁸ pravi Franc Sodja. Mnogo ljudi raje beži pred tistim, kar se jim ne prilagaja. To je mnogokrat realnost ali človek sam, kot del te realnosti. Tedaj človek pobegne daleč od tega, kar se mu predstavi s svojo resnično težo, se seli izven lastne notranjosti in se obrne k zunanjim stvarim. Toda ne k globočini zunanosti, zaradi katere imajo stvari globok odnos z osebo, marveč k temu, kar je banalnega in nepomembnega.

Če človek ni nastanjen v lastno bit, če ni na nek način koncentriran, zapade prej ali slej v medlost, v kateri ga stalno napadajo nagibi, dolžnosti in odgovornosti, ki jih zunanji svet obudi ter nalaga. Romano Guardini imenuje to "nasilno prevladovanje"

stvari iz zunanjega življenja nad šibko notranjostjo, ki vsak dan bolj slabi.

Toda kaj potem, ko nismo zmožni odgovoriti temu, kar prihaja od zunaj? Kako preprečiti to nasilno prevladovanje zunanjega sveta? Odgovor je: z begom.

To je beg, ki je obrnjen proti zunanosti, ampak ne k dolžnosti in obveznosti, marveč k rečem, ki nam pomagajo uiti od realnosti in nas samih.

Človek hoče oditi iz samega sebe, tavati po stezah užitka in doseči tako pozabljenje tistega, kar mu povzroča težave. Ne išče živeti prav, kakor je treba, temveč živeti v brzini raznih razvedril, ki mu pomagajo, da se k raztrese. Ne gre za življenje v nekem mirovanju, kajti to bi lahko vabilo v razmišljanje, marveč gre ravno za neprestano in pretiravano razburjenost. Tehnološki in znanstveni napredki, o katerih smo malo prej govorili, lahko k temu prispevajo: "cilj ni le boljše živeti, v komfortu in potrošnji dobrot ali zdravil, temveč razviti živčno intenzivnost življenja s hlastanjem po biotehnoloških produktih."⁹

Za tak beg je neobhodno potrebno nepoznanje. Pamet, ki že daleč ni več cenjen luksuŝ, postane moteča sestavina človeka. "Bolje je, da ne mislimo", se mnogokrat sliši, v skladu s to perspektivo. Dejansko, če stvari nimajo smisla, če ne obstoja nič takega kot objektivna resnica, ki bi bila lahko vodilo, čemu bi tedaj izgubljali čas z razmišljanjem, če ni o čem razmišljati? ée Sofokles je rekel, da je nevednost slabost, a ne povzroča bolečin. Misli se, da je za tistega, kateremu je sreča bila nasprotna, bolje, da ne ve o svoji nesreči. Človek, ki meni, da je vse brez smisla, se bo težko obranil tesnobe, ko ga polni pred tako praznino. Zopet vidimo, prav tako kakor v začetku razprave, kako iskano je izmikanje pred vsako možno bridkostjo.

Če hoče človek uiti pred seboj in pred odgovornostjo, si izbere za vodilo: "Ne mislimo". Utopimo se v brzino tekočega, da najdemo v njej užitek. Nekateri si torej zastavijo kot cilj razvedrilo, ne iz nekega teoretičnega stališča, marveč kot praktično držo.

Gornjemu konceptu se priključi pojmi spektakla kot zabava. Sodobna kultura nudi razne vrste spektaklov, ki nimajo drugega cilja kot raztresti um gledalca, ne zaradi neke zarote režiserjev in pisateljev kinematografskih vlog, temveč kot odgovor žeji samega gledalca. Tudi glasba dandanes v večini pesmi izraža isto in spreminja poslušalca v "aparati", ki reagira na glasbene dražljaje s trzanjem in treslaji svojega telesa..

Naša želja ni stati na nekakem pločniku pesimizma. Razvedrilo in zabava ne smeta biti zavržena. Nista nekaj slabega in brezdvomno imata svojo pomembnost. Česar ne smemo, je dajati jima vrednost zaradi njiju samih, kot da bi bila smoter zase. "Živeti zato, da bi se človek zabaval, je prav tako nesmiselno kot hoditi v šolo zato, da imamo odmor", ugotavlja mislec Lawrence Jones Morales. Ravno to je težava mnogih, ki bi v svoji lastni eksistencialni praznini radi premagali kritičen položaj z begom v zadoščenja nižjega reda. Gotovo so odmori vredni in resnično potrebni, toda so le v funkciji nečesa drugega.

Na to se mnogokrat pozablja. Zopet se nam prikaže človek z daljincem v roki, v tem primeru zato, da se raztrese v neskončnem *zappingu*; njegov um skače iz kanala do kanala, mimo nepomembnih reči in tak človek misli, da bo s tem utešil svojo žejo, kajti ne zaveda se, da jo uteši lahko le mir.

Vedno nekaj novega, nekaj razburljivega, nov užitek... "Poželjivost pa obstoja prav v iskanju ugodja zaradi ugodja. Ugodje, izločeno iz stvarnosti in postavljeno samo sebi v namen, pa je kratkotrajno, zato je poželjivec nenasiten ter si želi vedno novih užitek."¹⁰

Tako skačejo mnogi kot kolibri iz užitka v užitek, na vse strani, torej na nobeno.

V razvedrilo, razburjeni, razcepljeni, razdeljeni in šibki so nemočni pred manipulacijo propagand in votlih govorov. Obrnjeni so navzven, toda usmerjeni nikamor, brez točke, na katero bi merilo lastno doraščanje; sem in tja brez prestanka, brez miru. To so stalni porabniki zabave in ugodja, ki hočejo preživeti minljivost lončnih dobrin. "Vendar, če je porabniško preživetje nekaj, kar je potrebno vedno večati, se s tem ne izognemo občutku pomanjkanja", kot je zapisal G. Debord.

Do tukaj skromno opisovanje o možnih razpoloženjih in vedenjih, ki izhajajo iz nihilistične perspektive in v njej ne morejo najti rešitve etičnemu problemu v sodobni kulturi.

S tem, kar smo napravili do sedaj, nismo hoteli reči, da so vsi ljudje našega časa resignirani tehnocastilci, ljudje, ki živijo v svetu samih videzov ali zgubljeni v plesu stalnega razvedrila. Taka posploševanja so daleč od resnice. Sodobni svet je v marsičem resnično napredoval. Niso vse osebe tako razpoložene kot smo opisali, vendar to ne zanika dejstva, da nekatere so. Na nerazumljiv način se je razširila (vrnem se na Nietzscheja) vera

v absolutno razvrednotenje eksistence, kadar gre za vrhovne prepoznavne vrednote, temu pa je dodana še ideja, da nimamo niti najmanjše pravice domnevati v stvareh neki *tamkaj* ali neki *per se*, ki naj bi bilo "božje", ali naj bi bilo "živa morala".¹¹

Po naši analizi je pojasnjeno, da naj bi za tako osebo ne bilo nič svetega in da se oddaljuje od vsega, kar je drugo, ker to drugo ni bilo dobro storjeno ali sploh ni bilo storjeno. Iz perspektive, da je stvarnost en sam kaos, brez smisla, izhajajo že omenjene drže, med katerimi smo omenili namreč, da je početek utemeljene etične poti nemogoč.

Vendar je očitno, da nihilizem nima odgovora človekovemu problemu; ne more ga imeti. Odgovor moramo torej iskati drugje.

ODPRETI OČI

Odgovor na vprašanje nihilizma obstaja ravno v napadu na njegove korenine. Potrebna je radikalna sprememba ravnanja in vedenja. To seveda ne bo prepričalo trmastega nihilista, vendar moramo opozoriti, da brez te spremembe ne bo mogoče resnično človeško življenje. Tega se moramo zavedati.

Kant je poskusil osnovati etično dejanje z idejo dolžnosti. Toda pri njem gre za dolžnost, ki nima trdnih temeljev in ostane brez stika z realnostjo in v nasprotju s človeškimi nagnjenji.

Kje bomo torej našli vsebino, ki bi nas naj vodila in pokazala, kako naj človek deluje? Odgovor temu vprašanju je tako pravilen kakor star: dolžnost je osnovana v biti.

Če hočemo po tej poti naprej, mora biti naše ravnanje s stvarnostjo popolnoma drugačno; biti mora ravnanje s spoštovanjem v tihoti. Če bomo zoperstavljali realnosti našo samovoljo in tako ne dovolili, da bi nam to, kar je, govorilo, tedaj nima smisla iskati temeljev tega, kar je prav in kar ni prav.

Lahko nam kdo ugovarja, da realnost mnogokrat ne prepriča in da večkrat ni prijetno to, kar v njej vidimo. Je res. Toda realnost ima neko silo, pred katero smo brez moči: je realnost. (Pri tem naj pojasnim, da ne zagovarjam resignacije). Po pravici bi lahko rekli, da nam je potreben začetni skok naravne vere. Vera v to, kar je očitno, v dejstvo, da so stvari res nekaj samega na sebi in da so v njih skrivnosti, ki čakajo, da jih odkrijemo. Vera v to, da kar se dogaja, ima neki smisel, čeprav nam je ta večkrat neobsegljiv in mnogokrat nedoumljiv.

Če kdo zahteva, naj se mu to strogo dokaže, pomeni, da ni ničesar razumel. K eksistenci stvari ne pridemo s sklepanjem, marveč sklepi nastanejo po razmišljanju o eksistenci stvari. Pojm objektivnosti stvari izhaja iz osebne izkušnje, tako, da je ta odvisna od one in ne obratno. Treba je videti, videti stvari, ki so, in kaj sem v odnosu do stvari.

Kar je objektivno, je neodvisno od mišljenja in želje oseb. Realnost je mera spoznanja in hotenja, nasprotno kot trdijo nekateri, da je človek mera vsemu. Bog je mera vseh bitij, kot je rekel sv. Tomaž, ne pa človek. Obstoja Nekdo, ki je mera realnosti in po Njegovi zaslugi je realnost naša mera.

Le v tej perspektivi je mogoče govoriti o prednosti kontemplacije. Tam so stvari, ki čakajo, da jih odkrijemo. V njih je neki smisel, neki *Verum*, ki omogoča, da se naša dejanja namerijo od Resnice k Dobroti, ki je *Bonum*.

Ni toliko resnic kolikor je oseb. Obstoja ena Resnica in nekatere osebe se motijo. Ni toliko pravih dejanj kolikor je dejanj, ki jih vodi naše poželenje; nekatera dejanja so npravna, druga ne, kajti naše poželenje je v mnogih slučajih blodno. Ne bo imel prav, kdor ima moč vtisniti stvarem smisel; prav ima tisti, ki spoštuje smisel, ki jim je dan.

Le v tej perspektivi lahko govorimo o etični poti kot *secundum rationem esse* (živeti po pameti) jemajoč besedo *ratio* (prevod grške besede *lógos*) ne samo kot razum (človeški način spoznanja, ki je vedno intelektualno in obenem afektivno), ampak tudi kot vzrok, razlog in smisel, ki smo ga poklicani odkrivati.

To pomeni, da praktični razum človeškega bitja vsebuje teoretični razum. Teorija prodre v prakso. Človeško dejanje je osnovano na kontemplaciji, dolžnost je osnovana na bitju. Praktični razum, ki bi hotel biti absolutno avtonom, visi iz oblaka nič. To naj nam ne vzbuja ponosa. V takem primeru postaja človek pri svojem delovanju prepuščen svoji usodi in mu postane nemogoč razvoj lastne osebnosti.

Razumljivo je, da je razsvetljsko iskanje popolne avtonomije dobilo toliko pripadnikov, saj je človek imel samega sebe za "odraslega". Zanimivo je pa obenem videti, da so prav mladostniki tisti, ki mislijo, da je ubogljivost stvar preteklosti. Resnični dorasli pa vedo, da obstojajo meje in stvari, katere je treba spoštovati.

Praktični razum ni torej zapuščen in ga ne vlečejo sem in tja samo priložnostne osebne želje. Praksa predpostavlja teorijo.

Teoretični razum postane praktičen, o njem pravi Pieper, da ni drugega kot teoretični razum, gledan pod videzom neke specifične funkcije.

Človek, ki z zaupanjem gleda v realnost in dovoli, da ta prodre vanj, ni obupan človek. V primeru, da ga stvari ne zadovoljujejo, tak človek lahko sprejme izzive in se bori proti temu v pravi smeri. To ni človek, ki bi hotel vtisniti nezmernim stvarjem svoje sporočilo, pa se tudi ne zadovoljuje le z iluzijami in videzi. To ni rastresen človek, ki bi iskal možnost bega.

Nasprotno, gre za spoštljivega človeka, ki pazljivo posluša, kar je bilo rečeno, in ki zna utihniti, da lahko dojema to, kar "se mu pokaže", toda ne kakor on hoče, marveč "se mu pokaže" kot nekaj, v čemer je svetlost, ki je sled božjega.

ČLOVEK ČLOVEKU

Spoznavanje, stik z realnostjo, je torej nekaj bistvenega.

Vendar obstoja v realnosti nekaj, kar se nam kaže na poseben način, in ta "nekaj" je človek sam. Ista oseba, ki odkriva resnice, obsežene v svetu, je obenem predmet lastnega in skrivnostnega odkrivanja.

Staro načelo "spoznaj samega sebe in bodi kar si" še vedno drži na etični poti. Klasična tradicija je razumela to pot kot *kínēsis eidopoiós*, to se pravi, kot razvijanje lastnega bistva. Tako kot spoznamo dobroto stvarstva in njegovo polnost smisla, je človeško bitje odkrito tudi kot "dobro narejena" stvar. Toda to še ni vse. Človek ima nalogo nadaljevati ta "biti narejen" in "delati se" naprej z npravno rabo svobode.

V lastnem bistvu, prav tako kot v stvareh, človekova svoboda najde struge, po katerih naj bi tekla reka njenega bitja. Gre za to, da bi postali vsak dan boljši, vsak dan bolj mi. A ne moremo vedeti, kako bomo postali boljši, če ne vemo kdo smo.

Toda, ali je mogoče res vedeti, kdo smo?

Kdo sem? Kakšen je moj odnos do drugih? Kaj me privlači in kaj ne? Zakaj reagiram na tak način? Katere talente izrabljam in katere ne? Katere so moje osebne omejitve, ki jih moram sprejeti? Kakšen sem in zakaj sem tak? Vprašanja še in še o samem sebi in za njimi neko vprašanje prav tako radikalno kot je skrivnosten odgovor: vprašanje o razlogih lastnega obstoja. Zakaj sem?

V tem bistvu, v globini tega zadnjega vprašanja vsakdo odkrije možnost, da ne bi nikoli obstojal. Očitnost tega, da bi me lahko ne bilo, se pokaže kot pretresljiv prepad, ki po drugi strani dovoli zavest odgovornosti, ki vsebuje *biti*, biti človek.

Nismo bili vrženi v obstoj, marveč smo bili in smo še vedno klicani k njemu. Vsa naša eksistenca je klic. Nekdo je hotel in odločil, da bi jaz bil. Nekdo mi je podaril največji dar in temelj vseh ostalih darov. Zato sem dolžan nekega odgovora.

-Ampak mene niso vprašali.- se lahko kdo pritožuje. Seveda niso. Ne odločamo svoje eksistence, to bi bilo nemogoče. Vendar se sprašujem: ali je res možno, da nekdo raje ne bi nikoli ne bil obstojal? Ali je mogoče, da bi – tudi če upoštevamo vse probleme, težave, bolečine in bridkosti – nekdo pri pameti zase raje imel nič?

V nujno omejeni možnosti take praznine lahko človek izkusi, da je lastno bivanje nekaj zelo vrednega in, konec koncev, nekaj danega, za kar se moramo zahvaliti. Pojavi se iz naše najgloblje notranjosti sledeče prepričanje: dobro je, da obstojam.

Toda ni nam dano samo biti, marveč biti nekaj. In tu se skriva odgovor na vprašanje kako se zahvaliti. Zahvalimo se s tem, da smo, kar smo; z razvijanjem tega, kar nam je bilo dano. Kajti, kot smo rekli, po eni strani smo ustvarjeni, po drugi se pa moramo še izdelati. Človek se ne rodi *per-fectum* (narejen popolnoma), temveč je poklican k izpopolnitvi.

Nismo svobodni, da si ne bi želeli sreče zase, vendar smo svobodni, da z odgovornostjo sprejmemo ta klic k lastnemu dovrševanju.

Brez lastnega spoznavanja postane ta pot nemogoča, kajti ne gre za hojo v tunelu senc, temveč za razsvetljeno hojo, z odprtimi očmi. Zato je na tej poti, kjer vladata drvenje in raztresenost, treba včasih postati. Le tako je mogoče prav presoditi lastne zmožnosti in spoznati svoje omejitve.

Seveda ima tudi samo spoznanje svoje omejitve. "*Človek nikoli ne pozna samega sebe popolnoma, ker ne temelji v samem sebi.*"¹² Nobeno bitje ni ontološko utemeljeno na človeku, zato nobeno bitje ni človeku popolnoma spoznatno. In čeprav bi morda rekli, da je človek sebi najbližji, vendar nikoli nimamo absolutnega spoznanja svoje osebe. Človek je človeku skrivnost, "*niti sam nikoli popolnoma ne prodre v svojo notranjost*"¹³

Moramo se zavedati, da človek ni nikoli popolnoma svoj samozadosten gospodar. Toda če je lastno spoznavanje vedno nepopolno, ne pomeni, da bi bilo brezsmiselno in nepotrebno.

Čakajo nas odprte smeri, življenje in pot tistega, ki hodi; vedeti moramo, kaj je torej pot in kaj popotnik.

V polnem človeškem življenju stopita v intimno zvezo spoznavanje stvarnosti in spoznavanje sebe. Gre za dinamičen odnos, pri katerem sta oba faktorja pomembna.

Po eni strani človek ni poklican ostati na površini, marveč stopiti globoko vase, v notranjost srca, na *"tenki konici duše"*, kot pravi Sv. Frančišek Saleški. V tem centru osebe je mogoče življenje v polnosti, v katerem znanja niso samo mrzle teorije, temveč utelešena modrost, stik med resnico in ljubeznijo. Le v tej sredini, kjer biva prava in polna svoboda, postane človek res sam svoj gospod. Tam je mogoče resnično odločati in le tam človekova svobodnost resnično raste. *"Smemo trditi, – kot je rekla Edith Stein – da je resnično prosta odločitev mogoča le v globini duše."* Ne gre za to, ker bi tukaj lahko človek narekoval moralne zapovedi, temveč da je resnično svoboden, ko se pokorava smislu stvari.

Človek v svojem najbolj notranjem jedru poseduje samega sebe in iz te notranjosti se srečuje z drugimi. Globoki odnosi se ustvarjajo le med globinami.

Pomembnost poglobljanja v notranjost ni v zapiranju vase, marveč v tem, da se iz globine dvigamo k resnično pravim odnosom s tem, kar je zunaj nas.¹⁴

Kdor se tej notranjosti upira, kdor noče živeti v svojem globokem jazu, kjer je svoj gospod, je zaradi svojih neurejenih apetitov zapeljan kamorkoli in ne more ceniti stvari po njihovi pravi vrednosti. Le kdor izhaja iz najglobljega središča, more premeriti vse s točnim in brezprizivnim merilom....Kot pravi Edith Stein, more človek samo iz te točke najti mesto, ki mu na svetu pripada. Kdor pa biva v sredini svojega srca, svobodno sprejema, kar mu prihaja od zunaj, kakor nekaj, pred čimer lahko odgovarja v meri, v kateri je tisto odgovora vredno. Ta oseba doseže *red v ljubezni*, o kateri govori Avguštin, še celo v majhnih stvareh. Vrednote imajo v njej močan odmev in so v njej utelešene.

Učiti se moramo torej v tem *"prebivanju v globini"*, kar ni lahka naloga, saj človek teži k periferiji in zunanost ga večkrat vleče izven sebe. Dogodki, ki nas presunejo dovolj, da nas primorajo k koncentraciji, so ponavadi preveč sporadični, zato ne smemo čakati nanje. Potruditi se moramo, da vstopimo vsak dan bolj globoko vase, ponavljam, ne zato, da bi se oddaljili od drugega, marveč zato, da smo namerjeni k popolnemu

srečanju. Če je moj odnos z drugim res globok, je v neki meri izročitev. Človek je iz ljubezni do drugega zmožen samega sebe darovati. Toda možnost darovanja je intimno povezana s posestjo samega sebe. Ni mogoče darovati, česar nimamo.

Treba pa je pojasniti, da kadar gre, pri medosebnih odnosih, moj jaz k srečanju z drugim jazom, se vse to zgodi na bolj krožen način. Darovanje in posest se dinamično povežeta med seboj. Na tak način lahko rečemo, da je človek zmožen večjega darovanja, kolikor več je res on, hkrati pa ravno z darovanjem samega sebe drugemu (in še posebno Drugemu) človek bolj raste v svoji lastni biti.

SPONTANOST

Če označimo etično pot kot *secundum rationem esse*, spoznanje, bodisi realnosti, bodisi samega sebe, ne ostanemo pri samem spoznanju. Spoznanje tega "*ratio*" je namenjeno življenju v skladu z njim. Čustvenost ima pri tem pomembno vlogo. Znanje mora biti utelešeno. Človek se spopolnjuje z utelešenjem tega, kar ve. To, kar vemo, moramo živeti in se tako samouresničevati. To je smisel etične zamisli: ljubiti vsako stvar v njenem bistvu in po njeni lastni naravi.

Zdi se, da si hotenje in dolžnost lahko nasprotujeta. Jasno je, da človek mnogokrat noče tega, kar mora ali ne sme, kar hoče. Lahko bi se nam torej zdelo, da morala, ki upošteva dolžnost, omeji spontanost osebe, njeno čustvenost, itd.

Kar se moramo vprašati, je: kakšno je človeško hotenje? Izkušnja nam pravi, da človek pogosto nima pravega hotenja. Afektivni odnos s stvarmi je lahko izmaličen zaradi notranjega nereda. Zmožnosti (potence), ki jih ima človek, mnogokrat niso v pravi sintoniji z njegovimi predmeti, prav tako kot med seboj ne. Klasično ime tega je *destitutio* (potence ne dosežejo svojega smotra) in *elongatio* (ločitev potenc med seboj).

Če upoštevamo to dejstvo, postane jasno, da je potrebna ureditev. To se pravi, urediti je treba lastno hotenje. Toda ta red ne nasprotuje spontanosti.

Izkušnja *destitutie* in *elongatie* in poleg tega še vpliv kantovske morale so spremenili spontanost v pojem, ki povzroča nezaupanje. Vendar čeprav je res, da velikokrat, kdor nepravilno ravna, ravna spontano, gre v tem slučaju za neko spontanost, ki izhaja iz nereda.

Spontanost ni izhodišče moralnega potovanja, temveč njegov namen. A predno pridemo do tega, bo trud nekaj neizogibnega v iskanju tistega reda, katerega paradoksalno dosežemo edino z urejenimi dejanji.

V tem kontekstu nastane etika kreposti. *Secundum rationem esse* bi torej pomenilo tudi živeti po krepostih, ki nam pomagajo npravno delovati s spontanostjo. Zato pravi Pieper: "S tezo prilagajanja dobrega realnosti nikakor niso zanikane tako izvorna naravnost in enkratnost volje, kakor osebna spontanost."¹⁵

Modri človek je moder v obsegu znanja in tudi v volitivno-operativnem obsegu. Če je moder tisti, ki spozna resnični okus stvari, je tudi tisti, ki pravilno odgovarja klicu, ki mu prihaja od zunaj. Prihaja od zunaj, vendar je sprejet v notranjosti in utelešen v globokem jazu, kjer neomajno biva luč reda, v katerem vsaka stvar dobi svoje mesto.

Potovanje urejanja v smer nerazcepljenega človeka (t.i. *homo simplex*) in spontano dobre osebe je brezdvomno ne samo naporno, temveč tudi na tem svetu nedokončano. Stalno se moramo truditi, in v tem smislu bi lahko rekli, da je napor nekako namen moralnega nauka. Toda v kolikor je človeku mogoče rasti in mu je dosegljiva neka dovršenost in polnost, razumemo napor kot sredstvo, kakor pot preseganja nereda danih zmožnosti.

K čemur človek teži po naravi, tja se mora usmeriti. Ne k temu, kamor je nagnjen iz svoje površnosti, temveč tja, kamor je klican v najglobjem, naravno.

Narava ničesar ne stori zaman in človek je, navsezadnje, dobro narejena stvar

OPOMBE

- 1 F. Nietzsche. Volja moči. pp. 33
- 2 op. cit. pp.48
- 3 B. Russell.
- 4 P. Virilio. El arte del motor Manantial, Bs.As. 1996 pp. 122 (naš prevod)
- 5 Debord. Družba spektakla. Par.1
- 6 Debord. Op. cit. par. 31
- 7 Debord. Op. cit. par. 33
- 8 F. Sodja Duhovne Vaje. ED. Baraga pp.112
- 9 P. Virilio. Op. cit. pp. 132
- 10 M. Komar. Pot iz mrtvila. Ed. Baraga. Buenos Aires, 1965. pp. 18
- 11 Cfr.: F. Nietzsche . Op. cit. pp. 27
- 12 J. Pieper Odkritje realnosti. Rialp, Madrid .Pp23
- 13 E. Stein. La ciencia de la Cruz. Monte carmelo, Burgos II, 2 pp. 196
- 14 Cfr. Stein. Op. cit. pp 202
- 15 J. Pieper op. cit. pp. 92-93

IRENA AVSENIK NABERGOJ

LITERARNA KRITIKA IN ESEJISTIKA V REVIMI MEDDOBJE (1954)

Magistrska naloga
(III. DEL)

Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta
Oddelek za slovanske jezike in književnosti
mentorica: prof. dr. Helga Glušič
Ljubljana, april 1998

5. VSEBINSKA IN TIPOLOŠKA OPREDELITEV ESEJEV

5.1 Duhovnost izseljenskega človeka

Eseji v Meddobju pogosto obravnavajo duhovne teme; osredotočajo se zlasti na izkustveno razsežnost človeškega in krščanskega življenja, spregovorijo o tem, kaj je izkustvo absolutnega, ki je v krščanstvu Bog v Kristusu, kako naj človek to izkustvo v svoji notranjosti odkrije in razvije, na podlagi te razsežnosti pa obravnavajo druge duhovne teme - molitev, delo, prosti čas ter tedanje kulturno, družbeno in politično življenje. Esejisti v t.i. teološko naravnanih esejih spregovorijo o bistvu duhovnega napredka - ta je po njihovih besedah v konkretni ljubezni do bližnjega, ki je povezana z odpovedjo; doseči pa ga je mogoče s sintezo med dejavnim in kontemplativnim življenjem, s sprejemanjem in prenašanjem življenjskih udarcev in drugim. Zelo poudarjajo nujnost dialoga, duhovnega pogovora med ljudmi, saj ta vodi k poglobitvi človekovega notranjega življenja ter k razvijanju religioznega in etičnega čuta. Opozarjajo na nujnost pristne religioznosti, ki izvira iz srca in je nenehno dejavna.

Avtorji duhovno naravnanih esejev v Meddobju skušajo priti do dna človeški naravi, ki teži k širjenju in popolnosti ter jo vsaka negibnost boli. Popolnost je po njihovem mnenju mogoče razvijati le z globoko krščansko ljubeznijo. Prepričani so, da človek velikokrat trpi, ker svojega življenja ne zmore, ne zna ali se ne potrudi prav usmerjati. Med ljudmi opažajo

splošno apatijo, pomanjkanje topline, čustvene opore in ljubezni - tudi ljubezni do sebe - kot posledice brezobzirne, gluhe družbe in človekovega notranjega občutka ogroženosti. Poudarjajo, da mora človek v nemiru zunanjega sveta vselej najti čas za premislek in zbranost.

V duhovnosti izseljenskega človeka začitijo razklanost zaradi odhoda iz domovine v emigracijo, spominjanja na pretekle krvave dogodke in življenja v novih razmerah z novimi preizkusnimi kamni. Zato je v nekaterih esejih začititi tudi melanholijo in žalost.

Esejisti razmišljajo tudi o duhovnosti človeka v domovini. Simčič po svoji vrnitvi v Slovenijo opaža, da je doma ljudi premagala vseenost, da krivic žal ne popravljajo tisti, ki so jih storili, niti njihovi otroci, ki se "mirno sprenevedajo" (Z. Simčič, *Na molk obsojeni*, Mohorjevo koledar 1994, str. 56). "In najbolj zaskrbljujoče pri vsem tem je to, da ti ljudje mislijo, da ignoriranje - za to namreč gre - v psihi naroda ne bo rodilo posledic," poudarja. (Z. Simčič, prav tam, str. 56). V duhovnosti sodobnega slovenskega človeka začiti njegov strah pred resnico, otopelost srca in izgubo posluha. In vendar "pravijo, da polet metulja na Okinavi vpliva na vreme v Londonu, da odmeva v valovanje zraka tudi v osrčju Evrope", poudarja Simčič zavest resnice o medsebojni vplivnosti, ki bo vzvalovala ponekod že otopela srca (Z. Simčič, prav tam, str. 57).

5.2 Etični čut kot nravno vodilo v slovenski povojni izseljenski skupnosti v Argentini

Ime etika prihaja iz starogrške besede *ethos* (običaj, šega, navada, nrav) in je filozofski nauk o etičnem ali moralnem (isto kot *ethos* pomeni tudi beseda *mos*, iz katere je nastal izraz morala). Etični čut je skupen vsem ljudem, vendar marsikdaj lahko oslabi. V esejih *Meddobja* je poudarjena katoliška etika - ta se zlasti zavzema za nesebično služenje bližnjemu, ki je enako ljubezni do Boga. Po tem prepričanju človek deluje etično, kadar ravna po vesti, svojem najbolj skritem jedru in svetišču, v katerem je človek sam z Bogom. Vest pa je pravzaprav samorazodevanje absolutnega kot etičnega vodila in človek se absolutnemu mora prepustiti. Takšno etično delovanje nikakor ni izpolnjevanje kakih mrtvih norm, ampak je vnašanje novega življenja v končno in človeško resničnost - ta se s tem bogati z večnimi vrednotami. V številnih esejih *Meddobja* tako lahko

beremo razpravljanja o tem, kaj je z etičnega stališča dobro in kaj slabo, kako naj človek ravna, da bo njegova dejavnost v skladu z etičnim pojmom dobrega, in kako naj živi, da bo njegovo življenje moralno - pri Komarju, Lenčku, Brumnu... Po njihovem prepričanju je etičnost nujen pogoj za človekovo vsestransko srečo. V zvezi s to problematiko si avtorji v nekaterih esejih zastavljajo tudi vprašanje, ali ima človek svobodno voljo in se tako lahko sam odloča za dobro ali slabo. O etičnih vprašanih razpravljajo zlasti filozofi (Komar, Brumen, Lenček...), saj je načelna obravnava etičnih problemov in načel področje filozofske etike. Filozofska etika pa je v tesni zvezi z antropologijo, v kateri se oblikuje pojmovanje človeka, njegovih bistvenih značilnosti in sposobnosti. V tovrstnih esejih večinoma ni mogoče potegniti meje med etičnimi in antropološkimi problemi.

Sicer pa so avtorji esejev večinoma vsi katoliki in v prispevkih skušajo predvsem "reševati krščanske vrednote v obdobju modernih razvrednotenj". Izpolnjevanje etičnih dolžnosti je v izseljenski skupnosti zelo poudarjeno in obvezujoče. Do notranjega miru in ravnovesja je po mnenju esejistov mogoče priti le s spoštovanjem in ljubeznijo do sočloveka, s strpnostjo do drugega in drugačnega ter z odprto držo. Pisci opozarjajo, da morajo vsi odnosi v družbi temeljiti na edinem merilu resnice. V emigraciji imata zelo močno vlogo družina in izseljenska skupnost.

5.3 Vplivi različnih teoloških, filozofskih in literarnih smeri na eseje v *Meddobju*

Katoliška naravnost izseljenskih esejistov se odraža tudi v njihovem izboru teološke, filozofske in umetnostne literature, ki so jo v svojih esejih obravnavali ali navajali. V diaspori so sicer izdajali dela v domovini zamolčevanih pisateljev, tako npr. Pregljevo zbirko njegovega biografskega gradiva pod naslovom *Naš svet in moj čas*, Velikonjevi noveli *Ljudje in Zanke*, Majcnove *Povestice*, Balantičeve in Hribovškove pesmi; objavljali pa so še številna druga dela, ki jih lahko na splošno uvrstimo v slovensko katoliško literaturo ali pa so prikazi medvojnih dogajanj v domovini (npr. Mauser: *Ljudje pod bičem*; Kremžar: *Sivi dnevi*) in poznejše izseljenske usode (npr. V. Kos: *glose Križev pot prosečih*).

Tone Kržišnik: "Drevesa v Pampl" - akvarel.

V izseljenski skupnosti so veliko pisali o svojih težavah pri literarnem ustvarjanju, hkrati pa so bili kritični do slovenske književnosti v domovini, češ da je ta prilagojena povojni komunistični stvarnosti. V začetku so tej literaturi očitali pomanjkanje resnicoljubnosti, pozneje pa se je njihov odnos delno spremenil, saj so prav slovenski pisatelji v devetdesetih letih veliko pripomogli k demokratizaciji slovenske družbe in države.

V svoje eseje so avtorji pogosto vključevali misli iz del svetovnih filozofov in z njimi bralcem skušali pojasniti kake filozofske ali teološke pojme. Esejisti so se povečini vsi držali filozofije Tomaža Akvinskega (1225-1274), največjega predstavnika sholastične filozofije v času visoke sholastike. Ta je svoj sistem metafizike utemeljil na Aristotelu, vendar tako, da je njegove nauke močno spremenil in združil s krščansko dogmo.

Gibanje novega tomizma je sicer na Slovensko prišlo v 80. letih 19. stoletja, po okrožnici papeža Leona XIII. iz leta 1879, s katero je ta zahteval obnovo Tomaževe filozofije, in se utrjevalo kot vodilna katoliška filozofska smer (Anton Mahnič, 1850-1920; Francišek Lampe, 1859-1900; Aleš Ušeničnik, 1868-1952; Janez Janžekovič, 1901-1988); večji pomen pa si je pridobilo zlasti v francoski filozofiji 20. stoletja (Jacques Maritain, 1882-1973 - v svojih *Vsakdanjih glosah* ga navaja Milan Komar). Novi tomizem naj bi utrdil versko miselnost in jo zavaroval pred vplivom nasprotnih načel, zlasti pred Schopenhauerjevim pesimizmom, pozitivizmom in naravoslovnim materializmom; pa tudi pred odmevi nemške klasične filozofije od Kanta do Hegla. Novi tomizem se je navezoval na Tomaža Akvinskega, vendar ni ostajal le pri posnemanju njegovih idej, ampak jih je razvijal naprej v skladu s cerkvenimi potrebami.

V *Meddobju* beremo veliko tako imenovanih filozofskih esejev, ki so jih napisali izseljenski filozofi - med drugimi Vinko Brumen, Milan Komar in Ignacij Lenček. Brumen je veliko svojih esejev posvetil Francetu Vebru, filozofu, ki si je po novem tomizmu prvi prizadeval, da bi slovenska filozofija sledila novejšim tokovom evropske filozofije. Komar je v svojem pisanju razen sholastične filozofije Tomaža Akvinskega navajal tudi rimske filozofe (npr. Cicera), misli iz srednjeveške krščanske filozofije in drugo.

Sicer pa v prispevkih najdemo citate iz del Heglove filozofije - Milan Komar ga npr. navaja v eseju *S tokovi in proti tokovom*,

v zvezi s poudarjanjem razumnosti in smiselnosti zgodovine ter nesmiselnosti bega iz nje. O Immanuelu Kantu Veber razmišlja kot o filozofu periferije in neopredeljenosti: "Kantova filozofija ni tipičen izraz nemškega duha, ki je v bistvu vulkaničen, romantičen, kakor ga poznamo iz Hegla, Schopenhauerja, Nietzscheja, Schelerja, Klagesa" (Komar, *Razmišljanja ob razgovorih*).

Ignacij Lenček svoj esej *Puščava raste* naslovi z Nietzschejevimi besedami: "Die Wste wchst". V omenjenem eseju navaja tudi misli Martina Heideggerja, Oswalda Spenglerja (iz njegove teorije zgodovinskega razvoja v delu *Propad Zahoda*, 1921); ter spregovori o neosholastiki kot "enem najpomembnejših filozofskih gibanj in duhovnih faktorjev sedanosti" (navaja misli Aristotela in Tomaža Akvinskega). Tudi v *Fragmentih o napuhu* Lenček navaja Nietzscheja, pa razmišljanja o napuhu Descartesa, Hegla, Lessinga, Laplaca, Kanta, Sartra, Millerja; pa Aristotela in sv. Tomaža...

Zorko Simčič v svoje eseje ne vpleta misli filozofov, temveč bolj misli pesnikov in pisateljev; prav tako Karel Vladimir Truhlar; pač v skladu z njuno študijsko usmerjenostjo. Simčič med pisatelji oziroma pesniki omenja francoskega pisatelja Georgesa Duhamela, pisca psihološko-realističnih romanov in novel s snovmi iz tedanje meščanske družbe in prve svetovne vojne; francoskega katoliškega pisatelja Francoisa Mauriaca, francoskega eksistencialističnega pisca Alberta Camusa. O Flaubertu in Tolstoju pa meni, da sta predstavnika pripovedne, neosebne, "gole" epske literature. Uporabi tudi misli angleškega pisatelja socialno-psiholoških romanov Grahama Greena - iz njegovega dela *Izgubljena mladost*; ter v eseju *Iz zapiskov neznanega pisatelja* oceni Goetheja, Camusa, Dostojevskega, pa tudi Preglja, Gregorčiča, Ivana Cankarja; razmišlja o Kosmaču (črtice o sreči in kruhu, *Pomladni dan*) in o tem, zakaj je Župančič "manjši" od Prešerna.

Milan Komar se ustavi ob francoskem pisatelju in intelektualcu Andreju Gidu oziroma njegovem izpovedovanju svetovno-nazorskih, moralnih in psiholoških problemov. V svojem eseju *S tokovi in proti tokovom* navaja odlomek iz njegovega dela *Nourritures terrestres*, ki govori o človekovem begu iz zgodovine. Vplete tudi misli pesnika Valeryja, v esej *Borba in ljubezen* pa besede iz mistično-vizionarne, z religioznostjo prepojene literature francoskega pisatelja Bernanosa. V eseju lahko

preberemo odlomke iz spisov starejših moralistov, kakor je npr. francoski pisatelj Francois La Rochefoucauld, pomemben tudi po zbirki aforizmov o človeškem egoizmu; pa misli o volji Avrelija Avguština ter Ciceronova razmišljanja o čustvih kot boleznih duše. V *Zapiskih iz velemesta* Komar v svoja razmišljanja o vprašanih krščanske vere in moralne teologije vključuje Pascalova razmišljanja o človeški bedi in veličini. Komar najpogosteje navaja besede Tomaža Akvinskega, v *Vsakdanjih glosah* pa lahko beremo tudi odlomek iz dela Jacquesa Maritaina *Art et Scolastique* in misli italijanskega pisatelja Tomasa di Lampeduse v zvezi s spreminjanjem in istostjo stvari.

Ignacij Lenček v *Fragmentih o napuhu* navaja misli francoskega eksistencialističnega pisca Sartra ter ameriškega pisatelja Henryja Millerja.

Karel Vladimir Truhlar pa v eseju *O preobražanju sveta in begu pred njim* predstavi Beličičeve, Voduškovne in Kocbekove misli iz njihovih pesmi.

Razen omenjenih virov najdemo v esejih *Meddobja* še navedke misli iz mašnih besedil ali Svetega pisma, zlasti iz evangelijev (Truhlar, Komar) ter misli psihologov Antona Trstenjaka (Komar npr. v *Vsakdanjih glosah* omenja njegovo knjigo *človek v stiski*) in Francoza Pierra Janeta (Komar v eseju *Borba in ljubezen*).

Slovenska kulturna akcija je skušala črpati iz slovenske krščanske dediščine. V "argentski Sloveniji" pa so književniki opravili še drugo pomembno delo - skušali so reševati pred pozabo to, kar danes imenujemo "zamolčana literatura", ter tako prvič tiskali Balantiča, Hribovska, pesmi Stanka Majcna o Kočevskem Rogu in drugo.

5.4 Izseljenec v svetu dveh kultur

Izseljenci so si v tujem kulturnem okolju prizadevali ohraniti in gojiti predvojno slovensko kulturo, na področjih znanosti, tehnike, ekonomije, politike, etike, religije in drugod. Zakoreninjeni v slovenski kulturi so v svoje stvaritve vnašali tudi prvine argentinskega okolja in s tem oblikovali svoj specifični kulturni svet. S svojo dejavnostjo so skušali plemenititi, ozaveščati človeka o njem samem, povezovati izseljensko skupnost in ohraniti slovenski jezik, s pglavitnim namenom,

da bi se Slovenci v diaspori lahko ohranili kot narod. V Argentini so se begunci ohranili kot Slovenci in ne kot Jugoslovani.

Izseljensko kulturno delovanje je bilo vse prežeto s katoliškim duhom, in skupnost je bila včasih netolerantna do drugače mislečih. Na to je med drugim opozoril tudi Lev Detela v eseju *Problem kulturnega ustvarjanja v našem času* (Meddobje 1970, št. 1, str. 77-79). V svojem prispevku je predstavil položaj slovenske kulture za mejami matične domovine in širom po svetu ter spregovoril o njenih tedanjih nalogah. Poudaril je, da bi morala biti SKA kot središčna zdomska ustanova bolj odprta in pluralistična. Temelj ustanove naj bi bil resda krščansko-etičen, toda tolerirati bi morala tudi ustvarjalce, "ki izražajo v svojih delih nek npravstven življenjski način, a sami niso nujno kristjani" (L. Detela, prav tam, str. 78). Za primerjavo: o sodobni slovenski literaturi (Lojze Kovačič, Peter Božič, Rudi Šeligo, Gregor Strniša, Dominik Smole, Dane Zajc...) je menil, da ta hoče biti predvsem "čisto umetniška" in se torej "otresa vseh ideologij in tendencioznih postulatov" (L. Detela, prav tam, str. 78).

Detela je opozoril, da bi v izseljenstvu morali poudarjati "transcendentalni" pomen umetnosti, njeno "kritičnost"; predvsem pa bi morali "gledati strpno na različne tokove v umetnosti od tradicionalnih smeri pa prav do bistveno avantgardističnih" (L. Detela, prav tam, str. 79).

Hkrati je skupnost poudarjala, da bi matična domovina morala priznati tudi kulturni potencial Slovencev, živečih na tujem. Tako je npr. Jože Velikonja v eseju *Dinamičnost slovenskih vezi s svetom in beg možganov* (Meddobje 1990, št. 1-2, str. 63-70) opozoril, da so "nosilci slovenskih možganov osamelci" in da matična Slovenija ve za njihov obstoj. Po njegovem mnenju bi slovenske znanstvene ustanove na svoja strokovna zborovanja morale redno vabiti tudi slovenske strokovnjake "od -zunaj", saj bi bilo za marsikoga izmed Slovencev po svetu zadostno plačilo matične Slovenije že to, da ne bi bil izbrisan in prezrt in da bi se imena izseljenskih ustvarjalcev spet pojavila med tistimi, "ki jih je vredno poznati" (J. Velikonja, prav tam, str. 69).

O kulturi v domovini so esejisti v *Meddobju* izražali prepričanje, da jo dušita komunistični režim in vpetost v jugoslovanski okvir. Tone Arko je tako v eseju *Kultura in prosveta*,

to naša bo osveta? (Meddobje 1987, št. 3/4, str. 281-297) poudaril, da je prva politična naloga Slovencev čimprej "zapustiti Jugoslavijo, ker ta Jugoslavija danes Slovence duši in davi, da ne morejo zaživeti kot narod, najsibo to kulturno, gospodarsko ali pa politično" (T. Arko, prav tam, str. 281).

5.5 Odnos izseljencev do družine, domovine in družbe nasploh

Vsi eseji neposredno ali posredno govorijo tudi o družbi, njenem razvoju in pomenu za posameznika, saj se človek lahko uresničuje le v odnosih z drugimi. V izseljenski družbi se mora torej vsakdo prilagajati skupnim običajem, enotnemu pravu, umetnosti, obliki družine in drugemu. V esejih avtorji svarijo pred zgolj individualistično etiko in poudarjajo, da človek lahko izpolni svojo poklicanost le v sodelovanju z drugimi. Prizadevajo si za izseljensko skupnost, ki bi temeljila na resnici, pravičnosti, ljubezni in svobodi, skratka za krščansko skupnost, utemeljeno v Kristusovem nauku.

V izseljenski skupnosti ima močno vlogo družina kot prva in vitalna celica te skupnosti. Gre za katoliško družino, z enotno vzgojo na temelju krščanske ljubezni. Starši se morajo v izvajanju svoje avtoritete opirati na absolutno - na krščanskega Boga. Poseben odnos imajo izseljenci do nekdanje domovine, saj jim je ta dala prvo kulturo, miselne oblike, jezik... Izkoreninjenost iz nje doživljajo kot trpko usodo, saj so prepričani, da ima vsak človek do svoje domovine pravico. V tujem okolju le v določenih mejah morejo ustvarjati novo domovino, ob tem pa se zavedajo, da ta človeka nikoli ne more oblikovati tako, kot ga oblikuje prava. Izseljenci v svoji novi domovini ostajajo ves čas notranje povezani s prejšnjo eksistenco - s prejšnjo krvjo, zemljo in kulturo. V svojih esejih izražajo skrb za usodo Slovencev in slovenstva. Tako Tone Brulc v eseju *Povezava treh Slovenij: namen, pravice, dolžnosti* (Meddobje 1990, št. 1-2, str. 71-88) spregovori o matični, zamejski in zdomski Sloveniji ter ob tem opozarja na raznarodovanje ali osip slovenstva, pojav, skupen "vsem trem Slovenijam". Tako piše: "Da je temu tako v zdomstvu in zamejstvu, bi lahko pričakovali,...., toda če se to godi v matici, je premisleka vredno. Tako zdomstvo kot zamejstvo bi moralo pričakovati vsaj pomoči, če ne rešitve prav

iz matice. Da matica zdomstvu ni nikdar pomagala in to tudi ni pričakovalo njene pomoči, je razumljivo, da pa tega ni storila zamejstvu, za kar je obvezana z mednarodnimi pogodbami in lastno ustavo, meji pa že na zločinstvo." (T. Brulc, prav tam, str. 72).

Brulc opiše družbeno-politične razmere v domovini, v zamejstvu in zdomstvu. Prepričan je, da se te "tri Slovenije" morajo povezati: "Povezanost treh: matične, zamejske in zdomske bi v vsakem primeru dokazala, da imamo stične točke, skupna prizadevanja, da si niso toliko oddaljene od nekdanjih idealov." (T. Brulc, prav tam, str. 88).

Izseljenska skupnost mora ves čas reševati temeljne bivanjske probleme. V zvezi s tem spregovori Mirko Gogala o integraciji in asimilaciji pri izseljencih (*Meddobje* 1975, št. 1, str. 24-39: *Integracija in asimilacija pri izseljencih*). V zvezi z integracijo ("uvrstitev izseljencev, tako poedincev kot njihovih skupnosti, v novo družbo, kamor so se naselili") opozori na ekonomsko, socialno, politično, kulturno, versko in rasno integracijo; v zvezi z asimilacijo ("prilikovanje izseljencev novemu okolju") pa omenja umetno (prisilno) in naravno asimilacijo.

V številnih esejih pisci obravnavajo življenje v tedanji družbi. Človeka opozarjajo na družbena pričakovanja, iskanja, zahteve in težave ter iščejo rešitve v krščanskem razumevanju sveta. Tako med drugim opozarjajo na nevarnost družbenega razkroja zaradi vplivov brezosebnega tehničnega sveta. V splošni družbeni funkcionalni anonimnosti se namreč človek ne more izraziti in uresničiti. Tako npr. Milan Komar pravi, da se "v družbi včasih zgodi kot v pekovskem kruhu, ki mu primešajo kemikalij, da hitreje vzhaja. Zračni mehurčki se zberejo, praznote se koncentrirajo. Zdi se, kot da bi praznota težila k praznoti. V smislu zakona: svoji k svojim" (*Zapiski iz velemeta*). Komar tudi opaza, da veliko ljudi pride do družbene veljave z udinjanjem in da je morala uspeha pogosto "uspeh za vsako ceno". Prepričan je, da ima okolica inteligentnejše ljudi za manj bistre in da v sodobni naglici uspevajo le manj inteligentni ljudje, ki ne čutijo potrebe po veliki jasnosti in globini. Avtorji esejev v družbi vidijo tudi velik problem človekove odtujenosti (tako npr. Alfonz Čuk v eseju *O odtujitvi modernega človeka*, *Meddobje* 1973, št. 4, str. 292-300) in napadalnosti (A. Čuk, *O človeški napadalnosti*, *Meddobje* 1974, št. 3, str. 222-230).

Milan Komar v svojih *Razmišljanjih ob razgovorih* opozarja, da je v izseljenski skupnosti "utesnjevanje kulture v jezikovne meje odvrnilo pozornost od drugih bistvenih kulturnih prvin, kot so npr. verske navade, družinsko življenje, etične in vzgojne ideje ter gospodarsko in državljansko izživljanje".

Stanko Gaber v eseju *Tehnika in kultura* (*Meddobje* 1963, št.1-2, str. 75-82) skuša nakazati poti, ki bi vodile do vnovičnega sodelovanja med tehnikom in kulturnikom.

Slovenstvo, vera, univerzalne in konkretne vrednote so vedno zahtevale od zdomcev, da opredelijo svoj osebni in skupnostni položaj. Vprašanje je bilo, ali slediti načelom ali stvarnosti. Organizirana skupnost se je prek svojih mislecev navadno odločala za "jasna stališča", s tem pa se pogosto oddaljevala od stvarnosti.

5.6 Verska tematika esejev v *Meddobju*

Kot omenjam že v uvodu svoje naloge, je pri ohranjanju slovenske zavesti pri argentinskih Slovencih imela močno vlogo vera. Po mnenju Tarasa Kermaunerja se jim je v Argentini uspelo ohraniti prav zaradi zvestobe Bogu, kajti vztrajanje zaradi tega, da bi dokazali, da niso narodni izdajalci, ne bi bilo dovolj. Povojni izseljenci so bili prepričani, da jih Bog ne more zapustiti, čeprav jih vedno znova postavlja pred preizkušnje. Zaradi njihove vere v Boga kot absolutno "instancico" sem verski tematiki esejev *Meddobja* namenila posebno poglavje. Vsi sodelavci *Meddobja* so bili katoliki; s svojimi prispevki so ohranjali in širili kulturo, temelječo v krščanstvu. Menili so, da je povojna Slovenija prikrajšana ravno za to, krščansko kulturo.

Veliko izseljenskih intelektualcev je bilo duhovnikov, nekaj izmed njih tudi svetovno znanih teologov (npr. Vladimir Kos, Karel Vladimir Truhlar) in filozofov (npr. Vinko Brumen), v *Meddobju* sta objavljala tudi prejšnji slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar in zdajšnji - dr. Franc Rode (pod psevdonimom Peter Breznikar). Njihovi eseji, objavljeni v *Meddobju*, so visoko intelektualna proza, zaradi njihove široke razgledanosti še posebno zanimiva. Še posebej so se s teološkimi vprašanji ukvarjali v okviru teološkega odseka, ki je deloval pri Slovenski kulturni akciji. V tem odseku so med drugim delovali

Franc Bergant, Mirko Gogala, Franc Gnidovec, Franc Sodja, Alojzij Šuštar, Filip Žakelj in drugi.

Nasplošno so avtorji religioznih esejev v *Meddobju* poudarjali nujnost razvijanja duhovnosti v morali, kulturi in religiji, saj so čutili, da je povojni čas z družbenimi spremembami prinesel tudi človeško odtujenost, razosebljenost in notranjo osamljenost. V povojni splošni miselnosti praktičnega življenjskega materializma so s svojim pisanjem nenehno iskali resnico o sebi, o svetu in o Bogu. Pred bralca so ves čas postavljali vedno nova vprašanja in ga silili k razmišljanju, spoznavanju in presojanju stvari. V svojih esejih so odgovarjali na svoja in splošna življenjska vprašanja, včasih ponujali "dokončne" odgovore, večkrat pa bralcu nakazovali le smer razmišljanja. Predvsem so skušali odkriti smisel človekovega življenja in dela, še posebej v skupnosti argentinskih Slovencev.

Zelo veliko religioznih esejev tako govori o krizi, v kateri se je znašlo krščanstvo dvajsetega stoletja. Avtorji z zaskrbljenostjo opazajo, da se krščanstvo in religija sploh marsikdaj ohranjata le iz tradicije in da Bog izginja iz človekove zavesti. Ob tem spoznanju poudarjajo velik pomen filozofije Tomaža Akvinskega, prepričani, da je v zmedhi aktualnih filozofskih prizadevanj edino ta trdna, zanesljiva in "vodi v pravo mišljenje" (Ignacij Lenček, *Puščava raste, Meddobje* 1955, str. 5).

Ob ugotavljanju, da krščanska vera izgublja svojo živost, predvsem opozarjajo na nevarnost, da bi ljudje izgubili vez s pravilnim razumevanjem krščanstva. Pri tem gre predvsem za nevarnost pojava "brezreligioznega krščanstva", ki ga v tistem času zagovarjajo teoretiki Puren, Altziger, Hamilton, Kamlah, Dorotée Sölle, Van Leuwen in drugi. Zanje je krščanstvo le v ljubezni do bližnjega.

Izseljenski pisci odločno odklanjajo to "sekularizacijo" in poudarjajo: "Docela jasno je, da morem verovati v Kristusa Boga, če ne verujem prej, da Bog sploh je" (Alojzij Kukovica, *Verska kriza našega časa po sodbi nekaterih znanih teologov, Meddobje* 1970, str. 301). Svoje stališče še odločneje poudarijo: "če ne priznamo odnosa do Boga kot nekaj bistvenega za človeka, če ne zavržemo najprej humanizma brez Boga kot pošastno zmoto, bomo Kristusu nujno odrekli božjo dimenzijo" (A. Kukovica, prav tam).

Ob problemu kristologije proti sekulariziranemu humanizmu, ki skuša krščanstvo zožiti samo na ideal nekakšnega "člove-

čanskega bratstva", pa opozarjajo zlasti še na dva druga problema pokoncilске Cerkve; prvi je vprašanje ateizma, drugi pa problem molitve in vere v večno življenje.

Pisci *Meddobja* na verskem področju opažajo, da se le-to vse bolj povezuje s psihologijo, v medsebojno obogatitev obeh področij. Zato versko krizo današnjega časa predstavljajo tudi z vidika sodobne psihologije (Alfonz Čuk: *Religiozna problematika v luči sodobne psihologije*, *Meddobje* 1970, str. 22-45).

Še posebej veliko člankov se ukvarja s problemom ateizma, odklanjanja vere zaradi prepričanja, da je le-ta v sodobnem svetu dokončno preživeta, nepomembna in odvečna. Kot opažajo pisci esejev v stiku z ljudmi, številni mislijo, da bo vsa življenjska vprašanja rešila znanost. Ugotavljajo, da je vera celo pri vernih izgubila značaj samoumevnosti in naravnosti, ki ga je imela nekoč. Tako Milan Kopušar v svojem eseju skuša odkriti korenine ateizma. Sodobnemu materializmu in ateizmu naj bi po njegovem mnenju pripravljala pot že Rousseau in Voltaire v 18. stoletju, prvi z naukom, da je človeška narava sama po sebi dobra in nepokvarjena, drugi pa s svojo idejo o človečnosti, znanosti, napredku ter krščanstvu kot o nečem zaostalem in mračnem (Milan Kopušar: *Marija in sodobnost*, *Meddobje* 1975, str. 233-238). Sicer pa poudarjajo, da se je premik iz srednjeveške vsestransko religiozne kulture in civilizacije z Dantejem, Tomažem Akvinskim in gotiko začel že z začetkom razpadanja sholastike v poznem srednjem veku in z njenim razkrojem v renesansi. Tudi razsvetljski filozofi so po njegovih besedah pripravljali pot modernemu ateizmu, s tem, da so začeli razum postavljati nad vero (John Locke), trditi, da nobene verske resnice ni mogoče razumsko dokazati (David Hume - skepticizem) in da obstoja Boga ni mogoče filozofsko opredeliti (Immanuel Kant).

Esejisti o ateizmu oziroma antiteizmu ugotavljajo, da je ta značilen zlasti za 20. stoletje zahodne kulturne zgodovine, medtem ko je skoraj popolnoma neznan klasični antiki, primitivnim kulturam in celo modernim nekrščanskim civilizacijam (o tem Alfonz Čuk, *Cerkev in ateizem*, *Meddobje*, 1966, str. 264-268).

Pojav pa je prav gotovo tudi v tesni povezavi s politiko in ideologijo tedanjega časa. Kot v svojem eseju ugotavlja Mirko Gogala, "izbira neke ideologije ni indiferentna za vero...". Zato mora "verniki /.../ zavzeti do ideologij kritično stališče in v

luči evangelija skrbno presoditi, kaj je v njih sprejemljivega in kaj ne" (Mirko Gogala, *Ideologija, politika in vera, Meddobje* 1992, str. 168-182). Čeprav vera ni ideologija, niti ni ideologija socialni nauk Cerkve, pa je nemogoče, da bi se "vera" izognila ideološkemu izražanju, meni v tem eseju M. Gogala.

Številni ideologi in politiki vero zavračajo. Tako na primer Alfonz Čuk navaja Marxove misli o nepotrebnosti vere: "...religija je nujna posledica ekonomske alienacije in bo izginila avtomatično, kakor hitro se kapitalistični sistem zruši in človek spet najde dostojanstvo človeka-delavca" (Alfonz Čuk, *O odtujitvi moderne človeka, Meddobje* 1973, str. 295).

Na vernost vplivajo tudi različne filozofske smeri - tako Čuk navaja npr. misli o nepotrebnosti vere utemeljitelja nemškega materializma Feuerbacha in pravi: "Feuerbachu je religija /.../ znak odtujenosti in izdajstva človeka samemu sebi, izraz človekove bojazljivosti, ki si ne upa stremeti po človeški popolnosti, ki mu je dosegljiva v svojem lastnem bitju, temveč se podvrže nekemu tujemu Bogu, ki pa ni drugega /.../ kot kvintesenca najboljših človeških lastnosti" (A. Čuk, prav tam, str. 294).

Po mnenju avtorjev religioznih esejev v *Meddobju* se kriza vere odraža v odtujenosti sodobnega človeka. O človekovi filozofsko-psihološki odtujenosti kot nasprotju integracije njegovega osebnega življenja pišejo eksistencialisti; družbeno-kulturna odtujenost je vidna pri beguncih, zdomcih, zamejcih ali sezonskih delavcih, ki so iztrgani iz svojega domačega okolja in so pogosto zaradi okoliščin prisiljeni živeti v tujem okolju; religiozno-cerkvena odtujenost se odraža v zavračanju Boga in Cerkve... Torej kriza vere, ki je na dnu vselej kriza človeka. So avtorji, ki se v svojih esejih spuščajo še globlje, iz družbene na osebno raven, k človeku.

Zlasti Ignacij Lenček izraža prepričanje, da težave tedanjega časa izhajajo predvsem iz človeka samega. Veliko oviro verovanju vidi po eni strani v človekovem napuhu, saj mu ta onemogoča srečanje z Bogom, ljudmi, pa tudi s samim seboj; zato v svojem večkrat moralno pridigarskem tonu opozarja človeka, naj si prizadeva, da bi v njem umrla samozadostnost in napuh (Ignacij Lenček, *Fragmenti o napuhu, Meddobje* 1956/57, str. 217-218). Po drugi strani pa Lenček z zaskrbljenostjo ugotavlja, da človek vse bolj izgublja značaj osebnega bitja in postaja razosebljen - mnogo ljudi z njim ne ravna več kot z osebo. Podlago za

to razosebljenje so po njegovih besedah skozi zgodovino ustvarjali različni filozofski nazori; materializem, pozitivizem, aktualizem, nekatere smeri eksistencialne filozofije... Lenček omenja Schopenhauerja - ta je raziskoval človekovo "biološko situacijo", toda "njegova pobuda je po učencu Nietzscheju (nadčlovek, čredni človek, suženj, tovarniško blago narave) vodila v nacizem in totalitarizem, ki je ubijal človekovo osebnost" (I. Lenček, *človek v nevarnosti, Meddobje* 1958, str. 7). Na drugem mestu pove, da se je Marx zavzemal za človekov gospodarski in socialni položaj, toda to njegovo prizadevanje je povzročilo "izgubo osebe v brezosebni kolektivi" (I. Lenček, prav tam); in nato spregovori še o Kierkegaardovi usmerjenosti - "Kierkegaard naj bi doživel in analiziral metafizično-religiozno stanje tedanje dobe; njegove misli so našle močan odmev v eksistencializmu, ki je po eni strani živo in upravičeno poudarjal osebstvene vrednote, a je na drugi strani pogosto zašel v individualizem, goli dinamizem (aktualizem) in nihilizem" (I. Lenček, prav tam, str. 9).

Ta in še številna druga imena naj bi človeka spravljala v podrejen položaj in v duševno stisko. Je morda tudi s tem v zvezi kriza 20. stoletja?

Ob vprašanju vere in vernosti bi torej lahko na široko govorila o vprašanih človeka. Toda takih razmišljanj je v *Meddobju* preveč in številne zato uvrščam k poglavjem o psihologiji, etiki in drugam. Natančneje bi lahko spregovorila tudi o tomistiki in razmerju katoliških filozofov do drugih filozofij, vendar ta vprašanja obravnavam ob prikazu vodilnih esejistov *Meddobja*. Čeprav je poudarek na načelih, pa to ne pomeni prednosti reševanja teoretičnih vprašanj. Primer teoretičnega razglabljanja je debata med Alojzijem Kukovico in Vinkom Brumnom. Prvi je zagovarjal stališče, da je božje bivanje mogoče dokazati, drugi pa, da ga samo z razumom ni moč dokazati, v smislu znanstvenega dokazovanja. Prevladujejo ideološka stališča.

S tem poglavjem želim vsaj skromno predstaviti del razmišljanj in prizadevanj izseljencev, da bi krščansko vero resnično "živeli" v vsakodnevni življenju in bili ves čas v globokem stiku z Bogom. Takšna razmišljanja so ljudem v skupnosti pomagala graditi svojo lastno duhovnost, vlivala so jim optimizem in idealizem. Predvsem pa so jim pomagala, da so postali "dobri ljudje".

5.7 Misli izseljenskih književnikov v *Meddobju* o Slovencih in slovenstvu

O Slovencih in slovenstvu je bilo napisano že marsikaj. Temeljne poteze slovenskega značaja so znane skoraj vsakomur, pa vendar te še najbolj pridejo do izraza v najtežjih življenjskih okoliščinah; med vojno, v eksilu... Toda na tem mestu ne govorim le o slovenskem značaju, kakor ga čutijo Slovenci v Argentini ali kakor se odraža med Slovenci v Severni Ameriki... Mislim predvsem na slovensko čutenje med vojno, pa v prelomnem času povojnih let. Mislim na stisko, zaskrbljenost in strah, ki so jih ljudje čutili spričo družbenih sprememb v domovini, pa tudi zaradi svoje težke izseljenske usode. Ta povojni čas je bil povsod težak, tako doma kot v zdomstvu. Doma so se literati borili proti angažiranosti literature, v izseljenstvu so lahko svobodno pisali, vendar so bili brez odziva. Doma je bilo spričo komunističnega režima krščanstvo zapostavljano, v zdomstvu so ga, v nasprotju s tem, lahko gojili, toda kdo je bral njihove knjige, njihove študije velikih katoliških filozofov ali svetovnih katoliških literatov in teologov?

Stikov z domovino so zdomci imeli zelo malo, skoraj nič, vendar so se s Slovenci doma ves čas čutili povezane. Zato so v svojih esejih veliko pisali o domovini, pa ne melanholično ali jokavo, kot bi morda kdo mislil, ampak predvsem kritično. Vprašanja in problemi Slovencev so se jih vselej globoko dotaknili, pa naj je šlo za težave literarnega ustvarjanja, ali pa za vprašanje splavov in slovenske morale. Predvsem pa je pisce spremljala skrb za ohranitev domovine kot majhnega evropskega naroda, skrb pred izginotjem slovenskega in vdorom srbohrvaškega jezika tedanje Jugoslavije, skrb za slovensko kulturo... Nekateri slovenski izseljenci so se že skoraj takoj ob prihodu v Argentino odkrito postavili na stališče, da je rešitev Slovenije le v tem, da se osamosvoji.

Izseljenski avtorji pa v svojih esejih niso razmišljali le o domovini in njenih ljudeh, še bolj so se morali ukvarjati z mislijo o svojem lastnem obstoju - obstoju izseljenske skupnosti sredi tujega in povsem drugačnega sveta, sveta drugačne politike, kulture, vere in ljudi. Nenehno jih je prizadevalo, da v domovini večina ljudi ne pozna prave ali celotne podobe medvojnih dogodkov in da jih imajo zato za izdajalce. Upravičeno so bili prepričani, da se o nekaterih dogodkih doma ne sme govoriti, da so nekateri dokumenti sežgani in

nekatero knjige uničene. Ves čas jih je spremljalo upanje, da se bodo nekega dne lahko vrnili domov, tudi zato so svojo osrednjo kulturno-literarno revijo naslovili *Meddobje*.

V slovenski izseljenski skupnosti so vseskozi reševali sprotne življenjska vprašanja. Prizadevali so si ohranjati izvirno slovensko kulturo, krščansko vero, predvsem pa slovenski jezik, to pa zlasti mlajšim generacijam z mešanimi zakoni ni vedno uspelo.

Predvsem Zorko Simčič je v svojih esejih veliko razmišljal o Slovencih doma, o njihovem razmerju do vojne preteklosti, pa o ljudeh, ki so se izselili v Severno Ameriko. Pokazal je na temeljne značilnosti slovenskega značaja, na tisto upornost, ki Slovence drži pri življenju, doma in v zdomstvu. V njegovih esejih, objavljenih v *Meddobju*, je čutiti zaskrbljenost zaradi vse nižje morale v domovini, zaskrbelo ga je tudi usoda zamejskih Slovencev, zamislil se je ob nemoči slovenskih književnikov doma, da bi odkrito pisali o stvareh, ki jih prizadevajo. Večkrat je poudarjal, da Slovenci ne bi smeli izgubiti katoliške vere, saj je krščanstvo Slovincem lastno.

Ker je Simčič ta vprašanja in razmišljanja pisal zelo literarno, za nas zanimivo tako vsebinsko kot tudi z oblikovnega vidika, sem se odločila navesti nekaj njegovih misli v izvorni obliki.

Zorko Simčič je torej v svojih esejih večkrat prikazoval povojne razmere v domovini, kakor so mu bile znane iz pogovorov in stikov z različnimi ljudmi; kakor je razbral iz pisem, publikacij in literature. Ob tem je vselej čutil tudi njegov lasten pogled na medvojne dogodke. Tako se je nekega dne zapletel v pogovor z enim od "novih" - prišlekov iz domovine. Ta mu je povedal, da slovenska beseda še nikoli prej ni trpela v takem suženjstvu in da "mora tisti, ki ne poje ‚po taktirki‘, molčati, ali pa je potisnjen za zapahe" (Zorko Simčič, *Iz zapiskov neznanega pisatelja, Meddobje* 1959, str. 63).

Iz pogovorov z ljudmi in prek literature je Simčič tudi začutil, da doma večinoma ne poznajo prave in celotne podobe medvojnih dogodkov, in če jo poznajo, so prisiljeni molčati. Slutil je, da se prihodnje generacije Slovencev v domovini ne bodo več hotele ukvarjati z raziskovanjem medvojnih dogodkov, da bodo ti počasi šli v pozabo, morda še nerazjasnjeni. Tako na nekem mestu spet omenja svoj pogovor z enim izmed "novih". Takole pravi: "Sinoči sem spet spoznal enega od ‚novih‘. Ni napačen človek. Sploh, več ko jih spoznavam, bolj vidim, da

so nam jih prečno risali. Treba bi bilo natančneje zvedeti, kako so se godile stvari doma med vojno... Ko sem se mu izdal, da bi bil rad pisatelj, je umolknil in se zagledal v steno. Šele čez dolgo časa se je oglasil. 'če bi bil jaz pisatelj, bi napisal zgodbo o nekom, ki se po desetih letih vrne iz tujine domov.' Na domači meji reče:

-Preden prestopim belo črto in se spet dotaknem domače grude, preden se po toliko letih beganja spet vrnem, recite samo eno besedo: Žal nam je za pobjo desetisočev. Recite, da vam je žal... Drugače ne morem, kaj ne razumete, da drugače ne morem nazaj!

-Žal nam je za pobjo desetisočev-, reče oficir malce zdolgočaseno. Možu za zapornico se orosijo oči, prek lica mu zasije sonce, kakor da vsa ta dolga leta ni čakal drugega kot te odrešujoče besede. Potem stopi naprej, poklekne na domačo zemljo in jo s solzami v očeh poljubi. Oficir gleda za njim in ko vidi, da se mož dvigne in da s svetlim obrazom, uprtim v nebo, izginja po cesti med polji, vpraša pribočnika:

-Katerih deset tisoč je mislil?"" (Z. Simčič, prav tam, str. 67).

Literarno ustvarjanje je bilo v eksilu otežkočeno zaradi slabih okoliščin, pomanjkanja časa in primerne intelektualnega okolja, predvsem pa je bilo za ustvarjalce hudo to, da so se na njihovo delo odzvali le redki izseljenski intelektualci, odziva od doma pa sploh ni bilo. Tudi Simčiča se dotakne ta bolečina, ko pravi: "...ne pišem, ker sem sam, ker ni okolja, ker me borba za kruh ne samo ubija, ampak ubije vsak dan sproti... Doma bi bilo drugače. Enkrat samkrat bi napisal in napisano objavil in vse bi postalo jasno. Ali bi me ubili, ali bi se pa z vsem srcem posvetil pisanju. Tukaj je človek sam. Kako neki delajo ti novi, ki morajo biti prav tako izgubljeni kakor sem jaz, pa izdajajo časopise, revije, zbornike, knjige... Morda jim je laže, ker niso povsem sami: ne moreš ustvarjati, če si sam in brez odmeva, lahko pa delaš, če imaš čeprav samo sovražen odmev. In vidim, da je kdaj tudi kričeči odmev nasprotnikovega molka tak odmev, od katerega se da živeti. In bogme, da imajo tega ti 'novi' dovolj; in ne samo v domovini, tudi med svojimi tukaj." (Z. Simčič, prav tam, str. 68, 69).

Trpljenje zaradi izgubljenih svojcev čutijo tudi ljudje v domovini. Pa nihče ne piše o Kočevskem Rogu, o ljudeh, ki so umrli tam, na "napačni" strani. Te reči bi mnogi najraje kar izbrisali, pokrili s prahom, zakopali, a tega ni mogoče storiti

enkrat za vselej. Tudi Simčiču znanec iz domovine očita, da ne piše o teh stvareh: "...Vi zunaj že vse pozabljate... Tudi pišete ne o tem. A kaj bi se čudil? Kaj nisem že jaz skoraj pozabil, da so mi fanta ubili v Kočevskem Rogu?" Simčič sam pri sebi razmišlja: "Saj pišemo. Tudi sam sem napisal. Pred leti je bilo in danes sem našel pri pospravljanju zaprašenih papirjev. Včeraj sem dobil list od doma: časopisi se norčujejo, češ, da v kočevskih gozdovih ljudje ponoči slišijo petje in da vidijo, kako se drobne lučke premikajo v temi... Nastajajo legende, kakor so nastajale povsod, kjer je trpljenje predlo človekovo zgodovino. Da, tudi mi bomo nekoč imeli izkopanine. Bolj slavne in bolj žalostne, kakor so rimske. In dosti bolj tihe, kajti spet jih bo treba pokriti s prahom..." (Z. Simčič, *Pripisi k dnevom - Buenos Aires, Meddobje* 1958, str. 56).

Simčič pa se v svojih esejih ne ustavlja le ob ljudeh doma, temveč ga zaskrbijo tudi tisti, ki so se izselili v Severno Ameriko. Tam izseljenska skupnost namreč ni bila tako močna kot v Argentini in zato je bila toliko večja nevarnost njene asimilacije. Žal mu je tistih slovenskih izseljencev v ZDA, "ki skušajo čimprej postati tipična severnoameriška brezosebna masa, od katere tudi Amerika nič ne bo imela, ker ima svoje dovolj, in ki ne znajo občudovati drugega kakor brzino, višino, novotarijo, skratka vse tisto, kar se more že jutri zvišati, zvečati, spremeniti" (Z. Simčič, prav tam, str. 58). Kljub temu, da je do teh ljudi kritičen, pa jih ne obsoja in skuša na probleme pogledati širše - takole pravi: "In vendar ne moremo obsojati naših ljudi. Ali ne bi bilo podobno, kakor da bi nas nekoč nekdo, sedeč na varnem v ZDA, obsojal, ker se nismo hkrati uprli Nemcem in še rdečim in še svojim človeškim slabostim?" (Z. Simčič, prav tam, str. 59).

Čuti, da zaradi političnih sprememb in težkih medvojnih dogodkov izginjajo običaji, doma zaradi režima, v izseljenski skupnosti pa zato, ker je osamljena in od domovine hoteno pozabljena: "Naj še tako trdimo, da je slovenski narod samo eden, njega življenje je, vsaj kar se šeg tiče, dvakrat različno. Zunaj je ene vrste: sedimo za mizo sami zase in pred seboj imamo kozarec in steklenico. Vsakokrat, preden srknemo, trčimo s kozarcem ob steklenico. Tako, sami zase. Doma je druge vrste: ljudje tam sedijo drug ob drugem, toda prav tako ne trkajo s kozarci. Vsak hip bi namreč lahko v Moskvi tak običaj vzeli za izrazit naklon k Zapadu, pa bi bilo nevarno. In tako običaji izginjajo." (Z. Simčič, prav tam, str. 60).

V svojih esejih Simčič poudarja nujnost razvijanja kulture, učenja jezikov, seznanjanja s tujo literaturo. Ugotavlja namreč, da si majhen narod ne more privoščiti, da bi bil samozadosten. Prav zaradi vsestranskega kulturnega prizadevanja je tudi slovenska skupnost v Argentini na glasu najbolj kulturne evropske emigracije. Meni, da je takšna, odprta naravnost Slovencev edini način, ki jim omogoča obstanek, tako doma kot v Argentini: "Gojiti avtarkijo ("samozadostnost") na umetniškem področju je luksuz, dovoljen samo velikim. Mali narod si tega ne more privoščiti. V borbi za obstanek med velikimi je treba biti vsaj v eni točki močnejši: v pravilni presoji lastnih in tujih moči, kar pomeni v vsakodnevnem kulturnem življenju mirno spoznavanje tujega in možnost odkritosrčne primerjave... Majhen narod si ne more privoščiti, recimo, da bi šele leta 1956 spoznal Moližrovega Tartuffa, kakor so ga tukaj (vsaj širša publika v španskem prevodu). Kadar se nam Slovincem čudijo, da vsak izmed nas govori - bolje ali slabše - vsaj nekaj jezikov, ne vedo, da je to bil edini način, če nismo hoteli umreti od lakote ali pa - od nevednosti." (Z. Simčič, prav tam, str. 61).

Slovenska skupnost se je v Argentini ohranila tudi zaradi splošnih lastnosti, ki so zapisane v slovenskem značaju. Zaradi svoje ponižnosti, ki ni zgolj nemoč ali vera zgolj v onstranske vrednote ali nekakšna vdanost v božjo voljo, ampak dosti bolj znamenje zrelosti in smisla za realnost. In zaradi svoje upornosti: "Tista naša tolminska ponižnost vrh vse upornosti! Samo član majhnega, a vražje trdoživega naroda si bo upal v lastnih šolskih knjigah brati o samem sebi, kako mu je graščak na ramenih sekal drva in kako kljub temu ni črhnil. Toda tudi samo tak tlačan iz majhnega naroda je zmožen stopiti pred graščaka in s klobukom v roki, potem ko je boječe vstopil v dvorano, ponižno povedati, da mu je zažgal grad... in da so tlačani hrib obkolili." (Z. Simčič, prav tam, str. 63).

Kljub temu pa se Simčič boji izginotja Slovencev kot naroda, predvsem zaradi njihovega napačnega načina razmišljanja o sebi in drugih. Piše, da se Slovenci "danes /.../ prvič čutimo nekoliko bolj močne, smo pa tudi prvič na nevarni poti, da si zagnemo oči pred vsem drugim in da v spanju za vedno izginemo z obličja zemlje. Zunaj se utapljam o bodisi, ker suženjsko občudujemo ljudi, med katerimi živimo, bodisi v lastni ošabnosti, če živimo med ljudmi, ki nas gledajo navzgor. In doma? Kdor je še prišel iz domovine in skuša odgovoriti na vprašanje, kaj

se je doma najbolj spremenilo, ali ne začne govoriti o ošabnosti mladine, o samozadostnosti, o samoprezirju velikih, ker si jim trenutno jeziček na tehtnici, o napuhu, ki izvira iz nepoznavanja drugega in iz miselnosti, da pred teboj ničesar dobrega ni bilo ustvarjeno. Strašno! Kakor da bi nas bilo dvesto milijonov!" (Z. Simčič, prav tam, str. 63). "V veselju smo še vedno najprej Slovenci, v žalosti se spreminjamo v ljudi brez narodnosti", še pove (Z. Simčič, prav tam, str. 65).

Z žalostjo in otožnostjo pomisli na svojce doma. Živi namreč na tuji zemlji, v kateri nima korenin in ki mu bo vselej tuja. Prganjajo ga hudi spomini na vojne grozote, trpek je občutek, da od daleč ne more pomagati svojim, da ne more biti z njimi. Včasih se vpraša: "Kaj delaš med temi gorami, pod tujimi drevesi, ki jim imena ne veš? Onkraj gora spravljajo tvoje brate ob življenje, drugim sploh ne pustijo do življenja, ti pa poležavaš. Sinoči si sanjal o ženi, priklenjeni na zid, in o otročiču pred njo, ki ga je skrivnostna sila pred materinimi očmi neusmiljeno porivala proti smrtonosnemu žrelu..." (Z. Simčič, *Pripisi k dnevom, Meddobje* 1964, str. 36).

Se bo sploh lahko razvijal na tej tuji zemlji, kje bo iskal navdih in ustvarjalno moč, kje moč za življenje? "Zoreti na tej zemlji? Na zemlji, ki nima preteklosti. Tod ne boš našel izkopanih jam, v pesku ti prsti ne bodo zadeli v izbrušene kamnite konice za puščice. Kaj moreš izsrkati iz zemlje, ki ni pila ne ljubezni ne sovraštva, kako ti bo mogla misel zreti v prihodnost, če pod tvojimi nogami ni kosti tistih, ki bi te spominjali minljivosti?" (Z. Simčič, prav tam, str. 37).

In koliko se lahko razvijajo domači pesniki? Simčič ve, da nekateri ne morejo, drugi pa nočejo "peti".

Posebej pa ga boli vse večje oddaljevanje med izseljenci in domovino, saj ugotavlja, da mladi doma "vedo več o črcnih in njih življenju kakor pa o nas v svetu. Da jih tudi bolj zanimajo kakor mi... In ker je lažje moliti za sovražnike kakor pa za ljudi, ki te ne poznajo, je to oddaljevanje še bolj tragično" (Z. Simčič, prav tam, str. 39).

Iz pisem od doma razbere obup, brezcilnost in cinizem, saj se vse to med drugim odraža v pisanju o vse večjem številu samomorov in splavov, v podatkih o nizkem narodnem prirastku in v pripovedovanju o "če že ne" v "umetno ustvarjenem, pa vsaj s simpatijo toleriranem zasmehovanju krščanskih vrednot..." (Z. Simčič, *Literarni, potopisni in drugi zapiski, Meddobje* 1965/66, str. 169).

O Slovencih ugotavlja, da so bili dolga stoletja statični, med vojno pa so se, morda prvič v vseh stoletjih svoje zgodovine, vsi borili do smrti zaradi idej, večinoma vsi za prihodnost svojega naroda. "Najsi je bil kdo na pravem stališču ali v zmoti, vsi, ki so se borili in padali, so bili Slovenci", pravi Simčič (Z. Simčič, prav tam, str. 161). Pri tem pa je bilo tragično dejstvo, da se je to zgodilo bolj v bratomorni vojni kot pa v boju samo proti zunanjemu sovražniku. In vrh tega je tragična ironija v tem, da je - po njegovem mnenju - po vojni slovenstvo bolj v nevarnosti kot kdaj prej.

Kljub temu, da "nas mrlič bolijo", kljub narodni tragediji pa Simčič sluti, da se je prav s to tragedijo "pripravil vstop v evropski koncert". Takole se sprašuje: "Močno nas je stresel Bog po toliko letih statičnosti - toda če se ne zrušimo zdaj, ali nam ni ne samo po božji usmiljenosti, ampak tudi zaradi naših sil zagotovljeno mesto v svetu?". Sluti, da je Slovencem s tem "prav na konici eksistence dana možnost, da postanemo narod, celota, kakršno poznajo s stoletno lastno državo" (Z. Simčič, prav tam, str. 161).

V svojem esejju poudari, da smo se Slovenci med vojno aktivno bojevali, kljub temu, da smo bili skozi zgodovino povečini pasivni: "če je prek naše književnosti bila prikazana naša narodna psiha kot lirična, ženska, je bila to zato, ker je bila zvest odmev značaju ljudi v dobah, v katerih je to pisanje nastajalo. Dotlej smo se kot narod borili s pasivno rezistenco, drugič kdaj z besedami proti eni ali drugi oblasti, ki nas je dušila, nikdar pa nismo ničesar ne tako ljubili in ne drugega tako sovražili, da bi bili pripravljene za svoje mišljenje dati tudi življenje. Edina, ki je to na neki način ves čas delala, čeprav le v nekem majhnem krogu, v družini, je bila mati. Zato se tudi toliko naše književnosti suče okoli nje." (Z. Simčič, prav tam, str. 162).

Prepričan je, da je slovenski narod tako borben kot kateri koli drugi. Morda ima celo več sil kot kak drug narod, vprašanje je le, če ima ljudi, ki "znajo te sile poiskati in izrabiti" (Z. Simčič, prav tam).

Še posebej pa se ustavi ob vprašanju odnosa do krščanstva v domovini. Doma je namreč vse modernejši ateizem, medtem ko med izseljenci prav krščanstvo poleg jezika in močne narodne zavesti predstavlja enega najmočnejših temeljev slovenske skupnosti v Argentini. Simčič je prepričan, da

slovenski narod "tvori s krščanstvom skoraj biološko enoto" in da "iztrgati ga iz krščanstva" pomeni "vsaj narezati mu žile, če ga že ne ubiti" (Z. Simčič, prav tam, str. 171). Ob tem pa je kritičen tudi do krščanstva, ki ga gojijo v diaspori: "Ali pa naj slovenstvo pričakuje rešitve od nas zunaj, ki nam je krščanstvo dostikrat le še znak v gumbnici, kakor ga nosijo vse življenje bivši gojenci kakega zavoda...; od nas, ki se borimo za slovenstvo, morda celo za njegovo politično samostojno obliko, pa nismo zmožni, da bi nam otroci doma govorili slovensko, še manj pa slovenstvo ljubili..." (Z. Simčič, prav tam, str. 173).

Iz pisma mladega pesnika, ki je pobegnil iz domovine, pa ohranil stike onstran meje (morda je to Simčič sam), izve, da so mu prijatelji "vse odpustili..." ...Skoraj vse. Saj pišejo, da mu ne morejo oprostiti, da je našel Boga. Je to odpor do religioznosti ali pa skrito zavidevanje človeku, ki veruje? (Z. Simčič: *Pripisi k dnevom, Meddobje* 1964, str. 36).

Izseljenska skupnost je do Slovencev doma zelo kritična, hkrati pa domovino večkrat nerealno idealizira in si jo zamišlja drugačno, kot ta v resnici je. Simčič v svojih esejih opozarja na te težave, hkrati pa svari tudi pred preostrim in nepravičnim vrednotenjem razmer v Sloveniji (Z. Simčič, prav tam, str. 171).

Zorko Simčič je velik literat. Umetnik. Pa vendar piše težko, zaradi trpljenja in nenehnih aktualnih vprašanj, ki jih je treba vsak dan sproti reševati. V pisanju skuša preseči preteklost in sedanost, pa tudi trpljenje. Takole razmišlja: "...vprašanje obstoja našega naroda je tako nenehoma na vrstnem redu, da ne moremo mirno zaživeti. Skrb in trpljenje sicer človeka zorita, ne moreš pa pisati, medtem ko si na operacijski mizi... In vendar: resnični umetnik zaživi šele, ko postane ne le "močnejši od talenta, ki ga ima" (Matisse), ampak tudi močnejši od lastnega trpljenja, ki ga doživlja - recimo slovenski umetnik - ob grenki usodi svojega naroda" (Z. Simčič, prav tam, str. 163).

O domovini in Slovencih - predvsem tistih, ki živijo doma, pa tudi o zamejcih, zdomcih in izseljencih, so razen Simčiča spregovorili še številni drugi pisci v *Meddobju*. Tako je med drugim avtor, podpisan le kratično - B. T. - v novicah iz domovine prebral, da oblasti načrtno naseljujejo tujce na slovensko ozemlje, da z uradnim širjenjem srbohrvaščine po Sloveniji

(trgovska pošta med republikami in različni dokumenti so v srbohrvaščini) in z zapostavljanjem slovenščine propada slovenska knjiga ter da "beograjska centralistična oblast, sledeč Stalinovi politiki, stapljanja jezikov in narodnosti, vedno pogosteje tudi javno pritiska, naj se za južnoslovansko jezikovno asimilacijo izrečejo celo slovenski književniki".

Med drugim je v svojem esejju zapisal: "Mi zunaj, najsi živimo v različnih državah, ali celo na raznih kontinentih, smo še prav v zadnjih letih od blizu videli, kako je tudi najbolj zagriženemu komunističnemu književniku lastna domovina dražja od vsake druge." (B. T., *Pisma, Meddobje* 1958, str. 307).

V številnih esejih je čutili strah pred potujčevanjem Slovenije, hkrati pa tudi optimizem in vero, da si bomo Slovenci v svetu znali izboriti svoje mesto. O tem je spregovoril tudi Ruda Jurčec. Že na prvem umetniškem večeru SKA je poudaril duhovno povezanost, ki jo argentinski Slovenci čutijo do Slovencev doma. Dejal je, da izseljence z njimi "veže velika dolžnost, da /.../ duhovne vrednote po svojih močeh izpopolnujemo in bogatimo" (R. Jurčec: *Iz govora na prvem umetniškem večeru SKA, Meddobje* 1954, str. 1-3).

Začutil je, da se "čez narode /.../ ustvarja v svetu velika republika svobodnih duhov, ki je ne bo dolgo več mogla omejevati nobena zavesa ali pregraja", in poudarja, da si mora naš narod v tej "republiki duhov" znati izboriti svoje mesto (R. Jurčec, prav tam).

O položaju in nalogah izseljencev je govoril Vinko Brumen: "Nismo iskali tega malo zavidljivega položaja, a ko smo 'padli' vanj, nam ne ostane drugega, kot da ga sprejmemo... To je, da v tem položaju... skušamo doseči čim boljše dosegljivo človeško popolnost mi sami in pomagati do nje tudi drugim, zlasti mladini." (Vinko Brumen, *Naš izseljenski tu in sedaj, Meddobje* 1970, str. 182-210).

Argentinske Slovence, ki so domovino zapustili po drugi svetovni vojni, v svojem esejju označuje kot politične izseljence. Po njegovem mnenju je eden njihovih pglavitnih problemov vprašanje vzpostavitve pravega razmerja do izvirne domovine. S tem v zvezi je v skupnosti aktualno tudi vprašanje obiskov doma. Brumen pravi, da je glede teh obiskov za političnega izseljenca bistveno predvsem to, da v domovini iz političnih razlogov noče ostati. Ob tem opozarja, da se kot izseljenci ne smejo ukloniti skušnjavi, da bi se čutili boljši kot drugi ljudje, oziroma prepričanju, da imajo edino oni prav.

Kritičen je do politike tako v domovini kot v izseljenski skupnosti: "Morda velja, da je doma danes manj zanimanja za politiko, ki si jo je režim povsem monopoliziral, ker ne dopušča druge politike kot lastno in si zato tudi politični nagon išče izhoda v drugih dejavnostih."

"Za našo izseljensko skupnost, zlasti še argentinsko, to nikakor ne velja. Ta je še vse preveč spolitizirana ter bi hotela, da se vse naše kulturno delo nategne na politično kopito in da se dovoli le tistim, ki da so politično povsem pravoverni in izven vsakega suma (žal nam pa še nihče ni razodel, kdo naj to pravovernost ugotavlja in odkod mu legitimacija za to)." (V. Brumen, prav tam, str. 203).

V življenju slovenske argentinske skupnosti čuti kulturno zatohlost: "Zavest ali vsaj neko temno občutje nemoči lahko izseljence še bolj hromi pri ustvarjalnih naporih. Zato se radi zaprejo vase, v svoj krog... in odklanjajo nove izzive..." (V. Brumen, prav tam, str. 203). Opozarja, da se izseljenci ne smejo zapirati pred drugačnim in novim, ker "niso v posesti popolne in dokončne resnice" (V. Brumen, prav tam, str. 207).

Brumen razmišlja tudi ob mislih Andreja Rota o "dvojnem razmerju do zdomstva" (*Filozofski premišljaji, Meddobje 17, 1979, str. 15-35*). Po Rotovem mnenju prvi rod, izgnan iz domovine, doživlja izseljenstvo bolj negativno. Vsaj v miniaturo hoče ohraniti ali poustvariti izgubljeno domovino, zato se marsikdaj ne more dvigniti nad probleme skupnosti. Drugi rod pa po Rotovem mnenju izseljenstvo doživlja bolj pozitivno, saj je zanj to že neke vrste domovina. Rot meni, da bo ta rod morda lažje našel potrebno razdaljo do izseljenskih problemov.

O političnem izseljencu in o vprašanih slovenske skupnosti v Argentini piše tudi Mirko Gogala. V svojem eseju *Problematika naše politične emigracije v luči cerkvenega nauka, Meddobje 12, 1972, str. 14-40*, spregovori o političnem izseljencu in o tem, kaj je politična emigracija. Zaradi velike spremembe načina življenja z odhodom v emigracijo je Gogala prepričan, da skupnost potrebuje mislece, "ki znajo dojeti novo izseljensko stvarnost in v njej primerno poiskati novih odgovorov v luči onih resnic, ki so bile veljavne doma in so veljavne tudi sedaj v tujini" (M. Gogala, prav tam, str. 35). Poudari nujnost upoštevanja generacijskih razlik med starši in otroci v skupnosti, saj so starši izseljenci, njihovi otroci pa ne, ter opozarja, da se izseljenci morajo izogibati nevarnosti "geta", po drugi strani pa tudi nevarnosti diskriminacije in asimilacije. Pove, da Cerkev vidi

rešitev v "integraciji, ki izseljencem daje možnost, da lahko v svojem novem življenjskem okolju opravljajo vse dejavnosti: telesne, umske, npravne in duhovne, ne da bi zato morali zanikati sami sebe in ne da bi se morali zdeti kot tuje telo" (M. Gogala, prav tam, str. 38). Nasproti "nečloveškosti komunistične družbe" postavlja družbo, ki temelji na krščanskih načelih.

Razen avtorjev, ki so o omenjenih vprašanih razmišljali v izseljenstvu, pa se je tedanja slovenska stvarnost - v domovini, zamejstvu in zdomstvu - dotaknila tudi kakega pisca iz domovine. Ti so svoja tovrstna razmišljanja pošiljali reviji *Meddobje*, večinoma kot zunanji sodelavci in tudi kot člani SKA. Eden zelo plodnih esejistov v *Meddobju* je bil tudi Lev Detela, koroški Slovenec. S svojimi prispevki je izseljencem odpiral pogled zlasti na povojne razmere doma - na povojno književnost in literarne pojave, predstavil pa je tudi svoje poglede na slovensko skupnost v Argentini.

O razmerah v Sloveniji je povedal, da je komunistična družbena struktura prinesla duhovno mrtvilo, to pa "se je zajedlo tudi v uradna pojmovanja kulturnih vprašanj, da je morala naša nekdanj tako barvita kultura ostati daleč za življenjem (L. Detela, *Kultura za rdečimi zasloni, Meddobje* 1961, str. 205). V svojih esejih poudarja, da sta obe vojni, silovit tehnični napredek in omrtvelost kulture razvrednotili tudi temeljne človekove ideale - "Resnico (Bog, vera), Dobroto in Lepoto" ter razkrojili humanistično zavest.

Te hibe tedanjega sveta opaža rudi v tedanjih literarnih pojavih, dogmatizmu in nihilizmu. V njih se namreč odražajo nemoč, neperspektivnost, zmeda, hinavščina in obup, predvsem pa "pomanjkanje trdne vere, iz česar vse drugo sledi". Ugotavlja, da vodilni slovenski literarni ustvarjalci uporabljajo "kalupe edinozveličavne materialistične miselnosti (dogmatizem) in odklanjajo vsakršen bolj revolucionaren poskus kakega navdušenega mladega pisca, ki bi to stanje skušal spremeniti" (L. Detela, prav tam, str. 205). V slovenski kulturi opaža globoko umetniško, zlasti pa idejno krizo.

V slovenskih časopisih odkriva puhlo frazerstvo in besedičenje ter popačenje slovenščine s številnimi hrvatizmi, v kinematografih pa prikazovanje filmov s hrvaškimi podnaslovi. Kljub temu je prepričan, da je slovenska narodna zavest dovolj močna za ohranitev naroda.

Čeprav ugotavlja, da je državni poseg v kulturno delovanje povzročil globoko krizo, je prepričan, da so "slovenske sile

dovolj močne in razgibane, da bodo ob ugodnem trenutku rešile ta težki problem". Meni namreč, da je diktatura s svojimi dogmatičnimi in zatiralnimi načeli kljub vsemu "kratkotrajna stvar" (L. Detela, prav tam, str. 208).

Kljub pretežno angažirani domači literaturi pa ugotavlja, da se mladi pesniški rod zavzema za bolj individualistično, subjektivistično oblikovalno metodo. Ta rod se skuša izviti iz "dušeče atmosfere, ki so jo ustvarili agitatorski dogmatisti s svojimi dirigiranimi birokratskimi ukrepi, s katerimi so skušali radikalno ukinjati svobodnost umetnosti in umetnikov" (L. Detela, *Slovenska povojna književnost v domovini, Meddobje* 1963, str. 99-121). Splošno ozračje v domovini je namreč po prelomu s Kominformom leta 1948 le postalo bolj demokratično kot prej. Estetske norme "revolucionarne romantike" so se postopoma preoblikovale v "zmernejši porevolucijski agitatorski realizem", del starejše generacije pa se je spet oklenil literarnih smeri iz predvojnih let - poznega ekspresionizma, domačijstva, liberalizma.

Lev Detela poudarja pomembnost slovenske besede; saj je bila ta v štiristo letih nepretrganega razvoja "edini glasnik in predstavnik narodne ideje in politike, in to skozi dolga stoletja avstrijske nadoblasti" (L. Detela, prav tam).

Ustavi se tudi ob vprašanjih, s katerimi se srečujejo izseljenci. Med težavami skupnosti omenja težek finančni položaj in dejstvo, da so med izseljenci ljudje različnih estetskih in delno celo ideoloških naziranj. Ob tem pa hkrati poudarja, da imajo vsi člani slovenske skupnosti v Argentini skupen cilj - zavze-manje za "svobodnejšo in bolj demokratično Slovenijo, v kateri bo prostora in kruha za vsako duhovno in kulturno smer, le da tolerira splošno človeško etično konvencijo, ki bi jo mogli identificirati s Kantovim npravstvenim kategoričnim imperativom" (L. Detela, prav tam, str. 77).

Prepričan je, da bi mogla prav SKA odigrati pomembno vlogo na poti do te nove slovenske demokratičnosti, tudi tako, da bi k sodelovanju pritegnila mlade v zdomstvu, zamejstvu in domovini. SKA kot izrazito centralna zdomska ustanova pa bi po njegovem opažanju morala postati bolj odprta in pluralistična. Resda je njeno delo utemeljeno na etičnih temeljih krščanstva, toda v svoje vrste bi morala sprejeti tudi ustvarjalce, "ki v svojih delih izražajo neki npravstveni življenjski nazor, a sami niso nujno kristjani" (L. Detela, prav tam, str. 78). Na tak način bi si delo izseljencev utrla pot med različne plasti slovenskega ljudstva in tam suvereno živelo naprej.

(Se nadaljuje)

TONE BRULC: ARGENTINA

– založba Modrijan, urednik Andrej Rot –
Ljubljana 1997, 228 str.

Tri leta je poteklo, kar je v Ljubljani izšla ta knjiga, a doslej s strani slovenske skupnosti v Argentini še ni bila ocenjena. Verjetno zato, ker je bil vsak, ki je knjigo prebral, v veliki zadregi, kako se približati pristopu in pogledom pisatelja, ki je živel med nami in v knjigi izraža tako odklonilen in mestoma celo sovražen odnos do vsega društvenega in sploh javnega življenja slovenske skupnosti, predvsem pa do njenih civilnih in verskih voditeljev. Knjiga je nadaljevanje prejšnje, z naslovom *Judeževi groši*. Značilno je, da sta knjigi izšli v Sloveniji v režiji ljudi, ki nas nimajo radi in ki si prizadevajo našo skupnost prikazati v čim bolj negativni luči. Pri tem jih ne moti, da je Brulc povsem odklonilen tudi do vsega, kar se je godilo na nasprotni strani, namreč, do komunistične revolucije, partizanstva, NOB, OF, predvsem pa OR. Ko se bralec sprašuje ali je v obeh knjigah sploh kak svetel lik, ki se reši ob vsem pisateljevem negativnem obravnavanju polpretekle zgodovine našega naroda, bo ob ponovnem branju prišel do zaključka, da je to le ubogi dolenjski kmet, ki v primežu revolucije in v boju za preživetje prime za orožje in se pridruži vaškim stražam in kasneje domobrancem. Njegova tragedija je v tem, da je potem izdan od vseh mogočnikov tega sveta, ki iščejo le svojo korist, oblast in denar in jih ne briga nesreča, v katero so pahnili množice nedolžnih ljudi, neukih, poštenih in naivnih. V tem vidim srž tega in prejšnega romana, rdečo nit, ki se vleče skozi obe knjigi.

Če bi kdo iskal kako ideologijo, ki bi botrovala takim pogledom na zgodovino, bi jo našel v nekaki "ideologiji malega človeka", ki se čuti zapeljanega, ogoljufanega, izkoriščenega in končno zavrženega in izdanega tako z leve kot z desne politične strani, celo s strani Cerkve. Kdor bi iskal v knjigi *Argentina* kako objektivno zgodovino, je ne bo našel. Pač pa se more brati kot zgodovina slovenske OR, ki jo bo objektivni zgodovinar tudi moral upoštevati. Zadnja tri poglavja so napisana prav za tovrstno antologijo.

Menim, da je knjiga pomembna kot dokument, ki izraža nesrečo in razočaranje številnih rojakov, ki so v vojni in revoluciji vse izgubili in se nato v življenju v novem svetu niso "znašli", pač pa z zavistjo in ljubosumnostjo opazujejo sorojake, ki so si uredili kolikor toliko

znosno življenje, ne le gmotno, ampak tudi kulturno, družabno in narodno. Namesto, da bi se vključili v normalno življenje, pestujejo svojo osebno nesrečo in gnev. Ne priznavajo nikakršnega idealizma in požrtvovalnosti številnim sorojakom, ki so iz nič ustvarili pomembno skupnost slovenskih ljudi v Argentini, ki jo mnogi ocenjujejo kot "čudež" (predvsem, če jo primerjajo s podobnimi na drugih krajih sveta), pač pa z roba družbe kritizirajo vsevprek, v vsem vidijo le boj za oblast nad sorojaki in prizadevanje za gmotne in druge osebne koristi. Knjiga bi služila kot zanimivo gradivo sociologu ali psihologu, ki bi obravnaval način mišljenja, čustvovanja ter družbenega zadržanja sicer manjšinskega dela emigrantske skupnosti.

Za pravično presojo te knjige bi bilo potrebno poznati življenje Toneta Brulca. Ne bo mogoče mimo njegovega otroštva, kot sina župana občine Šmihel-Stopice blizu Novega mesta, katerega so partizani nečloveško mučili in ubili. Ubili so mu tudi brata Jožeta. Okoli bližnje gabrske šole, pravijo, je 200 grobov ali še več žrtev, ki so jih pobili partizani. Predstavljam si, kako je Tone Brulc kot otrok vse to doživljal zgrožen in nebogljen, z zavestjo strašne krivice, ki se je godila njegovim najbližjim in posredno tudi njemu, ne da bi vedel zakaj in z ugotovitvijo, da ni bilo pomoči od nikoder.

Nadpovprečno inteligenčen, kasneje ni imel možnosti formalne izobrazbe, pač pa se je kot samouk ukvarjal z vsemi mogočimi zanimanji, od zgodovine Slovencev do primerjalnega jezikoslovja (študiral je celo jezik Baskov in ga primerjal s slovenskim). V Argentini je bil navaden delavec, predčasno upokojen zaradi bolezni na srcu. Umril je v Slovenski vasi v Lanusu leta 1996 v starosti 68 let.

Prej kot kak hudoben namen ali posthumno maščevanje nad domnevnimi krivci njegove življenske nesreče, vidim v njegovem pisanju izraz velike bolečine zaradi prestanih travm in krivic ter neusmiljene usode, katere ni mogel ali hotel sprejeti. Menim, da je na mestu prej sočutje kot graja. Navsezadnje je eden od nas, ki ni zmožgal krščanskega sprejetja sicer nerazumljive usode, ki nam jo je namenila božja previdnost in pa civilnega junaštva, da bi vztrajal v odklanjanju nepredvidenih zločestih posledic komunistične revolucije še po več kot 50 letih zdomstva.

Ko po več kot 50 letih zmagovite in od zaveznikov priznane oblasti komunističnih revolucionarjev, po padcu berlinskega zidu in po 10 letih osamosvojitve republike Slovenije ni izgleda, da bi nam domovina vrnila dobro ime in popravila krivice, se pojavlja pri marsikaterih rojakih skušnjava, da ker se ne morejo znesti nad resničnimi povzročitelji svoje nesreče, se hočejo znašati nad lastnimi ljudmi, katerim očitajo kolaboracijo ali simpatije s komunizmom po eni strani, po drugi nesposobnost in naivnost, po tretji pa oportunistem in privatno koristoljubje. Zato bomo verjetno še brali podobne čudaške izpade, kot so Brulčevi, do somišljenikov iz lastnega tabora, v obliki

avtobiografij in pričevanj, katere bodo naši neprijatelji v Sloveniji z veseljem natisnili. Za to bo vedno denar. Da je temu tako, moremo razbrati v predstavitvi uredništva založbe, ki na zadnji strani platnic knjige trdi, da Brulc "ponuja pogled na emigracijo, ki je avtorjevo iskreno videnje, zato prihaja na dan še nikdar izpovedana stvarnost emigracijskega 'čudeža'". Za to gre. To je to.

Edino doslej meni poznano kritiko Brulčeve knjige je napisal pisatelj Lev Detela, ki živi v Avstriji (pa še ni bil v Argentini). Žal se tudi on pridružuje prizadevanju za očrnenje slovenske politične emigracije v Argentini (zakaj?). Čeprav se zaveda, da gre za "alternativni avtorjev zorni kot", da kritika "morda ni vedno objektivna", da "pretirava in riše črno-belo", da je roman "zelo subjektivna podoba slovenske stvarnosti v Argentini", jo kljub temu predstavi kot "pregled slovenske argentinske stvarnosti, dokumentiran z mnogimi konkretnimi detajli", ki ga avtor "analizira zelo natančno in pozorno". Na koncu recenzije se Detela vprašuje: "Kaj je resnica?" O Slovcnih v Argentini namreč. Kot da bi Brulc iskal kako resnico.

Treba pa je priznati, da omenjeni črno-beli pristop in pretiravanja nudijo hvaležen okvir in pretvezo za literarno oblikovanje romana in jih avtor s pridom uporablja. Vse besedilo je prepleteno z ironičnim in satiričnim kmečkim humorjem, sočnimi slovenskimi kmečkimi prisposodobami in reki, za sedanje prebivalce Slovenije arhaičnimi in najbrž nerazumljivimi, katerih se avtor spominja iz svojega otroštva. Menim, da je prav v tem posebna literarna vrednost knjige. Zato se spleča nekaj pomuditi se pri tem.

(Mimogrede: slovenski etnologi bi morali priti v Argentino, da bi mogli še slišati originalna narečja slovenskih pokrajin. Isto velja za vrsto narodnih običajev, navad, pregovorov in rekov. Ti so se namreč ohranili pri emigrantih, kjer ni bilo vpliva uradnih slovenskih šol, radia in televizije ter 50-letne boljševiške prevzgoje. A najbrž je že prepozno, večina rojakov, ki bi mogli kaj prispevati, je pomrla.)

Brulc se iz svojih otroških let spominja mnogih slikovitih kmečkih prisposodob in rekov. Naj jih nekaj naštejemo: "Če živiš tjavendan kot bik na gmajni, se čas vleče kot žabja jajca", "baba z voza, kobila lažje vleče", "tat na tatu jaha, tat pa poganja", "svobode bo kot pri lectarju srčkov z ogledali", "misli so se mu prekucavale v glavi kot mlade mačke, ki še ne vidijo", "če ne bo slabše, še umreti ne bo treba", "dvigne telica rep in zbezlja, za njo pa še stare krave, od katerih ne bi pričakoval kaj takega, saj komaj hodijo", "Bog daj srečo, kravo rdečo, pa bele vol", da se ne bi nikdar bol!" in tako naprej, eden za drugim, skoraj brez presledka. Ali v Sloveniji še vedo, kje je to, "kjer Bog roko ven moli"? Verjetno tudi iz otroških let je tale slikovit opis: "Bil je iz dobre, stare šole 'vohljačev', kateremu si lahko pljunil v uho, pa se je samo stresel in rekel: 'Rosa božja pada!'" Tone Brulc je kasneje spoznal tudi argentinske reke in prisposdobe. Tudi te uporablja, vendar v dobesednem

prevodu, ki bralca v Sloveniji prav gotovo spravljajo v zadrego. Kaj naj mu pomeni: "metanje masla na strope"? Mi v Argentini vemo, kaj pomeni 'tirar manteca al techo', zato razumemo, zakaj in kako so "argentski bogataši hodili v Pariz metat maslo na stropove pariških hotelov" in tudi razumemo, kaj pomeni: "Nas povabiš na nekaj grenkih?", bralec ali lektor v Sloveniji pa ne. Zato ni čudno, da taisti ni postal pozoren pri stavku: "Kdo bo prenašal tisto tuljenje zaradi žage, ki ni marala skočiti v vrata". Sam sem bil dalj časa v zadregi, dokler nisem prišel na to, da je tu napaka, da je žaga pravzaprav žoga, vrata pa gol, in je nato vse jasno: nogometni navijači so pač želeli, da njihovo moštvo napravi gol! Que embromar! Ni isto: "El buey solo bien se lame", kot : "Tudi samotni vol se more dobro oblizati!" Vsaj mene ne prepriča. Zanima me, kako bi Brulc pokasteljanil: "Pravijo, da gre Dolenjcu kmalu na vlago tako ali tako"...

Tone Brulc s simpatijo in sočutjem opisuje prihod slovenskih beguncev v Argentino, njihove probleme ob vživiljanju v nove razmere; izrabljanje poštenosti in naivnosti novodošlih emigrantov; snubljenje, poroko in rojstvo prvega otroka dveh prišlekov iz stare in nove emigracije, nakup prvih zemljišč, zidavo hiš... Kakor hitro pa preide na organizirano društveno življenje slovenskih emigrantov, takrat Brulc popeni in zgubi kontrolo nad pisanjem: vrstijo se gnev, cinizem, namigovanja in sumničenja, posmehovanja in norčevanja, očitanja in obsojanja. Zanimiv je opis razburjenja, ki ga povzroči magnetofonski trak, ki ga je UDBA posnela ob obisku in policijskem zaslišanju rojaka v domovini ter ga poslala v Argentino z namenom, da doseže razdor med emigracijo. Literarno močan in edinstven je opis komunistične gverile v severnih provincah Argentine in vojne na Malvinskih otokih, katerih se udeleže potomci slovenskih beguncev; prav tako predstavitev nekaterih rojakov izvirnežev-čudakov: ubog novinar, ki ga je pogoltnil požiralnik vode ali polblazen duhovnik, ki prerokuje iz Nostradamusa.

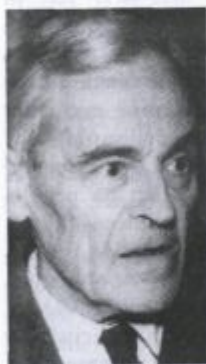
Višek so zadnja tri poglavja knjige, kjer opisuje kako hierarhija katoliške cerkve na Slovenskem mešetari z boljševiškimi morilci, v času pred osamosvojitvijo. Brulc predvideva na koncu celo vrnitev gozdov Cerkvi, kar pa se, kot vemo, še ni zgodilo. Morda pa se bo kdaj, v zameno za uničenje politične emigracije v Argentini, bi dodal jaz, če bi hotel uporabiti Brulčevsko natočevanje in cinizem. A to še ni nič. Brulca bi kap, če bi doživel sprejetje AVNOJ-skih odlokov s strani demokratične vlade v Sloveniji...

MELITA FORSTNERIČ HAJNŠEK

ENEGA IZGNANSTVO OKREPI, DRUGEGA UBIJE

Pogovor z Zorkom Simčičem

STANKO MAJCCEN

Rojen je 29. oktobra 1888 na današnji Kersnikovi 3 v Mariboru. Otroštvo preživelja pri Mariji Snežni. Skorajda član družine je dr. Anton Korošec, za Majcnove literarne začetke in poklicno kariero pomemben mož.

Kot pravnik slušbuje v Gradcu, Ljubljani, Mariboru (kjer je okrajni glavar med leti 1924-28) in Beogradu, kjer ostane do 1935. Tega leta je s kraljevim ukazom imenovan ob banu dr. Marku Natlačenu za podbana Dravske banovine.

Prvo literarno delo mu izide v knjigi 1919, drama *Kasija*. Leto kasneje druga drama, *Dediči nebeškega kraljestva*. 1923. objavi skoraj celotno pesniško zbirko *Zemlja in enodejanko Apokalipsa*. Verjetno 1925. napiše dramo *Prekop*, potem do leta 1942 ne objavi ničesar več, posveti se pravnemu strokovnemu delu, ki ga razume kot "civilizacijsko poslanstvo ustvariti pravno državo, ki naj zamenja sedanjo policijsko". Potem ko oktobra 1942. ubijejo bana Natlačena, začne Majcen zopet pisati, tokrat legende, in prevajati iz španščine, francoščine in latinščine. 1944. v knjigi izide zbirka zgodb *Bogar Meho*, nastanejo drame *Bogar Meho* in *Marija, Ženin na Mlaki, Brez sveče*; imenovan je za namestnika Leona Rupnika. 1. aprila 1945. Majcna upokojijo. Sin edinec Fedor, študent medicine, ob koncu vojne pridružen slovenskim četnikom, konča najverjetneje v Kočevskem Rogu. Majcna po vojni "odstranijo" iz javnega in kulturnega žitljenja, prisilno izselijo iz ljubljanskega stanovanja. Zateče se k sestri v Maribor, v hišo staršev pod Kalvarijo, v Poljančevo 7. Na njej ob Majcnovi stoletnici odkrijejo predstavniki Društva slovenskih pisateljev, podružnice Maribor, spominsko ploščo. Prvič so jo na pobudo Alenke Glazer in Mire Medved mariborski slavisti skušali odkriti že 1973., a je "Majcnu kot sovražniku naroda", kot so pisali tedaj mediji, niso odkrili. V svojem zadnjem "mariborskem obdobju" je napisal drami *Goreče mesto, Revolucija* (filozofski dialog z mrtvim sinom), pesniški zbirki *Iz zapuščine in Dajdica*. 1953. napiše svojo prvo komedijo *Cesar Janez*. 1967. izideta knjigi Majcnovih Izbranih del v uredništvu dr. Marje Boršnik, zabrisana je vsa religiozna vsebina njegovega opusa, izid je prestavljan več let.

Majcen umre 16. decembra, čeprav za uradni datum smrti velja 17. december, "ko so uradi spet poslovali", piše med drugim v biografiji v Majcnovem zborniku (*Založba Obzorja*, 1990) urednik Goran Schmidt.

Ob današnji 30-letnici smrti pisatelja Stanka Majcna. Pogovor z Zorkom Simčičem o knjigi Srečanja z Majcnom. O dopisovanju dveh emigrantov, enem resničnem, dolgo živečem v Argentini, in drugem, prisiljenem na osamo v rodnem Mariboru.

(Večer, sobota, 16. decembra 2000)

Ko je letos pri Založbi Nova revija izšla knjiga Srečanja z Majcnom pisatelja Zorka Simčiča, je odprla številna vprašanja, ki so mnoga presegala izid knjige. Razkritje desetletne korespondence (1961-1970) med pisateljema, ki sta se znašla vsak v svojem eksilu: Simčič v resničnem, v Argentini, Majcen pa v notranjem, pod mariborsko Kalvarijo, je osvetlilo neverjetno razmerje, globoko vez na daljavo med človekoma, ki se v živo nista nikoli srečala. V Večerovem pogovoru je pisatelj Zorko Simčič (kot prvi emigrantski pisatelj je dobil 1993. nagrado Prešernovega sklada za roman Človek na obeh straneh stene, od 1994. pa z družino živi v Ljubljani) ob obletnici Stanka Majcna (1888-1970) osvetlil ozadja zapletenega, konspirativnega dopisovanja, ki ga tedanja oblast nikakor ni smela razkriti, saj bi bila drugače dopisovalca obsojena protidržavnega delovanja. Majcen je v Argentini z vsestranskim Simčičevim angažmajem izdal celo pesniško zbirko Dežela pod psevdonimom Fran Zore.

- Odmev na vašo knjigo Srečanje z Majcnom je bil velik, pa ne le med literarnimi zgodovinarji. Najbrž tudi zato, ker knjiga razkriva manj znane plati argentinskega zdomstva, pa tudi še vedno ne dovolj razkrito ozračje, v katerem je v domovini živel Majcen sam. Iz vaše knjige je razvidno, da je korespondenca med Buenos Airesom in Mariborom med leti 1961 in 1970 potekala skrajno konspirativno. Kaj bi se zgodilo, če bi bilo razkrito to relativno dolgo trajajoče dopisovanje med dvema emigrantoma, Majcen je svoj položaj sam poimenoval "notranja emigracija"?

"Meni v Argentini se ne bi zgodilo nič, čeprav bi v neki določeni dobi prepogosto dopisovanje z ljudmi za železno zaveso res utegnilo povzročiti kakšno neprijetnost. Bi pa moja starša v Sloveniji, ki sta še živela, utegnila biti šikanirana, pa tudi Majcen sam. Leta 1960 so bila baje že mimo svinčena leta, v katerih je Majcen mogel pisati Koblarju, da ima odrska dela, ki jih ne kaže dati iz rok, dokler se časi ne spremenijo. Revolucija, krvava komedija, posega v naš čas tako nazorno, da bi me potegnili na vislice, če bi rokopis izročil pošti, toda Veliki brat je še vedno nadzoroval korespondenco. Mislim na Dolenčevo sporočilo Debeljaku v Argentino ali pa Majcnovo Matkovičevi v Ljubljano, češ da je njeno pismo bilo 'uničeno, kakor vse, kar nam pišete, ker nikoli ne veš, kdo ti čez ramo gleda'. Vsekakor

je Majcna še petnajst let pozneje znanec z mariborske pošte opozoril, naj z Argentino nikar ne korespondira. 'Vrnil mi je pismo, namenjeno Simičiču, namesto, da me vtakne v luknjo.'

- Vaša poštna veriga je bila neverjetna: prvi člen je bil Ludvik Zorzut, kot pišete, vaš birmanski boter, tedaj živeč v Kanalu ob Soči. Od njega je šla zveza prek Gorice v Italiji v Gradec v Avstriji, k dr. Heinzu Schulheimu, od tod pa v Kamnico k župniku Vinku Mundi. Kako ste prišli do teh ljudi? Kar pet let ste si prizadevali do prvega pisemskega stika z Majcnom.

"Zorzut je prvi stopil v stik. Pozneje pa je Vinko Munda skupaj s profesorjem Šedivoyem poganjal kolo naprej. K Mundi, ki je bil po vrnitvi s Hrvaške, kamor so ga preselili Nemci, nekaj let od komunistov zaprt, je prihajal iz Gradca zdravnik dr. Schulheim. Tako je razen pisem, ki so bila po kom, prihajajočem iz Argentine, oddana na pošto v Gorici, Novem mestu, Koprju, vsa pošta šla preko Kanala, pozneje pa preko graškega ovinka. Razen dr. Schulheima, ki sem ga srečal šele leta pozneje na obisku v Evropi, sem ostale vse osebno poznal in to je proces gotovo olajšalo."

- Ni pa vama bilo usojeno, da bi se kdaj osebno srečala taka duhovna bližnjika, kot sta bila vidva z Majcnom. Prvič, kot pišete, bi se morala srečati na podelitvi Prešernove nagrade mesta Ljubljane, ki vam je bila leta 1943 dana za roman iz dijaškega življenja Prebujenje. Majcen je tedaj bil podban, nekak kulturni minister Dravske banovine. Mislite, da bi bilo vse, kar se je med vama odvijalo pozneje, kaj drugače, če bi se osebno srečala?

"Morda bi poznejši stik bil s tem olajšan, lahko pa tudi, da bi se jaz ob splošnem mnenju, da je Majcen odljuden - Koblar je zapisal: 'Mrk, odsoten, tuj' - zbal stika z njim. Tako pa se je iskra vnela povsem spontano."

- Vaš odnos do Majcnove drame Kasija je čisto poseben, poljubili ste knjigo s solzami v očeh, pišete. In to je bil povod, da ste začeli iskati stik z avtorjem, sicer daljnim, ki ste ga pa 'zaslutili do kože blizu'.

"To so pač tisti blagoslovljeni trenutki, redki, ki pa jih najbrž vsakdo doživi: desetletja živiš v isti hiši z ljudmi, pa si ti njim tujec in oni tebi, srečaš pa nekoga - osebno, po pismu ali po knjigi - in v hipu se zgradi most, ki traja do smrti."

- Leta 1967 ste bili ogorčeni nad interpretacijo Marje Boršnikove v Majcnovih Izbranih delih I (Založba Obzorja Maribor), kjer je kot urednica napisala, da je Majcen 'med okupacijo ostal v ozadju čistih rok, osvobodilnemu gibanju prej naklonjen kot tuj'. Podobnih (zlo) namernih netočnosti in samovoljnih interpretacij je bilo v naši polpreteklosti na pretek. Ste z vašo knjigo hoteli razjasniti številne sive lise, ki jih je povzročalo ideološko gledanje na preteklost?

“Odkar imam večji vpogled v korespondenco med Boršnikovo in Majcnom, ne bi vedel, ali je res šlo za zlonamerno netočnost in samovoljno interpretacijo. Se pa še vedno čudim Boršnikovi, ki je ob poznavanju utečene terminologije vendar morala vedeti, kaj bo povprečen bralec v matici pod ‘osvobodilnim gibanjem’ pojmoval, da je tako zapisala in bralca torej zavedla. Sicer pa imam občutek, da je Boršnikova ob stiku z Majcnom doživljala metamorfozo: tako ob pogledu v literarno dušo, drugačno od onih, kakršne je dotlej srečevala, kakor ob odkrivanju miselnosti pri tedanjih akterjih zgodovine. Samo tako se da tudi razumeti, da si je Majcen, ki je gotovo ločeval med komunisti in pa zgolj člani KP, kar je Boršnikova bržkone bila, urednici že leta 1962 upal pisati: ‘Postelji si tam, kjer te noben komunist ne bo mogel deložirati’, ali pa ji zaupati svoj argentinski psevdonim in dodati, da pa ‘ne bi želel, da zanj zve še kak oznovec, ker potem do smrti ne bi imel miru’.

S knjigo nisem imel namena čistiti lis, ki dostikrat še danes zamegljujejo pogled celo na zgolj literarno ustvarjanje v naši polpreteklosti, bo pa pozorni bralec odkril marsikaj manj znanega iz tistih časov. Morda celo neznanega. Dovolj je, če se svetopisemsko izrazim, da bere s čistimi očmi.”

– Poznate v svetovni literarni zgodovini ali iz vaših osebnih izkušenj po svetu veliko takih grozljivih eksistencialnih položajev, kakršen je bil Majcnov: položaj notranjega emigrantstva, posebne oblike odmaknjenosti in zamolčanosti od družbe? Je bil Maribor posebej ideološko trdo in zaprto, da ne rečem “zaplankano” okolje, da je lahko vzdrževalo kaj takega?

“V Rimu, pozneje pa v Argentini sem spoznal nekaj literatov, ki so pred komunizmom pobegnili. Poljaki, Slovaki, Hrovati. Nekateri med njimi teže izgnanstva niso mogli prenesti, sami so si pretrgali nit življenja. Predvsem mislim na našega Ludveta Potokarja, na hrvaškega pesnika, velikega prijatelja Slovencev Viktorja Vida. Je pa Majcnov primer v primerjavi z vsemi drugimi nekaj še posebno tragičnega. Res, da so mnogi umetniki tudi drugih narodov morali v tujino ali da je tudi drugod marsikdo moral živeti v ‘notranjem eksilu’, okrnjem, pa čeprav se tega sčasoma morda že sam ni več zavedal. Toda kdor bo prebiral zbrana dela Stanka Majcna, bo razumel, da je njegov primer nekaj posebnega. Postalo pa bo tudi bolj razumljivo, zakaj sem si že pred štiridesetimi leti upal napisati, da gre za slovenskega klasika.

Maribor je pač mesto s posebno miselnostjo. Tudi kar se odnosa med individuom in družbo tiče. Podzavestni ostanki socializma še izza časa stare Avstrije? Posledica vdora proletariata v mesto takoj po končani drugi vojski, in torej neke priučene antipatije - v našem primeru - tudi do ‘buržuja’ Majcna? Ali pa zgolj zaradi našega karakterja, ko tako radi vztrajamo pri nekdanjih principih, pa čeprav že nismo več prepričani o njih veljavnosti? Vsekakor: če danes prebirate, zakaj je Majcnu še po smrti bila negirana spominska plošča - takrat se je pisalo o njem celo kot o ‘sovražniku naroda’ - vas zlahka prime obup...”

– Včasih je rečeno, da se Majcnu naposled ni zgodilo nič posebno hudega. Niti zaprli ga niso... In vendar, ali ni ob pogledu na njegov opus danes razvidno, da je doživljal strahotno tragedijo?

“Da, ta zgodba je stara. Vse od Grkov in Sokrata - ali če hočete: od Judov in Kristusa - naprej. Ali se ni ponovno izkazalo, da so res, kot je nekoč zapisal Renan “največji možje nekega naroda preav oni, ki jih ta usmrtili?” Sicer pa: kaj drugega se je zgodilo pri nas s Prešernom? Zdi se, da gre za nenapisan zakon zgodovine. Že v Svetem pismu beremo: ‘Pošiljam k njim preroke in izmed njih bodo nekatere umorili in druge pregnali’, a tudi še danes slišiš v Španiji, da ‘Kastilja naredi velike može in jih ubije’.”

– Na pogovoru ob predstavitvi knjige ste v Mariboru dejali, da bi mesto lahko svojemu velikemu rojaku izkazalo večje spoštovanje kot mu ga je izkazovala in mu ga izkazuje. Kaj ste konkretno mislili? Ulico, poimenovano po njem, spomenik?

“Mislil sem na to, o čemer sem nekoč že pisal: sprehajam se po neki mariborski ulici, obujam spomine, kajti tam sem pred 75 leti hodil v otroški vrtec (nekdanja Valvasorjeva), in razmišljam o človeku, po katerem nosi ulica ime danes. V Leksikonu preberem, da je to srbski politik, ki je važen predvsem zaradi ‘sodelovanja v boju za okrepitev Komunistične partije in njeno čiščenje od frankionašev’, ki pa je tudi ‘zaslužen za razvoj marksističnih idej pri nas’ in ko se zdi, da ta ‘pri nas’ pomeni tudi ‘pri nas v Mariboru’, kajti sicer ne bi prišel do ulice. Do ulice, ki še danes nosi njegovo ime. Kakor da nismo v letu 2000, kakor da bi še danes ne poznali poleg raznih Črnih knjig tudi že domače dokumente, ki razkrivajo, kaj vse se je pri nas med leti 1941 in 1945 dogajalo in predvsem – zakaj se je začelo dogajati. Medtem pa boš zaman iskal trg Maistrovih borcev, zaman ulico Stanka Majcna. Pa čeprav je Majcen od literarnih zgodovinarjev, pripadajočih različnim svetovnim nazorom, nesporno priznan kot klasik. Predstavljam si, da so mariborski občinski možje zaposleni predvsem z reševanjem gospodarske krize, pa vendar... Ali ne bi odkritje o uspešnem istočasnem razvoju ekonomije in kulture v drugih državah pomagalo k reševanju tudi gospodarskih težav? Drugod se tega zavedajo.

Želel sem samo vprašati, ali ni čas, da se ena mariborskih ulic imenuje po njem. Vzidali naj bi tudi ploščo na rojstno hišo na Kersnikovi ulici in v bližnjem parku, pa čeprav bi se ob tem kdo upravičeno zamislil – sredi trga, imenovanega po Borisu Kidriču – Majcnu postavili tudi spomenik.

Majcen - klasik. In vendar ga ni niti v šolskih berilih. Če ne bi bilo ljudi, tudi prav v Mariboru, ki jim je slovenska besedna umetnost pri srcu in katerim je naš klasik vsak dan bliže, bi tudi za Majcna lahko rekli – kakor pravijo Francozi – ‘briljira po svoji odsotnosti’. Pa čeprav je bilo o njem že marsikaj napisanega.”

– Letos, ob trideseti obletnici Majcnove smrti, se končujejo Majcnova Zbrana dela v uredništvu Gorana Schmidta - prav te dni izide osma

knjiga, torej se nekako le zaključuje predolga anatema. Njegovih dram pa še vedno ne igrajo v gledališčih, kaj menite, zakaj?

"Ob miselnosti, kakršna vlada pri nas, je pravzaprav logično, da Majcnova dela ne pridejo na oder. Še posebej ne 'krvava komedija' Revolucija, pa čeprav jo imajo kritiki in literarni zgodovinarji za njegovo najboljše dramsko delo in nekateri za sploh najboljšo slovensko dramo. Njegove drame (vključno Revolucija) so bile natisnjene še pred demokratizacijo Slovenije v izboru iz domače in svetovne književnosti; po demokratizaciji so skupaj z izčrpnimi študijami ponovno izšle v zbirki slovenskih klasikov in vendar - Majcna ni na nobenem odru. Sprva sem mislil - če se ustavim samo ob Revoluciji - da je to zato, ker publike problematika te 'komedije' ne zanima, ali pa da sestavljavci repertoarja ne vidijo v njej večne, v vseh časih eksistirajoče dileme - danes bi dejali - med 'subjektivno svobodo protagonistov in objektivno nujnostjo', predvsem pa ne problematike človeka, ki bi si s pristankom na zlo, rešil življenje. Toda zadnje čase vedno bolj verjamem onim, ki trdijo, da gre pri premnogih za genetsko okvaro, za 'eno najbolj trajnih poškodb, kar jih je v ljudeh komunizem pustil'. Bo kar držalo, da je dolgoletna cenzura rodila v ljudeh avtocenzuro."

- V kakšni strašljivi človeški samoti je živel Majcen, kažejo njegova pisma. Obstaja še veliko tega, česar niste mogli dati v javnost?

"Iz izjav ljudi, ki so kdaj imeli stik z Majcnom, iz pisem njegove so-proge, pa tudi iz kakšnih Majcnovih zapiskov se prikaže marsikaj. Predvsem, do kakšne zagrenjenosti morajo krivice pripeljati tudi najbolj zgrajeno osebnost. Kaj se je moralo goditi v srcu tega človeka, ki kot Mojzes 'pojde na to goro', da bi od samega Boga zvedel, kako rešiti svoje 'Izraelce', človeka, ki čaka 'kralja Matjaža', nekoga, ki ni mogel molčati od veselja, da je iz 'zu Mureck' naposled le nastal Cmurek in da je zdaj ta zemlja naša, naša? Kaj se je moralo zrušiti v tem človeku, ki je nam v tujini pisal: 'gradite novo obdobje slovenstva, ki je o njem sanjal že Župančič, 'Slovenija - ves svet', doživeli ga ne bomo ne Vi tam ne jaz tu - bo pa, in bo znoven dokaz, kako se tudi majhen narod, kakor na primer grški prebija skozi stoletja'. Kaj se je moralo v njem zlomiti, da po vsem tem reče prijatelju z onstran meje, da ob še enkratnem rojstvu ne bi želel biti več Slovenec, da urednici izjavi, da je izgubil vero v Slovence in da bi raje bil Srb?"

- Strahoten obup. Je mogoče iskati vzrok zanj kje drugje kakor v ozkosti duha ljudi, ki so odločali o Majcnovi eksistenci?

"Ta obup pove več o njegovi osamljenosti, predvsem pa o upravičenosti občutka, da je vse življenje deloval, 'pisal brez potrebe, če in dan in dan in noč... razdal, razsikal moč...', kakor pa bi povedale še take zgodbe o zasliševanjih ali celo mučenju. Da: človeka lahko uničiš tudi, ne da bi se ga dotaknil. Ni čudno, če je v svoji marijanski poeziji - res da takrat že sredi poglobljanja v mistiko - od pogledu na duha Slovencev rotil Marijo 'Mejnike

postavi si nove; razmakni te tesne domove, razpali te hladne duhove! ('razširi te ozke duhove; okrili te hrome duhove'...)."

- Ali se vam je po vseh teh letih in ob ponovnem prebiranju Majcna odkrilo še kaj dotlej neznanega?

"Iz odkritij bi lahko nastala kar knjižica. Zanimivo je, recimo samo pri pisatelju, ki je bolj kot kdorkoli v naši literaturi znal s tenkočutnostjo prisluhniti 'večno ženskemu', zasledovati, kako je tudi sicer gledal na ženo. Recimo: njegova napoved znanke (1956): 'Kar smo doslej pretrpeli, ni nič proti temu, kar še bomo!' Ali pa, ko piše tedaj že študentki Dajdici, da dandanes ženska lahko prevzame mesto, ki na njem stojijo moški, in to prav v vseh panogah človeštva. 'Najodličnejši operater - kirurg v Mariboru je po splošnem mnenju dr. Dolenceva; najboljši slovenski grafik danes ni Jakac, temveč Bara Remčeva v Buenos Airesu; najdarovitejši slovenski kipar je bila Karla Bulovčeva, ki jo je žal stisnilo življenje...' - Med drugim pa odkriješ tudi njegov odnos do protikupacijskih formacij. 'Kaj naj bo pošten Slovenec drugega kakor Mihailovičev? izjavi italijanskemu oblastniku, potem ko je ovaden in zasliševan.

Iz njegovih pisem, zapiskov se je še marsikaj prikazalo, po drugi plati pa je marsikakšna njegova izjava - izginila. Gre za izjave, ki kažejo simpatije do politične emigracije ali pa do krščanstva. Primer: iz knjige Ivana Dolenca je razvidno Majcnovo sporočilo, da Spominov na dr. Korošca ne bo izdal, (v Buenos Airesu), pa ne zato, ker 'ne bi hotel naših prekomorskih izseljencev podpreti s svojo borno besedo. Moje srce je še vedno z njimi, bije zanje in bo z njimi umrlo'. Tega pisma, kakor zvemo sedaj iz Zbranih del, 'v Dolencevi zapuščini ni. 'Da bi si vsa stvar Dolencev izmislil? Da bi si jo z datumom vred izmislil Debeljak?

Ali: Majcen v intervjuju malo pred smrtjo govori o Slomšku in pove, da so ob nemškem vpadu na Jugoslavijo našli v beležnici Otona Župančiča zapis: 'Edini Slomšek v nebesih nam more še pomoči'. Poznavalci Župančičevega opusa zatrjujejo, da tega podatka v Župančičevi zapuščini ni."

- Zanimivo, da ste v diaspori skrbeli tudi za boljši gmotni položaj Stanka Majcna, saj ste spoštovali avtorske pravice, mu pošiljali celo honorarje.

"Šlo je za res skromne honorarje, bolj za simbolične geste. Z nekega potrdila vidim, da mu je Slovenska kulturna akcija, - sama v stalnih finančnih stiskah - nakazala...sto dolarjev. Pa še to je bil najbrž najvišji buenosaireški honorar. Normalnejši honorarji so bržkone bili tržaški, saj sta Jože Peterlin in Mirko Javornik od časa do časa le mogla dati na program tržaške slovenske radijske postaje kakšno njegovo besedilo."

- Pozimi leta 1998 ste na Majcnovem grobu postavili ploščo z besedami "Samotnemu, tihemu, zvestemu - tvoji iz izgnanstva". Uresničili

ste desetletje prej spočeto zamisel-željo, da bi se oddolžili velikemu rojaku. Zapisali ste jo leta 1988 v buenosaireškem Duhovnem življenju. To vaše tiho bratstvo je torej doživelo spominsko oddolžitve z vaše strani zonkraj oceana. Kako vam je bilo tedaj, pred dvema letoma, pri Mariji Snežni, na Majcnovem grobu?

"Kako naj bi mi bilo? Hudo in vendar – lepo. Res pa je, da nikoli nisem mislil, da ne bo treba čakati sina nekoga iz emigracije ali celo 'njegovega vnuka vnuka', ki bo šele mogel prinesiti na grob ploščo in ob njej prižgati svečko. Zase vem samo to, da bi - ko mi je že dano spet živeti v domovini - težje umrl, če tega ne bi bil storil.

Kako pa mi je zdaj, ko se od časa do časa oglasim pri Mariji Snežni? Vedno pogosteje mi prihaja na misel Kette. Tudi jaz pravim Majcnu, da mu je dobro tam, kjer je, in prav zato, ker ga imam rad, 'znaj, ne voščil bi ti spet iz groba ven...'"

– Oba sta bila obsojena na zamolčanost, pa vendar, sta vajina eksistencialna položaja primerljiva?

"Ne da se primerjati. Res je eksil že v davnini - zlasti pri Rimljanih - bil prva najhujša kazen po smrti kazni, toda dandanes je eksil vsaj kdaj in kje človeku lahko tudi v blagoslov. Seveda je mogoče, da enega izgnanstvo okrepi, drugega ubije. In enako tudi notranji eksil. Vsekakor pa je po mojem nevarneje živeti v notranjem eksilu. Še posebej v primeru, kakršen je bil Majcnov. Šele sedaj namreč vidim, da tudi med predvojnimi znanci ni imel človeka, s katerim bi se pozneje res povsem ujela."

– Leta 1970 ste tik pred potovanjem v Evropo pisali Majcnu, da greste najbrž zadnjič preko ekvatorja. Da ste trudni - pri 49. letih. Danes jih imate trideset več in ste dokaz, kako trdoživi, iskrivi duh in vitalizem premagata še take ovire. Se strinjate?

"Pred tedni sem stopil v 80. leto. Če pomislim, da vse od otroških let nikoli nisem bil posebno krepak, da so me nekajkrat tako rekoč celo že pokopavali, potem moram samo priznati, da ne razumem nič. Ne samo, da 'ne vemo ne ure ne dneva', celo z zdravjem se kdaj gode nerazumljive stvari. Sicer pa je tako: 'brat osel', bi dejal sveti Frančišek, vedno huje škripa, toda glava še kar deluje. Res pa je, da zdaj tudi jaz – kakor mi je nekoč pisal Majcn o sebi – 'pasem svoje misli po drugih pašah'. Čas se namreč izteka. Počasi pospravljam 'hišo'. Predusem tisto skrito kamrico v sebi."

FRANC KRIŽNAR

SLOVENSKI KOMORNI ZBOR AVE NA PRVI TURNEJI PO JUŽNI AMERIKI (v Argentini in Čilu)

*Med glasbo in Slovenci, med kulturo in politiko
(od 9 do 30. avgusta 20001)*

I. DEL

Tale potovalni esej posvečam vsem Slovincem, ki sem jih spoznal na svojem prvem potovanju v Argentino in Čile. Še danes, ko je od tega minilo že nekaj mesecev, so spomini nanje živi in lepi. Še več: v živo se spominjam vseh tistih srečanj in maš, radijskih oddaj in druženj, jutranjih, celodnevnik, večernih in nočnih srečanj s Slovenci vseh rodov, različnih idejnih nazorov, starih in mladih, od Buenos Airesa prek Mendoze, Santiaga (de Čile) do San Juana itd. Tudi zato, da bi vsem rodovom, ki prihajajo za nami, ostal to kar spomenik - srečanje z najodličnejšo slovensko pesmijo, ki jo je slovenski Komorni zbor AVE s svojim dirigentom Andražem Hauptmanom ponesel daleč v

svet – vse to pa je medtem počasi odpihnil čas, tudi koncerte in največje uspehe na njih – razen seveda vseh zapisov, ki so ostali trajno zapisani na magnetofonskih trakovih, sem pripravil ta zapis. Večino vseh teh srečanj sem namreč uspel ohraniti kot trajne zapiske za glasbeni arhiv Radia Slovenija, ki sem ga ves čas te turneje tudi "uradno" zastopal.

Komorni zbor AVE, ki ga vse od ustanovitve leta 1984, vodi dirigent **Andraž Hauptman**, je bil tokrat na prvi najdaljši in zagotovo tudi na najpomembnejši turneji v tujini. Četudi je že doslej z gostovanji širom po Evropi, severni Ameriki in Afriki dodobra dokazal, da je "ekselent" slovenskega in mednarodnega vokala, pa je prav s slednjimi številnimi koncerti, sodelovanjem na mednarodnem zborovskem festivalu in tekmovanju v okviru tri-tedenske turenje več kot potrdil vlogo zaupanja v to pot. Po kar dveh plaketah mesta Ljubljane (1993 in 2000) ter edinstveni nagradi Prešernovega sklada (1994), številnih prvih mestih na najodmevnejših zborovskih tekmovanjih, je ansambel sedaj po več kot 15. letih delovanja (uspešno je KZ AVE obhajal 15. obletnico – 1999) sedaj nekako zaokrožil svoj internacionalni obolus.

Moje odštevanje tega potovanja se je pričelo že veliko prej kot pa to okvirja uvodni datum. Že junija 2000 me je po telefonu poklical podpredsednika KZ AVE dr. Zvone Žigon in me v imenu zbora enostavno na to turnejo povabil. Zadevo smo potem nekako izpeljali tako, da sem vsaj za potovalni delež stroškovnika potoval kot urednik za komorno glasbo na Radiu Slovenija. Bo že nekako šlo sem si mislil, in stvar me je po eni strani pričela vleči, spet po drugi skrbeti. Četudi sem "neformalni" član tega ansambla dlje kot marsikateri pevec zbora, ki se jih je v teh 15 letih delovanja že kar nekaj izmenjalo, saj sem kot glasbeni kritik še predno sem pred leti prišel na Radio Slovenija, stalni spremljevalec tudi tega zbora. Z A. Hauptmanom se lahko pohvaliva, da sva pravzaprav edina še ustanovna člana tega zbora, seveda vsak na svoji strani odra: maestro na odru za pultom in pred pevci, jaz v dvorani in pred glasbeno javnostjo. Lahko se pohvalim, da imam v svoji bibliografiji kar nekaj kritik in ocen njihovih nastopov, tudi negativnih; kajti moja vloga na tej strani dvorane je vloga "trna v peti". Cel junij in julij so potem tekle vse te priprave, kajti sam sem se že prijavljenemu moštvi potovanja pridružil že potem, ko so njim že tekle prijave vseh (devetih) avionskih vozovnic, kolikor smo jih na celotni poti potrebovali. Meni se je tovrstno odštevanje pri ljubljanski podružnici Swiss Air-Sabena šele začelo. Čisto zares pa se je moj in naš čas začel

odštevati 21. junija, na predvečer svetega Rešnjega telesa - Telovega, ko je zbor s petjem pri maši pri ljubljanskih Franciškanih, "uradno" inavguriral svojo zadnjo, šesto cedejko z glasbo patra Hugolina Sattnerja in pri njej odpel celotno peto mašo v vseh njenih šestih stavkih. V navdušenju nad njihovim petjem sem si ploščo tudi kupil, čeprav seveda to ni v navadi niti za delo kritika, urednika na radiu ali pri katerem koli drugem mediju. Pa vendarle se je potem ta "moja" plošča s Sattnerjevo sakralno glasbo velikokrat zavrtela tudi na našem Radiu. O tem koncertu sem v eno naših rednih specializiranih glasbenih radijskih oddaj na III. programu-programu Ars in na I. programu "Glasbeni utrip" (ob sredah, 16.15 in ponovitve 20.00) zapisal: *"Ta, sicer na začetku priložnostni nastop, ki je najprej oplemenitil versko bogoslužje, saj je bila na sporedu ena redkih slovenskih maš, sicer v latinskem jeziku, patra Hugolina Sattnerja Missa seraphica, je po sami maši izzval še samostojni koncert zbora. Vse skupaj pa je imelo še posebni pomen; kajti izšla je nova cedejka ansambla z izključno Sattnerjevo zborovsko glasbo, med njimi tudi omenjena maša. To je že šesta ansamblova cedejka, potem, ko je Andraž Hauptmanu uspelo v nekaj več kot 15-ih letih delovanja sodelovati še na številnih naših in tujih zborovskih tekmovanjih in odnesti z njih prenekatere prvo mesto oziroma nagrado. Tokratni diskografski dosežek je nastal v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano že z novim orgelskim inštrumentom, saj je Sattnerjev liturgični glasbeni fragment, ki obsega mašo, postne, velikonočne, evharistične in Marijine pesmi, pogosto obogaten z njimi-orglami. Tam (v Zavodu sv. Stanislava) kot je že znano, stojijo zaenkrat največje in najsodobneje zgrajene orgle na Slovenskem iz opusa mariborske Škofijske orglarske delavnice iz Hoč pri Mariboru (opus 52, 2000), pa tudi pogoji za tako, snemalno delo so optimalni. In to seveda še ni bilo vse. Zvone Ž. me je ves čas obveščal o pripravah, vajah in koncertih pred potovanjem, obljubil sem mu, da se vsaj ene od vaj tudi udeležim, a mi je potem v akutnem pomanjkanju poletnega in tudi počitniškega časa ostal le obisk njihovega zadnjega "uradnega" koncerta tik pred turnejo, ki so ga imeli v Postojni (nedelja, 6. avg. 2000). Tudi o tem glasbenem dogodku sem poročal na kar dveh radijskih ravneh: najprej, že v ponedeljek zjutraj (7. avg.) v poročilih-2. jutranji korniki na vseh treh programih našega Radia: "Na sinočnjem koncertu v okviru kulturnega poletja 2000 v občini Postojna je na njihovi 6. letošnji prireditvi v dvorani glasbene šole nastopil naš priznani Komorni zbor AVE z dirigentom Andražem Hauptmanom. To je bil zborov zadnji nastop pred najdaljšo in morda najodmevnejšo tritedensko turnejo po Južni Ameriki. ..." Pa to še ni bilo*

vse. Kajti le dva dni pred našim odhodom na pot, sva s kolegico, radijsko napovedovalko in moderatorko Nadjo Jarc v okviru rednih ponedeljkovih radijskih oddaj na našem tretjem progeramu-programu Ars z naslovom "Čas in glasba" organizirala tiskovno konferenco, ki smo jo na našem programu tudi neposredno prenašali. Morem reči, da se je ta oddaja v tej obliki tokrat prvič pojavila na našem Radiu. Na tiskovki je sicer manjkala predsednica zbora Mojca Jovan, zato pa smo A. Hauptman, dr. Z. Žigon in moja malenkost ob pomoči N. Jarc in tonskih realizatorjev (J. Ahlin, J. Boc, O. Bricelj in M. Spreitzer) ter ob relativno skormni udeležbi "sedme sile" kajti bile so res "ta prave" počitnice in dopusti, kar solidno izpeljali. Zato pa smo imeli zelo dober občutek, da nas morda sliši mnogo več Slovencev kot pa je vseh bralcev dnevnikov in drugih medijev, ki jih na tej tiskovni konferenci v elektronski obliki ni bilo z nami. Z nami pa sta bila še predstavnika založb Družine - Mitja Zupančič in Nike - Andrej Češarek; kajti poleg turneje, ki je bila na tapeti med prvimi in glavnimi vsebinami, smo predstavili tudi zadnjo cedejko KZ AVE (Hugolin Sattner). Predstavljena pa je bila tudi posebj za turnejo izdana zloženska v slovenskem in španskem jeziku o zboru, dirigentu in turneji v celoti. Moje poletje je bilo res kratko, kajti še pred odhodom je bilo potrebno za skoraj mesec dni vnaprej pripraviti vse oddaje, napisati komentarje in jih pripraviti za odajanje za ves tisti čas, ko me več kot tri tedne ne bo na Radiu. Potem pa naj še kdo reče, da je bil to vnaprej planiran izlet, če v tem vsaj delno povzamem "očitke" mojega direktorja g. Andreja Rota in neposredne šefice-odgovorne urednice glasbenega programa Radia Slovenija gospe Ivanke Mulec-Ploj. Od dopusta sem si v tem času lahko privoščil le en dan, od tega samo dve uri morja, kajti vse ostalo je "šlo tokrat v zakup" načrtovanega potovanja. Še zadnje sredino jutro (9. avg.) so naša osrednja poročila napovedovala celotno turnejo, že ko smo bili še v Zürichu - torej že na poti - pa je tekla moja zadnja oddaja, ki je omenjeno turnejo šele napovedovala. To je bila že omenjena stalna tedenska radijska oddaja *Glasbeni utrip*, ki je omenjeno novico napovedovala v rubriki "Okno v svet" (III.-16.15 in ponovitev na I.-20.00.): "Komorni zbor AVE bo z dirigentom Hauptmanom, vsi skupaj pa so nagrajenci Prešernovega sklada za leto 1994, odpel v avgustu po Argentini in Čilu devet napovedanih koncertov in sodeloval v kar treh kategorijah prvega mednarodnega zborovskega tekmovanja "Felipe Vallesi" v Mendosi. Tam se bodo soočili z zbori iz Argentine, Kolumbije, Poljske, Portugalske, Turčije in Venezuele. Dovolj pa bo tudi priložnosti za

srečanja s Slovenci. Med drugim so že napovedana srečanja s skladatelji, ki živijo in delujejo tam: Antoniom Russom in Cirilom Krenom v Argentini in Aljošo Solovero-Rojetom, ki živi in deluje v Santiagu de Čile. Naši poslušalci pa bodo še posebej natančno seznanjeni z uspehi te turneje, saj na povabilo KZ AVE potuje z njimi tudi naš uredniški kolega dr. Franc Križnar, ki bo o vsem tem podrobno poročal tako v dnevno-informativnih oddajah našega Radia kot tudi v posebnih oddajah, kamor zagotovo sodi tudi današnja oddaja *Glasbeni utrip*". Pa to še ni bilo vse. Naš odlični organizator, dr. Zvone Ž. nas je o Argentini in Čilu nadvse natančno podučil. Tam je bil že večkrat, kjerkoli smo bili, povsod je že imel znanca, prijatelje, Slovence in Argentine, Čilce in Špance, Italijane in ne vem koga še. Na pot smo dobili natančen itinerar z vsemi (pre)potrebnimi podatki, celo nekaj španskih besed smo se lahko naučili že vnaprej, npr.: *vino, servesa* ali *porron, almuerza, sena, para komer, hugo, gracias, por favor, buen dia, kuinto kuesta, Eslovenia in asado*. Za vsak slučaj sem seveda vzel s seboj še mali *Langenscheidtov* univerzalni španski slovarček (angleško-španski in špansko-angleški). Zvone Ž. to deželo in njihove ljudi, zlasti pa še Slovence vseh generacij in pokolenj, povsod kjerkoli smo bili, res dobro pozna; skoraj diha z njimi, že na tej, slovenski strani, kaj šele tam, ko je med njimi. Tam, v Argentini in Čilu, pa še kje v južni Ameriki je bil že večkrat, iz tovrstnega, slovensko-argentinskega zdomstva je najprej magistriral, letos v juniju pa prav iz tovrstne tematike tudi doktoriral na ljubljanski univerzi - Fakulteti za družbene vede z naslovom disertacije "*Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu (slovenska politična emigracija v Argentini)*". Pa, ko sem ga na samem začetku spraševal po enostavni definiciji slovenskega zdomstva v Argentini, ki je menda tako drugačno od preostalih svetovnih meridianov, mi v enem samem smacatem stavku na to ni znal odgovoriti. Upam, da si bom sam na to lahko odgovoril po koncu turneje. Če mi uspe, to zaupam tudi vam. In odštevanje ali seštevanje turneje se je začelo čisto zares.

Naš najodličnejši eksponent vokalne glasbe kot so ga poimenovali prvi gostitelji Komornega zbora AVE po Argentini in Čilu - v Buenos Airesu, je med občinstvom spet pokazal nove mednarodne uspehe. Med koncerti so bili najprej tisti za argentinsko prebivalstvo kot tisti za številno slovensko skupnost, ki je je v Buenos Airesu, večmilijonskem mestu vedno več. Že prvo srečanje, ko smo v četrtek, 10. avg. prileteli na mednarodno letališče Buenos Airesa (Ezeiza), je bilo seveda srečanje s Slovenci: s slovensko zastavo, nageljni in transpa-

rentom ter z neumornim Mariom Bogatajem so nas pričakali, kar je že pomenilo prvo srečanje s slovenskim fenomenom, kot mi ga je že pred potjo napovedoval naš organizacijski vodja in AVE-jevec-Zvone Ž. In to se je res začelo. Tudi tako, da je vsak s svojega (nekdanjega) slovenskega konca iskal svojega ali svojo "enfant terrible/nekoga, ki ga bo morda že takoj spravil v zadrego". Žal po obrazih Slovenk in Slovencev večini tega ni uspelo najti. Zato smo jim hip za tem prišli še kako prav vsi preostali, ki smo bili pač sedaj in tukaj: v slovenski Argentini ali tudi v argentinski Sloveniji (Eslovenia). Še pred prvim koncertom smo bili namreč vsaj prvi trije kot smo se morda samovščeno poimenovali, že kar nekam "vigrana trojka" (A. Hauptman, Z. Žigon in moja malenkost) takoj njihovi oziroma gostje na prvi od enih njihovih buenosaireških radijskih postaj – v "Slovenskem kotičku", ki ga vsak večer (od ponedeljka do petka, torej pet-krat tedensko) med slovensko in špansko govorico za eno urico plačuje in krmari M. Bogataj s sodelavci. Mario B. je po rodu doma iz Žirov v Sloveniji. Že ta večer ni smela manjkati nepogrešljiva Mici Malavašič, ki je ostala z nami skozi celo turnejo. Ko sem jo v svojem pomanjkanju znanja španščine vprašal, kako ji je ime v tem večinskem argentinskem jeziku, torej v španščini, mi je odgovorila: Mici! Pa tudi slovenski potici se v španščini reče potica. Pa smo bili tam: med tako velikimi narodi kot je kompletna hispanistika v vsej Južni Ameriki, so se Slovenci obdržali po slovensko; in zame je bil že naslednji fenomen Slovencev v Argentini dognan. Nam trem sta Mario B. in Mici M. takoj z velikim ponosom pokazala njihov *Naš dom* v San Justu, ga razkazala s pripovedmi z vsem navdušenjem o šoli in poučevanju slovensčine, o slovenskih mašah, športnih atkivnostih in še čem, o čemer se bomo že čez dva dni sami seznanili. Večer na radiu M. Bogataja se je tako zavlekel v pozno večerjo, zanj bi se vsi trije gostje lahko pohvalili, da smo si jo s tem posegom kot zahvalo "zaslužili". Zavleklo se je v noč in zgodnje jutro, torej že druga neprespana noč na tej poti; pa naj še kdo reče, da je šlo za dopust. Pa vendarle je bilo prijetno biti s Slovenci tam daleč doli, med ljudmi, ki jim domovina pomeni veliko več kot nam tukaj, ki jo imamo in v njej živimo. Menda smo se Slovenci na naših tleh tako zavzemali za slovenstvo in njegovo kulturo (vero, jezik, glasbo, folkloro itd.) nazadnje v 19. stol., ko smo prek Prešernove poezije in glasbe Ipavcev pa še nekaterih drugih narodovih prebujevalcev "uradno" postavili Slovence in Slovenijo kot narod in državo; slednjo, torej državo, verjetno čisto zares šele pred desetimi leti. Še

se bo nadjevalo tole nabiranje slovenskega fenomena tam daleč "doli". Z nami ni bilo ne Mici in ne Maria ter številnih drugih, na novo spoznanih Slovencev takrat, ko smo ostali sami: ali v argentinskih ali v čilskih rokah, ali v tekmovalnem ali v festivalskem glasbenem vrvežu – sami z glasbo, med drugimi zbori na vajah, generalkah, tonskih vajah, nastopih in koncertih. Tako je bil že prvi koncert (11. avg.) morda eden najbolj pomembnih v centralni cerkvi evangeličanske oziroma metodistične cerkve (Iglesia Metodista Central) v organizaciji argentinskega skladatelja Antonia Russa. Zbor je pripravil raznolik in pester ter, kot se samo po sebi razume, tudi izjemno kvaliteten spored del naše in svetovne glasbene literature. "A cappella" (=brez spremljave) spored najrazličnejših del je občinstvo in strokovna glasbena kritika sprejela z velikim odobravanjem; kar vse samo priča, da je Komorni zbor AVE že z začetnim udarcem "zadel v polno". Za prvi koncert bi lahko zapisali, da se je na koncu razvil v pravi jazzovski "happening". Sledilo je tudi moje prvo "uradno" poročilo za slovenski Radio (v Ljubljano, ki sem ga navkljub razpoložljivi tehnologiji, saj sem imel s seboj na poti ves čas "note-book", napisal kar na roke in poslal telefonsko sporočilo v Ljubljano: *"Argentinsko in slovensko občinstvo je stoje pospremlilo naš zbor z vzkliki 'bravo' in naši vodilni slovenski vokalni umetniki bodo že drevi nastopili s posebnim sporedom v Našem domu za Slovence v San Justu v Buenos Airesu"* (Radio Slovenija-Dogodki in odmevi, 12. 8. 2000 ob 15.30 na vseh treh slovenskih radijskih programih). Tudi na teh koncertih se je začelo intenzivno "lobiranje" našega zbora z vsemi šestimi cedejkami, ki jih je zbor ponesel na pot tako v promocijskem namenu za poslovna darila kot tudi za prodajo. Ja res, v vseh teh več kot petnajstih letih delovanja je zboru poleg številnih avdio- in video-kaset uspelo posneti in izdati kar šest cedejk, s povsem različnimi zbori: *Eno dete je rojeno* (Mohorjeva družba-Celje, 1993) - splet 19 slovenskih božičnic (P. H. Sattner, srednjeveški napev v priredbi M. Tomca, Trubarjeva protestantska v priredbi J. Močnika, J. Reading spet v Tomčevi priredbi, L. Belar, Kramarjeva zbirka, G. Rihar, ljudska v priredbi U. Vrabca, ljudska v priredbi J. Močnika, A. Vodopivec, F. Gruber v priredbi M. Cudermana, M. Tomc, A. Cerer, B. Arnič in M. Rener) z zborom in organistom Tonetom Potočnikom, *Škrinja orehova* (Mohorjeva družba-Celje, 1994) z 20 slovenskimi ljudskimi v priredbah za zbor-na kateri nastopa KZ AVE z dirigentom A. Hauptmanom sam-a cappella, *Komorni zbor "AVE"-Iz koncertnih sporedov* (Mohorjeva družba-Celje, 1994) – zbori a cappella z deli V. Ukmarja, P. Merkuja, U. Kreka, R.

Twardowskega, J. Busta, K. Birkkemberga, J. H.ybeya in V. Midkinisa, *Struna življenja* (Samozaložba-Ljubljana, 1996) z deli skladateljev F. Mendelssohna-Bartholdyja, G. Verdija, G. Holsta, S.-D. Sandstršma, A. Čopija, K. Pahorja, U. Kreka in S. Vremšaka, *Mozaik* (Družina in Nika-Ljubljana, 1999) z zborovskimi deli skladateljev J. S. Bacha, A. Lottija, F. Schuberta, F. Mendelssohna-Bartholdyja, G. Mahlerja/C. Gottwalda, G. Rossinija in F. Poulenca in nazadnje še *Hugolin Sattner* (Družina in Nika-Ljubljana, 2000) - Komorni zbor AVE z dirigentom A. Hauptmanom in spet organistom T. Potočnikom, kot že naslov plošče pove: z izključno Sattnerjevo duhovno glasbo (*Missa seraphica, postne, velikonočne, evharistične* in *Marijine pesmi*).

Sledil je prvi nastop (12. avg.) za eno največjih in najbolj dejavnih slovenskih skupnosti v *Našem domu* v San Justu (Buenos Aires). Skupnost, ki se še vedno povečuje, je največja in najbolj dejavna, vodi pa jo prizadevna Mici Malavašič in ob pomoči Maria Bogataja ter drugih. Še dodatno presenečenje tega koncerta Komornega zbora AVE pa so bili solistični pevski vložki našega pevskega prvaka, seveda tudi argentinskega Slovenca, bas-baritonista Marka Finka, ki je bil ravno takrat z ženo na obisku v Buenos Airesu. Že na vaji sva se srečala in takrat "presenečne" ni bilo več presenečnje. Pozdravila sva se in on me je nevede, da se tam srečava, pozdravilo pa argentinsko: saj veste kako? Objem in trepljaj po rami. Četudi je bilo v tem času kar nekaj naših Slovencev v Argentini (prof. dr. Edo Škulj, ki me je še v Ljubljani vabil na skupni obisk argentinskega ledenika, pa Juan Vasle, ki me je tudi povabil v Buenos Aires itd.), je bilo prav srečanje z M. Finkom eno od presenečenj. Četudi se v Ljubljani redno srečujeva tako na ulici kot na radiu, na koncertih in v operi, po intenzivnem sodelovanju z našim - radijskim glasbenim programom sva že dolgo tudi v povsem poklicnih-glasbenih stikih, je bilo seveda to srečanje z njim prijetno. Ne le, da je M. Fink velik umetnik, tisti, s katerim se tudi v Ljubljani že kar desetletje ponašamo: "to je pa naše gore list", saj niza številne domače (slovenske) in tuje, mednarodno referenčne uspehe kar po vrsti, predvsem pa je človek. Tak človek-umetnik, ki jih Slovenci doma nimamo na pretek. Tudi v tem pretežno "a cappella" nastopu našega zbora je bila najprej na sporedu vokalna literatura svetovne in naše glasbene scene, med njimi tudi deli A. Čopija in D. Močnika. Zaključni, slovenski del tega drugega nastopa Komornega zbora AVE v slovenskem *Našem domu*, se je potem s cvetoberom slovenskih narodnih pesmi v najrazličnejših priredbah in s solističnimi vložki Marka Finka razvil v pravi slovenski "happening". Če

v tej zvezi naštejemo le najbolj popularne zборе kot so Venturinijeva *Nocoj pa, oh, nocoj*, *Domovini* Benjamina in *Slovenec* sem Gustava Ipavca, potem lahko verjamete, da ga je uradna napovedovalka tega koncerta Komornega zbora AVE z maestrom A. Hauptmanom imenovala "nebesa pod Triglavom". Tudi srečanja s Slovenci pred, med in po tem koncertu so se kar nizala. Z nami je bil naš aktualni veleposlanik, nj. ekstenca prof. dr. Janez Žgajnar s sporogo, "njegov" odpravnik poslov z družino g. Tomaž Kunstelj, predsednik Slovenske kulturne akcije g. Marijan Eiletz, dipl. ing. arhitekt s svojo soprogo, bili so Finkovi in Geržiničevi, g. Herman Zupan, bil je "moj" skladatelj Ciril Kren in še kdo. Zlasti še Krena, četudi sem ga že dodobra "obdelal" v obeh svojih knjigah (skupaj s fotografom dr. T. Pinterjem: *Sodobni slovenski skladatelji/Contemporary Slovene Composers* in *Sto slovenskih skladateljev*, obe sta izšli leta 1997 pri ljubljanski založbi Prešernova družba), seveda le na dopisni in elektronski način komuniciranja, sva se tokrat osebno prvič srečala. Prinesel sem mu nekaj plošč naše Založbe RTV Slovenija (le-teh so bili deležni tudi moji drugi "partnerji" na poti, zlasti še tudi na radijskih postajah!), jih je bil z malo knjigo *Stotih slovenskih skladateljev*, zelo vesel. Veliko mi je povedal o slovenskem in argentinskem aktualnem glasbenem življenju, kar me je poleg "fenomena Slovenstva" in "mojega" zbora AVE, na vsej poti še najbolj zanimalo. Zanimivo je bilo srečanje z M. Eiletzom, ki sem ga začel šele potem, ko sem res čisto prvič dobil v roke "njegovo" kulturno revijo *Meddobje/Entresiglo* ; pa še to povsem slučajno, saj sem dobil najprej prek gospe Marije Fink-Geržinič v roke tist zvezek, v katerem leta 1999 (3. - 4. št.) piše njen mož, še drug slovenski skladatelj in glasbenik v Argentini g. Alojzij Geržinič o *Četrto stoletja glasbne dejavnosti v Argentini (II. del)*. Ker sem takoj pogledal v zvezek, sem ugotovil, da mi "manjka" še njegov prvi del. Žal sem tudi ugotovil, da sem g. Alojzija Geržiniča povsem neupravičeno "pozabil" uvrstiti v obe omenjeni antologiji o slovenskih skladateljih, zato se mu tukaj in na tem mestu javno opravičujem! Vedel sem zanj, slišal njegovo glasbo, ker jo imamo (tudi po zaslugah vseh Finkovih), zlasti še bas-baritonista Marka, pa tudi Juan Vasle ima njegova dela pri nas na Slovenskem redno na sporedu. Tudi v našem radijskem arhivu je kar precej njegove glasbe, menda pa je nazadnje deponiral svojo skladateljsko zapuščino tudi v Glasbeni oddetek NUK-a (=Narodne in univerzitetne knjižnice) v Ljubljani. Ker je bilo to srečanje sicer posredno, mi je g. M. Eiletz še na naš zadnji koncert, ki je bil zadnji večer našega

bivanja v Argentini še v Slovenskem domu na Pristavi, prinesel še prejšnji zvezek (3. - 4. št., l. 1998) "Meddobja/ |Entresigla", s prvim delom omenjenega Geržiničevega glasbenega eseja. Tudi srečanje z gospo Marijo Fink-Geržinič v Slovenskem domu v San Justu v Buenos Airesu, je bilo prvo (v živo), četudi njen glas v Kvartetu Fink(-ovih) tudi že poznam; prijetna gospa: glasbeno, slovensko in argentinsko zelo razgledana, zelo suverena sogovornica in spet ena od Slovenk, s katero sem še po turneji ostal v (pisni) zvezi. Po koncertu so sledila še obvezne izmenjave vizitk in daril: naši-KZ AVE s svojimi ploščami in vinom AVE, domačini pa seveda z vinom in asadam. Še več: redko, pa vendar, le pri Slovencih so bile mize "uvedene" z našo "župo" (juho). V radijsko poročilo, za 2. jutranjo kroniko na vseh treh radijskih programih (za ponedeljek, 14. avg.) sem tako lahko spet poročal: "...Na prvem od treh koncertov, spet 'a cappella', je v največjem slovenskem Našem domu v San Justu v Buenos Airesu nastopil naš Komorni zbor AVE z našim bas-baritonistom Marcosom Finkom, kar je bilo v zaključnem slovenskem vokalnem 'happeningu' prava poslastica. Kar trije eksponenti najodličnejše slovenske vokalne glasbe: Komorni zbor AVE, dirigent-maestro Hauptman in bas-baritonist Fink, so po tukajšnji oceni predstavili 'nebesa pod Triglavom'. Mici Malavašič, ki vodi ta del slovenske skupnosti v Argentini, je očitno uspela tudi v glasbenem managementu"! In še nekaj smo se zelo kmalu navadili v tem argentinskem življenju: ura tukaj ni zakončnosti, ampak prej narobe kot pa pravilo. Tako pri številnih avionskih letih kot pri začetkih koncertov, razen seveda pri našem Mariu B. in njegovem turističnem podjetju Iliria Tur ter angažmaju, ki ga je pokazal ves čas naše turneje do nas vseh. Kaj malo je bilo v vsem tem času prostora za skokec zdaj tja, zdaj sem po Buenos Airesu. Vse je bilo tako polno in nabito, da sem si edinole pred "uradnim" ogledom znamenitega Teatra Colon, le-tega še sam ogledal; v vsej skrbi zato: kaj pa če to iz napovedi odpade. Pa ni! V soboto (12. avg.) popodne je naša zdaj že Argentincem zana trojka: A. Hauptman-dr. Z. Žigon in moja malenkost že na drugi radijski postaji v Buenos Airesu, ki oddaja tako smo to že spoznali v "Slovenskem kotičku" pri M. Bogataju in njegovih: pol v slovenščini pol v španščini. Tu smo srečali ekipo, ki oddaja vsako soboto med 12. in 15. uro, toprej tri ure tedensko "Okence v Slovenijo": Ana V. Ličen, Marjana Pirc, Mirko Vasle itd. Spet je seveda glavna tema koncerti, reklama zanje in vabila nanje, vmes pa veliko veliko lepih slovenskih besed in še več glasbe. Kajti plošče in knjige ter prospekte imamo vedno pri sebi, vsak govori o svojem:

dirigent o zboru in njegovem repertoarju, Zvone o turneji in jaz seveda že kar improviziram kritiške ocene in zapise, se čudim zdaj tej drugačnosti zdaj oni v primerjavi z našimi glasbenimi in radijskimi razmerami itd. Vsi po vrsti imajo stike z domovino, zato smo takoj skoraj na "ti": z Mirkom V. se še dodatno pogovarjava o mojih knjigah, v njih je takoj opazil tudi številne slovenske glasbene ustvarjalce širom po svetu. Mirko V. je brat našega odličnega bas-baritonista, ki je pred leti nogomet zamenjal za petje, Juana alias Janeza Vasleta, zdaj rednega člana naše Opere in baleta SNG v Ljubljani. Prav on namreč vsako soboto po telefonu poroča iz Ljubljane v njihove sobotne radijske oddaje in tako so Slovenci, s prevodi v španščino pa tudi širše argentinsko prebivalstvo, dobro seznanjeni o naši domovini. A. V. Ličen mi sporoča pozdrave za mojega direktorja (g. A. Rota), ki mu jih še vedno nisem izročil, ker se enostavno več ne srečava. Jaz jim pustim spet plošče in knjige. Mirko V. se navduši nad *Stotimi slovenskimi skladatelji* in če bodo posnetki, cedejke za vsakega, bo že kmalu pravljen začetni serijo oddaj o njih, Marjana P. mi naroča avdio- in video-kastete o folklori za njihovo folklorno skupino (in jih medtem nekaj tudi že dobi) itd.

V nedeljo (13. avg.) je imel zbor kar dvoje priložnostnih koncertov v drugi slovenski skupnosti, tisti, ki živi in deluje v Slovenski vasi Lanus v Buenos Airesu. Zbor je najprej zapel pri jutranji maši v cerkvi Marije Kraljice. Zato je bilo spet potrebno zgodaj vstati. Nato pa smo bili na poti ob morju in reki deležni krasnega sončnega vzhoda. Morda se je kaj podobnega videlo kasneje samo še v Andih. Tu, v Lanusu, je za orgle na koru, kjer je prepeval tudi zbor, sedla kar članica zbora, korepetitorica Ana Stele. Med drugim je zbor izvedel tudi *Missa seraphica* patra Hugolina Sattnerja, ki je hkrati tudi na zborovi zadnji - šesti cedejki. Tudi diskografski del zborove bibliografije je bil ves čas v ospredju te turneje in povpraševanje po vseh šestih ploščah je bilo res veliko. Posvetni del nastopa pa je Komorni zbor AVE z dirigentom Hauptmanom odpel v Slovenskem domu "Janeza Hladnika". Navdušenje, čeprav tokrat maloštevilnih Slovencev, je bilo spet veliko. Malo nas je sicer presentil tale majhen obisk, pa vendarle je bila to jutranja maša. Tokrat sem poročal v Ljubljano na naš osrednji nacionalni Radio: "... V nedeljo je komorni zbor AVE pel pri nedeljskem bogoslužju v ž. c. sv. Marije Kraljice in v še drugem slovenskem domu v Buenos Airesu, v Domu "Janeza Hladnika", spet Slovincem, ki jih je tukaj v Argentini vedno več; spet uspešno". V nedeljo zvečer pa že prvi obisk znamenitega tanga v eni od številnih

kar uglednih in čistih ter varnih kavarnic, ki jih je po Buenos Airesu vse polno. Bolj sem se temu upiral, manj je zaleglo. Pa ne zaradi tistih 30 ameriških dolarjev alias argentinskih pesov, pač pa preprosto zato, ker sem mislil, da sam z vso svojo resnostjo tja sploh ne sodim. Pa je bilo vredno videti tudi to, četudi v tem primeru ne bi manjkala nihče, razen mene. Zvonetove besede so vedno zalegle. V ponedeljek zjutraj so sledili še obvezni faksi in maili v Ljubljano, kajti bližal se je praznik (torek, 15. avgust - Veliki Šmaren), pri nas v Ljubljani pa spet tradicionalna sredina oddaja *Glasbeni utrip* na dveh radijskih programih in kjer v rubriki *Okno v svet* ni smelo manjkati moje prvo *Zvočno pismo*. Z glasbo so ga opremili kar kolegi sami v Ljubljani, saj sem jim pustil za to priložnost v varstvo kar šest že omenjenih cedejk KZ AVE. Potem pa še v ponedeljek ogled mesta (Tigra, Recoleta z grobom slavne Evite Peron, zame ponovno Teatro Colon, Caminito, nogometni stadion Boke, ...), združen z ogledom našega veleposlaništva pri prof. dr. Janezu Žgajnarju (na ulici Suipacha 1380) in njegovi ekipi. Ker pokrivajo celo Južno Ameriko, ker je vsepovsod veliko in dovolj dela in problemov za včasih kar (pre) zahtevne Slovence, je temu primerno tudi njihovo delo. No, njegova ekselenca se poslavlja, zato se zvečer vidimo še enkart na njegovem domu v ulici Quintana 1537, kjer skupaj z ženo bivata v najeti novi vili, spet last enega izmed številnih uspešnih Slovencev. Slovesnost z našim zborom, ki odpoje skoraj pol koncertnega programa, je še posebej svečana. Saj sodi ta zborov nastop v okvir uradnega slovesa našega veleposlanika, ki se počasi, počasi v že itak podaljšanjem mandatu vrača z ženo nazaj v domovino. Obiska je precej, zlasti še tuja diplomacija, vseh rodov in ras, pa spet Slovenci; tokrat ne vsi, morda najbolj petični, prebrani in izbarni. Ponosni smo nanje kot verjetno tudi oni na nas, zlasti še na naš zbor. Da bi si kateri od naših veleposlanikov izbral za tako sicer bolj politično kot pa kulturno slovesnost kar cel zbor, prek 30 pevk in pevcev, pa še ne. No seveda, tudi ta primer je bil verjetno bolj slučajen kot ne, pa tudi tako ne odtehta tokrat kulturno-politične geste, ugleda, pomena in še kaj; tako našega zbora kot njegove ekselence prof. dr. J. Žgajnarja. Ta je poten sicer ostal tam v Buenos Airesu še nekaj mesecev, vendar uradno diplomatsko slovo je bilo le z našim zborom. To je bil torej (14. avg.) bolj priložnostni nastop zbora kot ne, na slovenskem veleposlaništvu v Buenos Airesu kompletni diplomaciji, s katerim se je naš veleposlanik, njegova ekselenca prof. dr. Janez Žgajnar poslovil od Argentinec, Slovencev in Južne Amerike nasploh.

Sledil je jutranji (notranji) let iz zdaj že drugega, lokalnega buenosaireškega letališča Aeroparque v Mendoza. Od Slovencev v Buenos Airesu smo se poslovili, ne za vedno, kajti obljubili so nam, da se na povratku, ko se vračamo iz Santiaga (Čile), Mendoze in San Juana v Buenos Aires, spet srečamo in res smo se. Ampak lepo po vrsti, kajti pot do povratka je še dolga, včasih tudi naporna, predvsem pa polna novih spoznanj, srečanj, vedenj itd. V Mendozi na letališču (ok. 1.100 km zahodno od Buenos Airesa) spet seveda prvo srečanje s Slovenci, zdaj že drugimi. Spet slovenska zastava in nageljnj, predvsem pa veliko pristnih in toplih slovenskih besed. Tukaj nas "prevzame" po toplem priporočilu našega Maria B. iz Buenos Airesa g. Božidar Bajuk, dipl. ing. arhitekture; ne sam, pač s svojo družino, ženo in hčerko Veroniko, ki je v Ljubljani poročena s članom zbora, Argentincem Fernandom Mejiasom. Tu se moramo po skupnem kosilu v eni od njihovih Gimnazij že malce deliti. Moje kovčke že na letališču v Mendozi prevzame moj novi "domačin" gospod Pavle Bajda, kot so mi pripovedovali znanci, izredno uspešen Slovenec, ki ima sedaj z zeti in hčerkami že kar nekaj različnih podjetij v Argentini. Maestro A. Hauptman je "dodeljen" Bajukovim, vsi ostali pa na skupna bivanja v Gymnasium; od tam so se večkrat selili, razmere povsod niso bile idealne, prišlo je celo tako daleč, da so eno od noči (na svoje, dodatne in nepredvidene stroške) prespali v hotelu. G. Pavle B. prevzame moje kovčke in se posloviva do poznega popoldneva, ko na različnih "infos" točkah v Mendozi opravi še svoje poklicne novinarske in poročevalske dolžnosti do Ljubljane. Nikjer in nikoli nisem pozabil na ta svoj primarni dolg do domovine. Dobiva se pozno popoldne v Mendozi in ker stanuje zunaj iz mesta, me potem ni bilo (zaradi prevoza) na prvo vajo z mendoškimi simfoničnim orkestrom in našim zborom, s katerimi so nastopili tudi v Argentini z letošnjo aktualno Bachovo glasbo; med njimi je to prav gotovo Bachova kantata *"Singet dem Herren eine neues Lied/Pojem Gospodu eno novo pesem"*, BWV 225. Zjutraj se dobimo spet pred enim od mendoških Gymnasium, ki pa ni naša gimnazija temveč neke vrste športni klub, od koder se podamo z avtobusom v "dobrih šest ur oddaljeni" Santiago (de Čile). To se je seveda potem razpotegnilo v celodnevno potovanje, polno razgledov, vtisov, drugačnega in različnega, lepega sveta "tam doli". Še prej sem seveda na domu g. P. Bajde spoznal še njegovo prijazno ženo, gospo Frido Bajda. Njen rod izhaja iz Žirov. Dobra in mila ženska, res prava opora uspešnežu-poslovnežu. Tudi ta mi je že prvi večer razkazal del svoje delavnice oziroma kar

majhne tovarne. Z očetom-sodarjem, rodbina izhaja iz Kranja, se je številna družina preselila po vojni kot del politične emigracije v Argentino. Tudi g. Pavle B. je sodar. Najprej je uspeval kot izdelovalec sodov, sedaj pa iz neuporabnih – vrnjenih in nazaj kupljenih hrastovih sodov izdeluje odlični, ne le doma v Argentini, pač pa tudi v svetu iskani parket. Les je namreč v vinarstvu "požrla" kovina in Slovenci so se spet znašli; kot vedno. Gospod Pavle B. sedaj že iz pokoja še vedno ureja in vodi svoj del obratovalnice, pri tem pa počasi že prepušča delo drugim, svojim (zetom in hčerkam). Še vedno pa vsak dan zahaja v delavnice in vodi posle. Sedaj, ko so jima hčere odrasle in se odselile ter napravile svoja argentinska gnezdeca, vse že v mešanih zakonih, živita oba Bajda v vili v predmestju Mendoze. Tam sem prelistal prevod našega (škofje)loškega rojaka dr. Tineta Debeljaka, st. znamenitega argentinskega epa Josžja Hernándezza z naslovom *Martin Fierro*, ki ga je izdal v tisku 1970 in piše o življenju argentinskih gavčov, t. j. pastirjev v južnoameriških pampah. Tam mi je gospa podarila knjigo Marka Bajuka *Še bomo peli* (Buenos Aires, 1988). Z njima sem skupaj čez nekaj dni odšel na kar dva naša skupna koncerta v Mendoza. Ampak pred nami je Čile. V Mendoza pa se čez dva dni spet vračamo.

Andi, Santiago, ... vmes pa sneg, puščava, pustinja na vrhu ok. 3.300 metrov visokega gorskega prelaza, krasni in eksotični ter povsem diametralni pogledi v primerjavi z našimi zelenimi dolinami. V pregledu letnih časov je tu (v Argentini in Čilu) pozna jesen ali zgodnja pomlad za razliko od našega avgustovskega poletja. V mestih Buenos Aires, Mendoza, ... je že vse v cvetju, v gorah je še vedno na vrhuncu smučarska sezona. Slabih 400 km nam ob komentarjih Božidraja B. mine kot hip. Vodja se od nas pred mejo s Čilom sicer poslovil in se vrača z rednim avtobusom nazaj v Mendoza. Velik entuziast, človek, ki je preživel že veliko slovenskih "invazij" na Argentino, Čile itd., pa še vedno poln moči, volje, veselja nad tem, da ima konec koncev "pri sebi" spet enega elitnih slovenskih ansamblov. Veliko ima povedati o vsem in vsakem, Bog ve, kaj bo govoril znančcem o nas? Tam vidimo grob slovenskega misijonarja J. Hladnika, ki je ostal v Andih, tukaj se fotografiramo, slovenski planinski dom (Slovenci so bili spet tisti, ki so odkrili in naučili Argentinec smučanja), meja in carina. Aconcagua (6.956 m) nam jo zagode, saj je njen vrh v oblakih. Malo pred nami je snežilo, menda bo tudi za nami, če bi ravno v tistem trenutku, Čila, Andov itd. ne bi videli. To je tudi del našega hazarda v vseh teh treh tednih. Spustimo se po panoramski vožnji do glavnega

mesta; vmes na poti še večerja. Čile je tako kot Argentina (vsaj del od Mendoze do San Juana) vinorodna dežela. Vanjo zaradi stroge mejne kontrole niso ves ta čas bitja in žitja vnesli perospore. Tudi mi smo čutili del tega "pressinga", saj so pri eni od zboristk le našli v prtljagi dvoje jabolk. Gladko sta romali v smeti, zato pa nismo imeli nobenih posledic. Tudi meni je uspelo pomotoma "pretihotapiti" v "note-booku" nekaj puščavskega in gorskega zelenja, suho listje oziroma del argentinsko-čilske flore, kar mi je potem uspelo prinesti do doma. V Čilu, kjer velja neke vrste "nemška jurisdikcija" je že drugače. Tu ni Slovencev, tu smo z našim Zvonetom sami. Napovedane večerne vaje za koncert naslednji dan ni bilo, zato se v tistih nekaj večernih uricah razkropimo po mestu. Tu si z ameriškimi dolarji in argentinskimi pesi ne moremo čisto nič pomagati, zato sledi (vsaj za kavo, pivo) takojšnja menjava v čilske pese. Presenečnje: če smo v Argentini gladko kupovali in menjali USD : arg. peso v razmerju 1:1, je sedaj to 1 : 5, kar pomeni da dobiš za en dolar pet čilskih denarnih enot. Stavbe so nove, velike, tu je doma menda nemški kapital, namške delovne navade itd. Kljub poznim večernim uram, ko so uradi, trgovine in lokali že zaprti, v njih ljudje še vedno delajo. Za nas so bile tokrat odprte le še večerne menjalnice v hotelih. Tudi zjutraj, ko je ura šest, že vse hiti in deluje. Drugače od Argentine, kjer mi še vedno zvenijo v ušesih besede g. Pavleta B., da v vsej svoji argentinski karieri ni uspel naučiti delati niti enega Argentina. Pokličem še skladatelja Aljošo Solovero-Rojeta, ki po elektronski pošti že ve, kje in kdaj sem v Čilu. Ni ga doma. Pustim sporočilo na tajnici, kdaj in kje se dobiva naslednji dan (uro ali dve pred koncertom, kjer bo zagotovo tudi tonska vaja-generalka). Tokrat spimo dve noči v Youth hostlu, po štirje ali več v sobi. Za dve noči sem torej "novi" prijatelj z Alešem (P.), Andaržem H.) in Fernandom (M.). Drug dan ogled mesta in "prevzame" nas organizator, predsednik zborovskega združenja Latinske Amerike Waldo Aranzuiz Thompson, ki vodi tudi zbor v Santiagu *Ars Viva*. Nekaj od videnega smo opazili že prejšnji večer, tako, da tudi v novem večmilijonskem mestu v manj kot 24 urah nismo čisti novinci. Še enkrat se oglašim Aljoši S.-R., pa mi v njegovi odsotnosti pove žena, mlada Čilka, da je sprejel moje obvestilo po tajnici in da se takrat in takrat dobiva v Santiagu. Popoldne se z zborom odpravimo kar z metrojem na koncert. Ave menda potuje na koncerte na vse mogoče načine: z letalom, avtobusom, vlakom, metrojem, peš, z avtomobili, sedaj pa še z metrojem. Na koncert še niso prikolesarili in pričolnarili. Moja vloga je spet vloga snemalca. S

svojim priročnim digitalnim kasetnikom sem posnel tako rekoč vse njihove koncerte, ki jih bomo potem urejene in opremljene s komentarji počasi lansirali v naš radijski program v Ljubljani. Muzike je bilo na vsej turneji za dobre štiri ure. Ker je marsikatero skladbo zbor na turneji tudi ponovil, se je je meni "nabralo" za deset različno dolgih digitalnih kaset. Tu pa tam še kaj postorim v prid zboru (akustika, pozicija zboru, dikcija, dina-mika, vzamem v roke še fotografski aparat, skratka dela je ponavadi več kot za en par ušes, oči in rok! Že na generalno pride skladatelj čilsko-hrvaškega rodu Aljoša Solovera-Roje, ki je končal naše, slovenske glasbene šole: na Akademiji za glasbo najprej glasbeno pedagogiko potem pa še kompozicijo pri prof. A. Srebotnjaku in je redni član Društva slovenskih skladateljev. Imava ga s kolegom T. Pinterjem tudi v najinih obeh monografijah o slovenskih skladateljih, saj je bil že pred tem v Ljubljani. Vedno manj je v njem Slovenca, bil je in ostaja svetovljan, niti ne Čilec ali morda Hrvat. Ker je že za naslednje leto povabljen na tradicionalni zagrebški *Glasbeni bienale*, kjer bodo izvedli njegovo delo, se torej kmalu spet vidiva; kako je ta svet majhen! Ko v bližnjem lokalni srebava vsak svojo coca-colo, mi pove to in ono, da je uspešen pedagog na tamkajšnji nacionalni glasbeni fakulteti, da ima družino, da jima je z ženo v treh letih uspelo kupiti kot mlademu delavcu (roj. 1963) avto in novo stanovanje oziroma hišo z bazenom, centralnim ogrevanjem; kar vse je za te kraje kar mali luksuz, kajti pozimi je hlad na meji, potreben ogrevanja, poleti pa še dodatno potrebujejo klimatske naprave, avto itd. Imata hčerko in to je razen nekaterih čisto strokovnih pogovorov, ki sva se jih hočeš ali nočeš v tem tudi dodatnila, vse. Tudi njemu predam nekaj naše najnoveše slovenske glasbene diskografije, toliko, da na nas Slovence nikoli ne pozabi. Posloviva se, ostane še na našem koncertu v cerkvi, skupaj se dobimo še po koncertu z našim zborom in Aljoša: nasvidenje v maju 2001 v Zagrebu. Zagotovo bo tam, še dodatno ga za dan ali dva povabim v Ljubljano.

Tudi prvi in edini ansamblov (KZ AVE) nastop v Čilu (Santiago, 17. avg.) v ž. c. Božje previdnosti je z deli evropske zborovske tradicije, kjer so spet slovenska zborovska dela posebej opozorila na mesto in vlogo v tem okviru, dokazal, da gre za premišljeno zastavljeno, dobro organizirano in zlasti še umetniško povsem upravičeno turnejo ansambla. Zbor je v Santiagu nastopil v organizaciji predsednika latinskoameriške zborovske organizacije Walda Aranhuiza Thompsona in spet pred polno cerkveno ladjo občinstva, ki je stoje pospremlilo naše pevce po

kar dveh, spet jazzovsko obarvanih dodatkih. Zjutraj zgodaj vsatnemo, saj smo na avtobusu za letališče Santiago že ob 6. uri. Časovnega zamika z našo domovino je tukaj 6 ur, torej v Ljubljani v tem času še mirno spijo (ura je polnoč), mi pa že delamo. Uradne formálnosti, povsod, tako Argentinci kot Čilci, kar sproti vpisujejo v potne liste vize, ki so nenavadnih barv in oblik, precej veliki žigi. Zamenjamo še preveč kupljene čilске pese, in avion: Santiago-Mendoza. Spet lep let tako kot pred dvema dnevoma avtobusni prevoz. Andi!!! V vsej svoji krasoti traja vse skupaj skoraj celo uro, ravno prav, da kar rokopišno napišem poročilo za Ljubljani s sinočnjega koncerta v Santiagu. Ko bom spet na tleh, bodo v Mendози spet delovale komunikacije (telefoni, računalniki, faksi) in domovina je očitno željna vsake novice o nas. Menda, kot mi povedo člani zbora, ki so tako jaz s svojimi: ženo Milico in obema (odraslima) otrokoma: hečrko Alenko in sinom Matjažem v rednih zvezah, je informacija zelo dobro pokrita. Menda tudi doma niso tako natančno opazovani kot člani KZ AVE, kje vse so: na vaji, generalki, pri Slovencih, koncertu, ... kot tukaj na tej turneji. To se dobro sliši in prav je tako, če pa imam za seboj slovenski nacionalni Radio. Za Radio Slovenija (dnevno-informativna redakcija - radijski dnevnik) sem tako že popoldne iz Menodze javil v Ljubljano po telefonu: "*... Naši, pevke in pevci, so spet navdušili skoraj polno zasedeno cerkveno ladjo in s številnimi kvalitetnimi interperetacijami samo še utrdili vlogo res kvalitetnega vokalnega ansambla. ... po pravilu vseh koncertov po Argentini in zdaj še v Čilu, pa sta sledila kar dva dodatka - črnska spirituala, ki ju je številno in hvaležno, zdaj izključno čilsko občinstvo in navkljub cerkvenemu prostoru, sprejelo z burnimi aplavzi stoje!*" Spet smo v Mendози, "mojega domačina" g. Pavleta B. ni, ker sva tako domenjena, da ko opravim vse že napovedane komunikacijske obveznosti do domovine (Radio, STA = Slovenska tiskovna agencija, Dnevnik itd.), ga pokličem in me pride v mesto iskat. Spet smo seveda v rokah "našega" g. Božidarja B. Ansambel je po povratku iz Santiaga de Čile v Mendozo najprej z njihovim akademskim orkestrom izvedel Bachovo kantato. Posebnost tega koncerta, ki so ga gostitelji umestili kar v abonmajsko ponudbo *Universidad Nacional de Cuyo* je bila ta, da je Bachovo kantato dirigiral naš dirigent-maestro A. Hauptman, poleg njihovega Davida del Pina Klinga. Na sporedu je bila glasba J. S. Bacha in njegov motet "*Singet dem Herren eine neues Lied*", BWV 255 in njegov Koncert za oboo v A-duru, BWV 1055 (silist: Marcelo Mercado) in nazadnje se obsežna *Simfonija št. 4*, op. 36 v f-molu - "*Tragična*" P. I. Čajkovskega z njihovim dirigentom. Na

koncertu sem skupaj z obema Bajdovima. Ne zdržimo do konca, kajti tudi izvajalci si niso prislužili zlasti še moje nadaljnje prisotnosti pri Čajkovskem. Zato pa na povratku zapeljemo domov še našega rojaka g. Marka Bajuka, dipl. ing. arh. v pokoju, očeta našega pevskega solista in pedagoga, ki deluje v Ljubljani Marka Bajuka, ml. Marko B., st. živi sam v skromnem stanovanju, razkaže mi svoje ročne izdelke intarzij in pisanic, ter poslikav, s katerimi se ukvarja v jeseni svojega življeneja. G. Pavle B. mu "dobavlja" lesene "surovce": krožnike, okvirje in druge lesene potrebščine. Ponudi nam našo slivovko s katero z g. Pavletom B. gladko nazdravimo. Gospa Frida B. jo odkloni. Pozno ponoči smo spet "doma". Izvedba J. S. Bacha navkljub gostovanju našega zbora ni bila prepričljiva, orkester nima pojma o baročni glasbi in Bachu nasploh, zato so bila tudi moja poročila v Ljubljano v tej zvezi bolj skopa, formalna in načelna. Nastop je pač bil. Za njimi so bile le tri skupne vaje, od katerih je bila zadnja hkrati že generalka; to pa je bilo tudi vse. Tako pa se vendarle ne dela, tudi pri nas, kjer morda niso še čisto zaživele evropske glasbene razmere in norme. Že naslednje jutro se spet začasno poslovim od mojih gostiteljev Fride in Pavleta B., in iz Mendoze se peljemo spet za nekaj dni novim dogodivščinam naproti, v 160 km zahodno od Mendoze oddaljeni v San Juan.

(Drugi del turneja v Medd. 3-4 2001)

VINKO BELIČIČ
ALOJZIJU GERŽINIČU
(II. DEL)

Opčine, 27. dec. 1959.

Dragi Lojze!

Hvala ti za lepo pismo, za voščila in za novice iz vašega življenja! Današnji dan bo pri nas že spet nenehno deževalo v mrazu in mraku. V hiši je dvojni praznik: najmanjši fantič goduje, največji slavi 16. rojstni dan. Lepo je to moje (in naše) sedanje življenje; ker vem, na kako šibki veji sem, čutim še večjo hvaležnost do Boga za to srečo srca in duše.

Na božič, ko je za spremembo in oddih posijalo sonce, smo jo mahnilo na Repentabor. Pol ure je od nas do tistega griča s cerkvico in župniščem. Obenem sem zbral podatke, ki si jih želel o Želetu.

Avguštin Žele (nekdanji psevdonim Mihajlov)

r. 17. apr. 1914 - Trnje pri Št. Petru na Krasu.

Gimnazijo in bogoslovje dovršil v Gorici. Po vojni župnik na Repentaboru (le 3 mesece proč: ko je poskušal z ZDA, pa so ga razočarale in se je vrnil). Stvar, iz katere si vzel njegov tekst, je bila zasnovana kot povest. A pisal je samo legende in jih objavljaj v koledarjih GMD: "Legenda o teranu", "Kraška legenda", "Devinska legenda". (Piše pa malo; jaz ga vedno spodbujam, češ toliko prostora, tak mir in tak razgled) Gospod je ljubezniv, midva se tikava, ima avto, gospodinji mu sestra; ljubi samoto in je bolj tih, umetniški tip, tudi če bi po mojem lahko kaj več pisal.

Glede Neve Rudolfove ti sam ne morem ustreči. A včeraj sva se srečala z njenim bratom. Povedal je, da so ji te dni poslali v Beograd balo. Zapisal si je, kaj potrebuješ, in prepričan sem, da boš odgovor takoj dobil. Imajo se zelo radi. Fant, ki je pred nekaj keti maturiral, sdeluje pri radijskem odru s prijetnim basom.

Tako torej bomo počasi dočakali to antologijo, ki je bila potrebna. Zelo sem radoveden, kakšen vtis bo naredila name. Toda kljub ponatisom bo za vsakogar nekaj novega. Ta cvetober

bo pokazal, kaj se je rodilo iz nas, ko smo zgubili domovino. Knjiga bo *naša* in ji bo nedvomno veliko vrat odprtih.

Teče mi 15. leto na tisti šoli ob morju in še vedno je v prometu tista knjiga, ki si ji ti na etiketo na platnicah napisal besedo "Okolnik". Toda iz 1945 sem jaz edini ostal: pravi veteran. Jaz in tisti prostori...vse drugo je šlo. Nekdanje povezanosti med kolegi že davno ni več. Ravnatelj je nam Jevnikarjeva svakinja Laura Abrami; pred božičem je bila dva tedna v Rimu, da je naredila še habilitacijo za višjo srednjo šolo, zato da ne bo "od manj". Izpite hodijo delat v Rim tudi drugi: nostrificirajo ljubljanske diplome, urejajo si osebni položaj, dobivajo stalnost. Še Martin se bo vpisal na rimsko slavistiko, dasi je aprila dopolnil 46 let in je njegova žena "di ruolo". Ima štiri otroke, a bo nedvomno podedoval hišo. (Mogoče bi se še jaz vpisal) pa nimam niti originalne diplome niti maturitetnega spričevala...in potem sem nedržavljan! Gledam skozi okno: na golo češpljo je priletel kos in otresel nekaj kapelj. Tako bom odpadel tudi jaz. Tedaj pa bom lahko začel pisati spomine. Že 11 let pišem dnevnik in nikdar ga ne utegnem brati...Ko mi bo vzeta šola, mi bo za silo ostal radio, če Bog da zdravje. Slovenščina je doslej dajala kruh meni in vsej moji družini...mogoče me bo reševala še dalje. Zaupam v božjo Previdnost; mogoče se mi kdo posmehuje in me pomiluje toda medtem moji fantje rastejo in ni se mi jih treba sramovati.

Dragi Lojze, če Bog da, bomo še kaj napisali: ne debelih bukev, marveč kaj drobnega, kratkega, kar bo tudi za srce in dušo modernega človeka. Ob tej misli (in želji) voščim vso srečo tebi in tvoji družini: da bi vam skušnje razočaranja in uspehi kazali pot v novo delo in v novo zadovoljstvo!

Prejmi moje prisrčne pozdrave!

Vinko Beličič

Opčine, 25. apr. 1960.

Dragi Lojze!

Prisrčna ti hvala za velikonočna voščila in za vedro, dinamično pismo! Tudi jaz ti iz tega novega zelenja in sončnega blišča in burje in ptičjega petja in glasu harmonike (3. fantič se uri neke valčke in prijetno ga je poslušati, kajpada skozi dvoje vrat!) pošiljam velikonočne pozdrave, dasi malo pozno. Ali pa ni ves april ena sama velika noč?

„Dneve smrtnikov“ mi je (v polah še) pokazal v openskem tramvaju Jeza. Samo prelistal sem jih, zakaj moral jih je vrniti Javorniku. Odtlej dan za dnevem pričakujem knjigo. Po mojem bi bil kratek uvod (nekaj stavkov) le na mestu, recimo kaj takega, kar je prinesel eden zadnjih „Glasov SKA“. Če drugega ne, bi bilo vsaj to lahko notri, zakaj ti je bilo uvod nemogoče napisati. Mogoče pa bo knjiga z golo besedo piscev in z najnujnejšimi opombami še učinkovitejša. Vesel sem, da si delo prevzel in ga s strogim kriterijem, tvegajoč zamere, tudi dokončal.

Imenitno se mi zdi, da te čaka zdaj tako častno, četudi odgovorno in nelahko delo pri enciklopediji⁽⁴⁾. Prampolini mi je sicer v ušesih, natančnejše predstave o njem pa nimam. Italijani imajo zlasti za rusko literaturo odlične knjige: Ettore Lo Gatto je najvidnejši. Tudi prerano umrli Giuseppe L. Messina je imeniten (La letteratura sovietica, 1950; La letteratura bielorusa) Glede gajice razumem tvojo zadrego. Kolikokrat sem jo že tudi jaz obžaloval in potihem obsodil Kopitarja, ki mu bohoričica ni bila všeč.

„Pekel“ se je že pojavil v Trstu. Doslej sem mogel knjigo samo otipati. Papir je imeniten. Da bo Tine posekal Gradnika, niti malo ne dvomim. V „Naših razgledih“ je Lino Legiša Gradnikov prevod zaslužen pograjajal. Po tržaškem radiu oddajajo te mesce Gradnikove „Vice“ (jaz korigiram spremno besedilo nekega tukajšnjega profesorja). Velik pesnik, kakršen je Gradnik, se takega dela ne bi smel lotevati, ker je prestar in mu tudi ni treba več literarno garati. Največja modrost, ki jo more Stvarnik dati umetniku, je modrost, pravi čas obmirovati. Pregelj ni bil neumen, čeprav se je Tavčar ravnal po svojem lastnem preudarku.

Jeza žanje priznanje za knjigo „Nova tlaka slovenskega naroda“. Nekateri so ga imeli vse doslej za vohuna... O nji ni nič poročal radio, in od tukajšnjih listov je spregovorila le „Mladika“. Zato se glas o nji širi bolj ustno. Žal, da med ljudmi ni zadosti smisla za taka vprašanja, kakršno obravnava Jeza. Jeza je pokazal velik pogum; zdi se mi, da je njegovo dejanje pomembnejše kot katerokoli drugo, kar jih je po vojni prišlo med naše emigracije (kajpada politične!).

V primeri s tvojim je moje življenje veliko bolj enolično. Šola, radio, dom, gmajna; delo. Popravljanje pustih šolskih nalog,

(4.) Za založbo El Ateneo (Bs. Aires) sem napisal preglede slovanskih književnosti in glasbeno zgodovino evropskih narodov. Gl. Enciclopedia El Ateneo, tomo III., 1962)

popravljanje radijskih tekstov (ca. 6 tipkanih strani) – od jan. 1957 do današnjega dneva sem prišel na številko 2.299! Potem so tu moji fantje (med 8. in 17. letom!), ki jih ni igrača vzgajati. Daje pa nam Bog vsem skupaj zdravje, zato gre ta mogočni voz le dobro dalje. Celó napisati mi je moč kdaj kako stvarco – a šele tedaj, ko me nič drugega ne priganja...in ko sem kolikortoliko neutrujen. Tako se mi počasi nabira kratka proza, krajša od dosedanje, pa globlja in tudi vedrejša; enkrat jo pošlje v eter radio – in potem čakajo ti listi, zakaj nič se mi jih ne da objavljati raztresene. Pomenili bodo kaj le skupaj – a za izdajo se nič ne mudi. Odvadil sem se biti nestrpen.

Bodi tako dober in daj priloženi dve pesmici nekega mojega učenca Zorku za "Meddobje"! Prejmi moje iskrene pozdrave in voščila za vse dobro!

Vinko Beličič

Opčine, 13. nov. 1960.

Dragi Lojze!

Novega vetra mi je prineslo tvoje pismo. Bil sem ga vesel... le počakal sem, da se razreši moj (in mnogih od nas) letošnji jesenski problem - vsakoletni problem. Takole je: tudi 16. leto sem še v profesuri, toda konec je že nakazan. Letos imam le v 3 razredih slovenščino (12 ur), v enem pa razen nje še zgodovino in zemljepis (5 ur). Manjka mi torej ena ura do popolne zaposlitve, kot je predpisana na šoli. Pa me to ne boli posebno. Čas obilno uporabljam za radijsko delo. Korigiram tekste govornenega sporeda, prevajam pesmi za lirske oddaje - in odkar je Javornik 26. okt. z družino odšel v San Francisco k Vitalu Vodušku, urejujem tudi oddajo VRTILJAK. Družina mi raste, in ne smem se pritoževati: fantje se radi učijo. Starejša dva hodita v isto stavbo kot jaz (in ki jo ti poznaš): eden v 7., drugi v 5. razred klasične gimnazije. Tretji je v 2. r. pri Sv. Jakobu, najmanjši pa v 3. r. na Opčinah. Bog nam vsem daje zdravje, in tako gre ta železni voz po trdi cesti vztrajno dalje.

O kaki skupnosti pa pri nas ni več mogoče govoriti. Verjetno ima vsak svoje skrbi in vsak po svoje soživi s tem okoljem. Jevnikarja nisem videl že od poletja. Vpisal se je na rimsko univerzo in je naredil že vse izpite (kot sem slišal), le še klavzurna naloga ga čaka. Priden in žilav je, da je strah! Ne vem, ali bo letos kaj z "Literarnimi vajami": on je

njih duša. Toda če jih eno leto ne bo, so umrle za zmerom. Peterlin je razen na dveh šolah, kjer nabere tistih 18 ur, ves v društvenem delu in zlasti na radiu kot režiser in igralec in kritik in recitator. Na Opčinah je kupil stanovanje in zdaj smo si blizu, a se malo vidimo. "Mladika" je, kakršna pač je: zdi se, da ji on preveč daje svoj pečat. Jaz se za tak list ne morem navdušiti. Franc Jeza se trudi za svoj prav, toda kar daje v "Novi list", je simpatično in aktualno. Žal je goriški "Kat. glas" v tem pogledu popolnoma rahitičen.

Nakratko o šoli: pride čas, ko bomo vsi z neitalijansko diplomu odslovljeni. Mogoče me bo to že drugo leto doletelo. Toda če vse premislim (zlasti kdo na naši šoli uči slovenščino), potem mi ne bo hudo. Lavra naredi, kar more; ali kaj hočeš, ako mojster (no, ona to ravno ni) nima pripravnega orodja. Verjetno pa jo tudi njen "di ruolo" ne veže tako življenjsko na slov. šolo. Ona žal nima nobene slov. šole in torej tudi duha ne, ki bi ji bil potreben. Da nima svaka slavista, kdo ve, kaj bi bilo! Jaz se torej tolažim, da mi bo kruh dajal radio (dokler bom zdrav in bom garal, zakaj tam štejejo samo vrstice in strani). Na emigracijo ne mislim več. Nikjer nimam nikogar, sama nase je navežana naša družina.

Rebula je iskren in pošten človek - in Slovenec! Roman "Senčni ples" me je s pesimizmom sicer potrl, in mi je zelo žal, da fant nima neke trdne opore, na pr. v krščanstvu: bil bi svetlejši in pogumnejši. Pogosto gre z družinico v Slovenijo in vedno kaj svežega pove, z žal le malo dobrega in veselega. Od oktobra je na Tržaškem spet dr. Janežič, čist duhovnik, isti idealist, kot je bil pred tistim "dr.". Glavičeva je poročena Venuti, in tudi ona dela rimsko fakulteto, dasi ima že ljubljanski prof. izpit. Midva se nič ne vidiva. Uči na učiteljsku. Zemljaka v Trstu že davno več ni: zdaj je v Beogradu; konzul je Žiga Vodušek, bratranec le-onih. Jaz nimam nikakih zvez s konzulatom. Trikrat mi je bila zavrnjena prošnja za ital. državljanstvo.

Imal nekaj črtic, bilo bi jih celo za zbirko, pa se čutim zskoraj že truden. Pisal sem Tinetu 21. sept., toda če mi bo odgovoril pozitivno (da bi jih izdala SKA), bom v zadregi. Je v njih nekaj ostrine, nekaj jada - in to bi utegnilo koga oplašiti oz. zadeti. In vendar čutim, da je literatura boj in da kot človek ne morem in ne smem vsega samo trpno sprejemati. Saj sem kristjan. Kar pišem, je moja izpoved. Ali pa je mnogim do nje?

Lepo pozdravljam tebe in vso družino - in lep božič!

Opčine, 24. feb. 1963.

Dragi Lojze!

Razveselil sem se tvojega glasu: vendar po dolgem času spet beseda od kakega človeka iz Argentine! Nanjo sem zaman čakal od Zorka: on vedno obljublja nekaj dolgega, temeljitega in obširnega - ali čas tudi njega stiska, in njegova pisma so kot žarne rakete. Kadar vrh tega vem, da je v Bariločah in da ste v poletju, razumem vsak molk. (Na Argentino mislim te dni tudi v šoli: pri zemljepisu - že dve leti poučujem v enem razredu tudi zemljepis in zgodovino - smo prišli do Argentine, no, in tu nisem v zadregi in ne bomo jo takoj končali! Marsikaj se bo dalo vključiti v zemljepis!)

Novica o Rudovi⁽⁵⁾ usodi me je potrla, dasi že nekaj časa slišim bridke stvari o njem. Kako je škoda tega človeka! In sploh vsakega, ki je svoje poštenje, znanje in kulturo prinesel iz domovine! Na Zorka bo odpadlo zdaj več dela, moraš pa se tudi ti pripraviti, da priskočiš. Na Tineta ne dam posebno veliko: zdi se mi prenagel, premalo tehta svoje besede in ni vse izdelano, kar pride izpod njegovega peresa, čeprav po drugi strani občudujem njegov spomin - in njegovo pridnost. Zelo mi je žal, da kaj več ne piše Milan Komar. Zadnja številka Meddobja (1/2) je po mojem občutno slabša oz. nezaokrožena. - Zorko mi je poslal 20 izv. "Kar po domače". S prodajo ni težko: lahko rečem, da je vse oddano, in denar mu bom poslal v kratkem. Spet smo se po dolgem času do solz nasmejali!

In zdaj moj doktorat! Lahko si bral (in tudi si!), kako sem zviška gledal na nostrifikacijo svoje slavistične diplome v Italiji. Tisto jesen sem bil prepričan, da ne bom več nastavljen. Pa sem bil - in še nikdar nisem tako čutil, kako je profesorski poklic lep in osrečujoč. Lavra, ravnateljica, je silila vame, naj uredim z nostrifikacijo. Otepal sem se, napol obljubljal - in nisem se mogel odločiti: bilo me je strah! Tedaj sem zvedel, da je Kat. univerza v Milanu ustanovila stolico za slovenski jezik. To se mi je zdela silno lepa poteza. Namah sem se odločil, zbral kopicu potrebnih dokumentov - in začelo se je. Pota v Milan, izdatki na vseh straneh, študiranje italijanske literature, katoliške dogmatike, zgodovine, zbiranje gradiva za disertacijo ("ANTON MEDVED. Saggio letterario"). V decembru 1961 sem se vpisal, v juniju 1962 naredil prve izpite, v novembru zadnje, in 16. novembra 1962 sem bil promoviran - v rekordnem času. Ali verjemi: še nikdar nisem tako študiral, tako resno, sistematično, vztrajno - glava mi je gorela, in šlo je! Bog mi je

(5.) Ruda = Ruda Jurčec

bil dober - in tako sem si z italijansko diplomom nekoliko utrdil položaj. V začetku tega mesca sem naredil v Trstu prvi del habilitacije, drugi del pa je na vrsti 26. marca. Tako bom po božji dobroti storil vse in vest mi bo mirna. Težko čakam letošnje pomladi, zakaj tudi zimo imamo neznansko dolgo in hudo (kakor menda že sto let ne). Dvoje poletij mi je minilo v samem žilavem delu: 1961 sem urejeval radijski Vrtiljak in sem bil uprežen kot živinče, 1962 pa me je poslilo pisanje disertacije - težko delo sicer, a nudilo mi je vsaj zadoščenje, ni bilo ponižujoče kot radijsko delo - klepanje vrstic po 20 lir. Zdaj se čutim gospoda. Veliko si obetam od letošnjega poletja: pisati mislim, in poglobitveni motiv bo ljubezen do bližnjega, najtežja in najpotrebnejša stvar na tem svetu.

Lani je bilo sploh zgodovinsko leto v naši družini: ena diploma, ena mala matura, en fant je dobil štipendijo, ena velika matura. Za Matijo sem bil prepričan, da pojde študirat klasiko (v grščini je pri maturi dobil 10, kar je nekaj izrednega). Pa je tuhtal in molčal - in se odločil za teologijo. Osupnilo nas je. No, pa je zdaj že od oktobra v tržaškem semenišču, odlično se počuti, radi ga imajo - in zaenkrat smo lahko vsi zadovoljni. Upati je, da mu bo moč prihodnje leto nadaljevati študije v Germaniku. V kratkem mislim iti k škofu in mu govoriti v tem smislu. Fanta zdaj že dva tedna nismo videli, ker zaradi influence v zavodu ni obiskov. Danes pa mu bom nesel kaj za pod zob, ko že goduje...

Peterlin se razdaja v društvenem delu in urejevanju Mladike, Jevnikar kot ura ureja Literarne vaje, Kacin je redko-beseden... jaz pa prosti čas porabljam za radijsko delo, dasi sem ga že davno sit do grla. Polagoma lezemo v inflacijo, in včasih mi je zelo žal, da nisem nič dolžan... Stvari onkraj meje niso nič kaj razveseljive. Mi, ki smo zunaj, imamo veliko dolžnost, da kaj storimo za slovenstvo. Kljub nevšečnostim s tisto enciklopedijo, kljub slabi volji imaš le lahko prijetno zavest, da nisi zaman tam, kjer si. Nekaj bo le ostalo! Še meni se zdi prijetno, da bo "Vita e pensiero", ki jo izdaja Kat. univerza v Milanu, objavila moj kratki prikaz Antona Medveda, obenem s 6 prevedenimi pesmimi (skupaj 6 strani). Ko bo zorana prva brazda, bom začel drugo; mogoče kaj o Beli krizantemi Cankarjevi, ali pa celo o SKA...

Prisrčno pozdravljam tebe in vse tvoje - ob lepi misli, da sem po Svob. Sloveniji in po Glasu SKA v bolj ali manj živem stiku z vsemi v Argentini, ki ste mi dragi.

Opčine, na vel. soboto 21. apr. 1973

Dragi Lojze!

Najprej ti v duhu stisnem roko za letošnji praznik Vstajenja. Obenem s pismom pojde na pošto moja lirski antologija, te dni tržaška novost. (Nemalo sem se davi začudil, ko sem zagledal 4 izvode na sredi med drugimi knjigami v izložbi Tržaške knjigarne. Dobro!) Prvič so objavljene: Jutro v gorah, Briksen, Antigona in Dogorevanje. Martin se je vestno odrezal.

Mogoče bi teh mojih vrst ne bilo, da me ni tako prijetno iznenadila tvoja obzirna, a stvarna in odločna ocena DIVJEGA GOLOBA v "Siju" 31. marca. Čestitam! Le zakaj ni mogla iziti v "Meddobju"! Če bi ti pretipkal svoje misli o tem Rebuli (v dnevniku 14. dec. 1972), bi videl, da sem bil še stožji. Zato pa o knjigi nisem niti besede spregovoril z avtorjem, dasi sva kolega na šoli in sem lani jeseni govoril o "Smeri nova zemlja" (ter tisti tekst tudi objavil v "Mladiki"). Še nobene knjige nisem pri branju tako občrtaval s svinčnikom ko DG.

Mene je DG razočaral najprej zaradi osnovnega izhodišča. "Avtor se je bal (zares?), da knjigo utegnejo zapleniti. Le čemu bi jo? Mar ne demoralizira predvsem nasprotnike SFRJ in ne to državo, ki je menda prišla, da krščanstvo izčiščeno vrne v dobo pred Konstantinom? Saj če avtor na režimu kaj pograja, takoj opraviči; vsa hudodelstva OF so bila takorekoč v božjih načrtih." Nas na Tržaškem motijo predvsem spremenjena imena držav, krajev, časopisov in ljudi, ki bi jih vsak malce razgledan človek lahko s prstom pokazal. Od božiča je Rebula močno tih in sam zase. Sliši se, da knjiga tudi v Sloveniji ni bila uspeh. Ni moč danes tam gori izdati knjigo tako aktualne in času bližnje vsebine, da ne bi kot celota napol na kolenih sprejemala tamkajšnjo stvarnost. Rebula bere vse, tudi kar dobi emigrantskega. Zdaj je ves v Dolenčevih Spominih. In glej: našli ga bomo v 4. št. "Meddobja"! Toda eno drži: Kocbeka se ne more (in mogoče ne mara) otresti! Občutek inferiornosti pred komunizmom (R. z družino preživlja ves prosti čas na ženinem domu v Loki pri Radečah) - in občutek superiornosti nad vsem, proti čemur se komunizem bori. Tvojo oceno DG je dobil pred oči isti dan ko jaz (saj tudi on stanuje na Opčinah) in mu je morala dati misliti. Predvsem bo sčasoma bolj pretehtaval besede in trditve in manj iskal čustveni efekt.

Z Martinom, zlato dušo, ki vse hvali, kar je slovenskega (in mu manjka tisto, čemur Italijan pravi "il mordente"), nisva bila enotna v presoji DG. ANKA (Anton Kacin!) v "Kat. glasu" (si bral?) je napisal nekaj, kar bi jaz v svoji nemščini imenoval "Hausfreundschaftskritik" (stanujeta v isti hiši). So pa tudi leta, kaj misliš! In še ena zanimivost: proti pričakovanju je bilo javnih odmevov na DG silno malo. Kakor da bi bilo vsem nekam nerodno. In je vendar tematika notri, da bi se morala vžgati tla! Ljudje kupujejo, a ne berejo (ali pa ne razumejo). Neverjetno!

Z antologijo sem svoje leposlovje za dolgo sklenil. Če bo še kaj, imam (za prozo) GMD. Pač pa sem prevedel petorico Manzonijevih SVETIH HIMEN. Od 26. t. m. do konca maja se bodo zvrstile po radiu. Mogoče jih jeseni v knjigi izda "Mladika". Letos je stoletnica Manzonijeve smrti. Lahko si misliš, kaj to pomeni za Italijo!

Jutri zvečer odidem s kolegom in s šestimi maturantkami klasične (vseh je 8) za 4 dni v Rim. Sicer pa sem neprestano doma, da je kar čudaško. Žena seveda tudi. Kar ne spraviva se zdoma, vedno naju kak otrok priklepa. V Jugo ne narediva koraka, čeprav je pred nosom.

Iskreno te pozdravljam in ti želim vse dobro!

Vinko

Opčine, 8. nov. 1973

Dragi Lojze!

Vnovič sem prebral tvoje obširno in vsebinsko bogato pismo iz zač. junija. Končno danes čutim moč in zbranost, da ti odpišem. Poletje mi je s svetlobo, vročino in izredno sušo jemalo vsako voljo - dasi nisem miroval (ker tega ne znam več). Mojo šestdesetletnico sva žena in jaz praznovala z dvema dnevoma na Višarjah. Drugače pa večno Opčine... Zdaj, po nalivih in burji (in ob snegu po hribih v loku sever/vzhod), žari Kras v nepopisnih barvah.

„Svete himne“ so bile te dni dotiskane. Zdaj so v delu platnice, nato pride vezava - in v ponedeljek 12. nov. bo že toliko izvodov pripravljenih, da bo v Društvu sle. izobražencev knjiga lahko predstavljena. Verjemi: dala mi je veliko dela! Volja, vztrajnost in - upam - tudi moje sposobnosti pa so preskus prestale. (Če bi šel še četrtič ali petič skozi tekst, bi najbrž še kaj izpilil - ali enkrat je treba reči "Dovolji!" In tudi Manzonijevo leto gre h kraju.)

Knjigo ti pošljem, brž ko jo dobim. Po napetosti zadnjih tednov (hoja v tiskarno, korekture... za vse si sam) je zdaj v meni čuden mir, podoben sladki žalosti praznine. Mogoče bom spet kaj svojega napisal.

Ostaja mi šola. V 29. letu (na istem zavodu) imam 16 tedenskih ur, med njimi 3 ure zgodovine (od Prazgodovine do konca Grkov) in 2 uri zemljepisa (Azija in Afrika). Sprejemem vse, kar mi dajo, ne morem izbirati, ker sem pač vsako leto začetnik... Bogu hvala za zdravje! Zgodovino poučujem po knjigi, s katero sem se udeležil natečaja; ali ta je bil - ker sta bili predloženi samo 1. in 3. knjiga (namesto petih) - razglašen za neuspelega. Še dobro, da nama je Skrbništvo idealistoma vrnilo vsakemu njegov tipkopolis. Rad bi, da se moj tekst (197 strani) kako drugače natisne. Zgodovinski učbeniki za vseh 5 višjih razredov nam manjkajo že vrsto let.

Najstarejši moj fant (30 let) - "rijugoslavo" - bo to leto končal klasiko v Ljubljani. Malo stikov ima z domom. Te dni se menda vrne iz Nemčije, kamor je odšel junija. Drugi (28 let), zdravnik, se kot nadržavljan pripravlja na odhod v ZD. Tretji (25 let) je po diplomi iz agronomije in odsluženju vojaščine pred vstopom v službo. Zadnji (21 let) se ubada v Trstu s farmacevtiko. Staršem voz le počasi postaja lažji, a izpreči še dolgo ne bo moč.

Rebula je 1. okt. nastopil službo, takoj zatem pa je odšel v Lj. na operacijo (dvanajstnik). Še do 1. dec. bo na dopustu. Obiskal sem ga na vse svete. Bister, živahen, v vsem na tekočem (saj samo bere), navdušen za delo in publiciranje. V Sloveniji je knjižna produkcija do nepreglednosti obilna. Sicer pa se tam čuti strah pred SZ. Vsak "pozitivni razvoj" je sen. Pritisk brezbožnikov je načrten, perfiden in neomajen; njih nadzorstvo je skrajno budno in grozeče. "Družina" je vedno pustejša, brez pogumnega utripa. Tudi pri celjski Mohorjevi

niso "rose e fiori". Božji dar je bivati tu ob meji: vse zveš, svobodno lahko deluješ in varen si. Ta svoboda sicer terja od človeka v mojem položaju in mojih načel visoko ceno: samozatajevanje in odpovedi vseh vrst. A zvestoba daje pogum in mirno vest. Tako teče čas in z njim se večja občutek osamljenosti.

V začetku oktobra sem Brumnu in gospe malce razkazal "svojo" gmajno. Kar pride ljudi iz širokega sveta na obisk, vsi me s svojim obličjem opominjajo, da se čili rod iz leta 1945 bliža usodnemu jezu. A treba je biti, kolikor pač moči dopuščajo, luč do zadnjega. Biti moramo pričevalci.

Lepo pozdravljam tebe in vse tvoje; tudi Tinko! Na Kovačeve imam kot gimnazijec prelepe spomine; mogoče bom kdaj kakega napisal. - Tvoje skladbe ("Spet poje kos") žal nimam: a bi jo rad imel. Martin je v Spr. besedi ni omenil, ker te pesmi ni v zbirki.

Vinko

Opčine, 29. maja 1974

Dragi Lojze!

Sreda je danes. Odpadle so mi vse tri ure pouka. Včeraj je v Brescii eksplodiral peklenški stroj: 6 mrtvih, čez 90 ranjenih. Razglas institucij: poldnevna stavka. Italija preživlja silno preskušnjo. Včasih imam vtis, da smo že v revoluciji. Le to je vprašanje, ali bo diktatura desna ali leva. "Komú na Rosii žit horošó?" Pa kaj hočem! Ves svet je, kot veš, v zagatni krizi. Vedno bolj sam se čutim, vedno bolj na robu - toda na vzvišenem! Mogoče nas je tu še pet, ki nismo prekoračili meje. Ali kako je onstran, vem natanko, saj vsak večer poslušam polurna ljubljanska poročila. Pritisk partije postaja neizprosna. Mene to ne preseneča. Te dni je v Beogradu X. kongres ZKJ. Velikanski pomp, kot je samo v totalitarizmu mogoč. Le nekaj mi pogosto hodi na misel: hrvaška uganka. Nikomur ne želim smrti, ali ko bo (nekoč pač) umrl Josip, bi rad od daleč gledal, kaj bo.

Še 19 ur pouka je pred mano - in končalo se bo 29. leto moje profesure v Trstu. Hvala bodi Bogu! Saj nisem tega zaslužil. Vendar je šola zadnja leta prišla tako na psa, da mi ne daje nikakega veselja več. V zbornici se vedem podobno

ko dr. Vrečar zadnja leta: delo vestno opravljam, sicer pa največ molčim. (On se je zredil, nič mu ne manjka - žal mi je le, da ga nikdar ne utegnem obiskati za kak pogovor. Sicer bi bil pa ta pogovor melanholičen..., Jevnikarja vidim malo. Nekako postarali smo se vsi in vsak ima rajši mir.

Prisrčna ti hvala, Lojze, za obe poslani stvari: za skladbo Pomladnim zvezdam in za Gnidovca! Knjigo bere zdaj žena, jaz pa sem si jo prihranil za počitnice: za junij na gmajni pod bori, ko nekje daleč grmi - in sem v nekem davnem svetu. Kako se veselim tistih ur! Čaka me tudi Arhipelag Gulag: naročil sem ga iz Pariza, ruskega. To branje pa bo že terjalo nekaj časa. Poletje bo minilo ko vsakič. S sklepno konferenco začnem počitnice - brez vsakih izpitov, brez kakih matur.

Od srede januarja do velike noči, tri mesce, sem pisal povest Materine roke. V nji sem upodobil zadnja štiri leta maminega življenja (1941 - 1945), ki pa sem jim dal kot ozadje revolucionarne dogodke tiste dobe v Beli krajini. Nastal je malce nenavaden tekst (še nihče ga ni bral). Obsega (v 2. redakciji) 79 tipkanih strani. Povest sem ponudil GMD in jo je sprejela. Ali treba ji bo poguma za izdajo! Drugo leto bodo v Jugo. bučno proslavljali 30. obletnico zmage. Ta knjiga, če izide, bo na njihov blišč vrgla majceno senco. Zdaj sem dovolj star in me ni več strah - tudi tukaj ne, kjer dan na dan samo sle. levica tolče iz Prim. dnevnika, "novi kristjani" pa nadaljujejo Kocbekovo ravnanje. Tudi to me je podžgalo k pisanju. Časovna razdalja je dovolj velika za objektivnen odnos. Mogoče se bo kdo le zamislil. Tekst bom - ko tudi do njega dobim distanco - še na Višarjah, v tistem zlatem, čistem miru, pretresel do podrobnosti. Žena, ki je kot neliteratka treznejša, bo zanesljiva razsodnica. Letos bom torej vse moči osredotočil na povest in se ne bom zgubljal v drobnarijah. To bo, če pojde vse po sreči moja prva knjiga, o kateri bom lahko rekel: Izvirna je od A do Ž! Deviška.

Ali še veš, kaj je Biblioteca civica? Na Hortisovem trgu, nedaleč od Šolskega skrbništva v tistem klančku. Tam notri prebijem vsak četrtek dopoldne (Ob četrtnih sem namreč že vrsto let prost.) Kaj vse sem že naredil v tistem tihem, prijetnem, skritem ambientu, tako nenavadnem za Trst! Nihče ne ve zame, vem, da me nihče ne bo motil in da bom naredil, kar sem prišel tja delat.

Najlepše te pozdravljam in ti želim vse dobro!

Vinko

Opčine, 31. jan. 1975

Dragi Lojze!

Tvoje pismo od 7. dec. 74 je hodilo skoraj mesec dni: do 3. jan. Takšno je danes že pravilo. Tiskovine po navadni pošti hodijo 4 mesce. Jurčecu sem 30. sept. poslal za Sij polne 4 strani dolg sintetičen članek "Nemirni september 1974 v Jugoslaviji" (bilo bi za 2 strani lista), a očitno ni prišel na naslovljenca. Škoda. Že v njem sem se na koncu vprašal, kaj bo ob zmagovalčevih proslavah tridesetletnice povedala naša ideološka emigracija. "Ali pride iz njenih vrst kakšen glas, ki bo kot 'altera pars' dopolnil polovično resnico zmagovalcev?"

Tedaj je bil tipkopolis moje knjige Nekje je luč (sprva Materine roke) pri GMD. Dva tedna zatem je prišel odklonilni odgovor. Odločil sem se knjigo izdati na lastne stroške; takoj sem jo začel ponovno pretresati. Sestavil sem pismo in ga razposlal 11 našim emigrantskim listom po svetu. Mogoče si ga bral pri Jurčecu. In odziv? Odgovorili so mi: Sij, Misli, Tabor, Smer, Svob. Slovenija in Glas SKA. Nič odgovora do danes od Am. domovine, Slov. države, Vestnika, Klica Triglava in Naše luči. (Ali pa se je zgubilo moje oz. njihovo pismo.)

V subskripciji sem oddal nekaj čez 100 izvodov. Knjiga se v nakladi 500 izv. zdaj tiska; imela bo 122 strani (format in oprema: "Dokler je dan"). Sredi februarja bo zunaj. Cena tukaj: 3.000 lir, v tujini 5 dolarjev. Začelo se bo prozaično sklepno poglavje: razpošiljanje po svetu in čakanje, da se mi vloženih 800.000 lir začne vračati. Po letalski (ki je zelo draga) pošljem 5 izv. Grumu v ZD, po 10 Siju, Taboru, Smeri in Mislim, a en izvod Sv. Sloveniji za oceno. Stare in Debeljak sta me napotila na Dušnopastirsko pisarno (Ramón Falcón), ki si kajpak pridržuje provizijo. Kaj hočem! Gros knjige pride nanjo po navadni pošti. Isto velja za Avstralijo.

Nestrpno jo pričakujem jaz sam, pa tudi drugi, ki slutijo, da bo nevsakdanja. Na vse sem pripravljen: na hrupno ogorčenje in na leden molk. Skozi takšno napetost in hkrati takšen stoičen mir še nisem šel! Moja deseta knjiga bo izvirna od A do Ž. Malokatera v našem slovstvu se je porajala ob tolikšni avtorjevi zavzetosti, tehtanju, ljubezni - in molitvi. Eno polno leto! Žena mi prerokuje, da bodo vsi planili po nji, češ tukajšnjim bo preostra, zunanjim pa premila. Zunanji boste morali upoštevati, kje in kdaj je knjiga izšla: v Trstu februarja

1975, ko že bučijo zmagovalčeve proslave na obeh straneh meje.

Na isti šoli poučujem 30. leto, letos 18 ur slovenščine tedensko. Kaj, če je zadnje? Truden postajam. In šola v Italiji preživlja veliko krizo. Nič zadoščenja ne čutim več. Mladino imam rad ko zmeraj, ali kaj, ko jo politika in slabi zgledi trgajo od resnega dela. Poučeval in vzgal bom, dokler bo božja volja. Zdravje mi ne dela težav, velja pa tudi zame: senectus ipsa morbus. Ne spim več tako dobro. In povrh imamo letos tako nenavadno milo zimo, da slišim kosa, in mandlji cveto. Vsa Evropa je kopna. Zimski turizem je Slovenijo, pa tudi alpsko Italijo silno prizadel.

O tukajšnjih znancih ti ne bom pisal. Malo je stikov med nami. Vsak ubira svojo pot. Pa tudi leta... Ne iščemo se. Vtis imam, da se celo izogibamo drug drugemu. Vsakdo prenaša svoje breme, ta ga skriva bolj, oni manj... in čas teče... zmeraj hitreje, ljudi naše mladosti je zmeraj manj.

Lojze, od srca pozdravljam tebe in Jurčeca! Preberi mu to pismo, prosim! Žal ne utegnem tolikim pisati, kakor bi rad.

Vinko

Opčine, 27. dec. 1975

Dragi Lojze!

Povod, da se ti po dolgem molku spet oglašam, je včerajšnje srečanje z Martinom na nekem pogrebu. Povedal mi je, da vprašuješ po meni, češ ali sem ti kaj zameril. Na tvoje pismo od 13. maja sem nameraval že davno odgovoriti. Vendar me je misel, da bi moral NJL zagovarjati, takrat oplašila; pretruden sem bil in sem pisanje odložil. Prišle so vmes druge, neodložljive obveznosti. Zdaj je tu konec bučnih tridesetletnic (kakšnega razpoloženja sem bil v maju, si lahko bral v zadnjem Meddobju). Vode so se umirile, NJL je takorekoč razprodana, stroški kriti - nad knjigo se zgrinja preteklost.

Najprej nekaj splošnih ugotovitev! Ko vidim, kako bedno je šla naša ideološka emigracija skozi 1975. leto, čutim hvaležnost Bogu, da sem mogel napisati, izdati in ljudem posre-

dovati NJL. Pri pisanju me je seveda oviralo obvezno šolsko delo (jaz si ne morem vzeti "bolniškega" dopusta kot kakšen Rebula, ki potem lahko v svetem miru napiše Sibilin veter ali Goloba) - obenem pa me je priganjal čas. Če bereš Vestnik, si lahko videl, kako je knjigo sprejel preprost, a bister domobranec. Odgovoril sem mu v 5 strani dolgem pismu in ga poslal istemu listu. Če bo objavljeno, se ti bo razjasnilo marsikaj. Zato tistih stvari ne bom ponavljal. Oprezna Mladika je prvič spregovorila o NJL šele novembra z Martinovo oceno oz. poročilom. Precej izvodov je šlo v Slovenijo - moderni Martin Krpan tihotapi zdaj pač sol, ki je značilna za 20. stoletje. Sitnosti nisem imel zaradi knjige nikakih. "Guarda e passa!" Le nekateri so postali malce rezervirani do mene ("strahospoštljivost"). Levica jo je zamolčala. Pritisnil sem jo ob zid z dejstvi in v takem primeru je najbolje molčati in dan na dan napihovati lastne "resnice": nešteta herojstva. Jaz zelo dobro vem, kaj se pravi biti glas vpijočega v puščavi.

Pahor-Rebulov "Kocbek je izšel mesec dni po NJL. Moje iznenadenje ni bilo manjše ko drugih. Kako pa je njuna knjiga razgibala najbližje vode, jugosle. kaporjone in evropski tisk, najbrž veš. Da je emigrantski tisk (Klic Triglava, Slovenska država...) cele mesce glodal to kost, ti ne bo neznan. (O NJL omenjena lista niti črhnila nista.) Kocbekovi "aferi" je posvečen dec. zvezek Zaliva (ki vsebuje zelo dobre stvari, obenem pa tudi nesprijemljive). Danes je Kocbekova zadeva po mnogem grmenju in protigrmenju že zgodovina; čas prinaša nove probleme.

Žakljeve publikacije poznam. Še najbolj mi je všeč Pravi obraz OF. Nasplošno pa vidim v vseh tistih knjigah preveč ponavljanja istih stvari in istih slik. Pogrešam umirjen stil, neoporečnost dejstev in neanonimnost. Če bo Javornik uresničil svoj sklep, popisati zgodovino naše revolucije, bo opravil velikansko delo. Toda znašel se bo pred tako ogromnim in heterogenim gradivom, da mu bo, se bojim, zmanjkalo časa in moči. Za tako delo bi bilo treba že davno sestaviti ekipo, ki bi jo gmotno vzdrževala vsa emigrantska skupnost. To je bilo zamujeno, zato so se naši vodniki v 1975. letu znašli praznih rok in brez vsakih perspektiv. Osiveli sklanjamo glave pred vedno novim grobovi. Kopnimo ko sneg. Ali je Sij za zmeraj ugasnil? Ne bi bilo moč izdati vsaj še spominsko številko: iz gradiva, ki je bilo (kot vem) pripravljeno, in iz novega? Ruda bi to pač zaslužil.

Moj drugi fant, 30 letni Andrej, je spomladi emigriral v ZDA. Zdaj je zdravnik v New Yorku. Prvi je v Sloveniji, tretji -inž. agr.- poučuje na Proseku, četrti (23 let) pa je v muziki in na univerzi... Jaz sem na isti šoli 31. leto. Ped kratkim sem podpisal pogodbo z Dež. šolskim uradom F. -J. K. za natis Obče zgodovine. I. (Prazgodovina. Antični Vzhod. Grčija) Moj zvezek je edini sad razpisa pred nekaj leti. Zdaj zbiram ilustracije in zemljevide. Samo da mi gre "stvar iz hiše" - saj je že kazalo, da je bilo vse delo zaman. Tako bo, upam, ta prepotrebni učbenik prih. jesen na razpolago.

Lojze, z božičnimi mislimi nate ti pošiljam najboljša voščila za vse dobro v letu 1976: da bi bil zdrav, uspešen in zadovoljen!

Vinko

Opčine, 17. jun. 1977

Dragi Lojze!

Zadnji osebni stik med nama je tvoje pismo: "Castelar 2.III.76". Naj se ti opravičujem za dolgi molk? Že večkrat sem sedel k pisanju - in sem ga odložil ob misli, da se mora ta ali ona stvar prej izčistiti. Tako je prišel današnji dan.

Minilo je moje 32. šolsko leto v Trstu - in hkrati zadnje. Utrujen in naveličan, tudi razočaran, sit starih in mladih, se jeseni ne bom več poniževal z vlaganjem suplentske prošnje. Kot sem se v to šolo na čuden način vključil in bil kot nedržavljan ves čas pol ilegalen pol toleriran, se mislim od nje potihlo, z drobceno zamero odtrgati - brez kakih daril in poslovolnih večerij. Otroci so mi odrasli (najmlajši je v 25. letu), z ženo bova že kako živela od pokojnine. Čudovit občutek svobode: nič več popravljanja zvezkov, iskanja slinje za naše pokojne in živeče pisce, nič več krotjenja in spodbujanja mladine, nič več stavk, zasedb, konferenc, srečavanj s starši! Kar mi je še ostalo moči, pojdejo za pisanje. (Sinoči sem prebral Brumnove misli v apr. Glasu SKA. Dobro je napisal!)

Kot lahko veš, me je zajela sla po leposlovnem izražanju, ki me edina še osrečuje. Samo od kod govoriti v tej svoji prozi?

Mladika je plašna, GMD še bolj, Koroška je od rok in ima svoje težave. SKA mi je edino upanje, a kako dolgo bo še mogla živeti? Prej ko pisci ji bodo skopneli bralci. V Meddobju po Semenu ognja izide Tostran doline. Od jeseni pa pišem daljši tekst Diprion pini (Borova grizlica) iz svojega sedanjega življenja. Precej sam se počutim. Postarali smo se in izmodrili, previdni smo postali, varujemo si srce pred razburjanjem. Martin in jaz: prijatelja, a vsak na eni skrajnosti - on božji volek in mravlja, jaz izzivalec.

Sij mi redno prihaja. Vsakič se ga razveselim in sem ti zelo hvaležen zanj. Sklenil sem vam poslati 50 dolarjev in stopil najprej na banko in potem na pošto. Povsod isti odgovor: "Z Argentino nimamo zvez...nimamo stikov." Piši mi, kako bi vam lahko ustregel, da ne bi treba pošiljati dolarjev v pismu! Za SKA sem dar v lirah izročil Šahu in on ga je poslal nekam v Rim. Bi nemara B. Fink našel kak podoben način?

Ob robu domovine živeč sem dovolj informiran, kako se v nji živi. Da bi pa sproti komentiral dogodke in pojave, nimam živcev ne časa. In potem: kje objavljati? KG se bo držal dokler bo zraven Kazimir Humar. Ljublj. Družina me včasih razjezi, da bi jo odpovedal, pa mi spet imponira. Kruto mora biti živeti poštenjaku/kristjanu v Sloveniji. Vtis imam, da se sušijo zadnji živi sokovi. Med Primorci stopata družno oportunistem in strah, zato laho razumeš mojo človeško osamelost. "Prim. dnevnik" ime Beličič dosledno ignorira; no, tudi jaz od "Nekje je luč" ne naredim več koraka v Tržaško knjigarno, in skoraj tudi ne v Študijsko knjižnico, ki se je pred kratkim preselila v isto centralno tiskovno hišo v Ul. sv. Frančiška. Moje najlepše ure so dopoldne v Občinski knjižnici na Hortisovem trgu, kjer skozi okno lahko vidim kos morja, popoldne pa na gmajni.

Ali kakor mi je Bog 32 let stal ob strani, bo svoj čudež - upam - vršil še nekaj časa: da še kaj izpričam. To jesen mislim končno začeti načrtno raziskovati Trst, za kar doslej nikdar ni bilo časa. Oktobra...

Dragi Lojze, od srca te pozdravljam in ti želim vse dobro!

Vinko

Lojze, nov prispevek za Sij, tudi tokrat še anonimen.

Zmeraj ti pozabim sporočiti, da imam že davno "Pomladnim zvezdam". Ko prvič vidim Ubalda Vrabca, ga poprosim, naj mi jih zaigra.

Lepo te pozdravljam!

Opčine, 8. okt. 1977

Dragi Lojze!

Pred sabo imam tvoji pismi od 9.VII. in 10.IX, ki sta odgovor na moje pismo od 17. jun. in na sestavke za Sij ("Draga 77" je bila tretji). Iz lista vidim da ti z njimi ustrezam. Skušal bom tako sodelovaje nadaljevati; zanj pa so seveda potrebne zunanje pobude.

Šolo sem pustil v obliki, kot sem ti jo napovedal: malce melanholično, malce užaljeno, z odpovedjo poslovilni večerji in darilu. Prva reakcija: ne želim videti nikogar ne od kolegov ne od mladine ne od staršev. Težko si misliš, kako srečen se počutim daleč od vsega. S pokojnino je urejeno, z boln., blagajno tudi. Bogu hvala za ta mir in za zdravje!

"Diprion pini" sem v grobem končal: 86 tipkanih strani. Zadnje, XX. poglavje, govori o slovesu od šole. Eno prejšnjih, XIII, sem pod naslovom Velika sredi poslal koledarju GMD. Sicer pa se bo ta tekst dolgo prhčal, ker sem se preveč angažiral, da bi smel ne uspeti. Zdaj je pred mano samo ena obveznost - napisati svetonočni tekst (dramatizirano besedilo) za radio (40'). Ne pojde lahko, rad pa bi naredil res kaj dobrega. Čas teče, zasaditi bom moral prvo lopato - in to je najtežji akt.

Rebulova knjiga je že nekaj tednov zunaj. Poklonil mi jo je kot "helsinško rastlinico" in z ženo sva jo prebrala. Svoje misli sem napisal v dnevnik (kot pri Divjem golobu). Fotokopijo ti prilagam - ne za objavo, marveč kot informacijo in obenem namig, da v Siju o knjigi ne velja pisati. Nekaj drugega je, če ti jo pošlje sam. A treba je marsikaj vedeti, da človek razume ta Rebulov korak nazaj.

Martina sem videl 3. okt., ko smo v DSI pretresali Drago 77. Nagovarjal me je, naj bi na enem ponedeljskih večerov predstavil Rebulu, kar pa sem z argumenti vroče odklonil. Tvojega članka še ni bral, prav pa je, da si fanta naskočil. Ne boj se zanj! Tudi jaz ga rad nahrulim, zakaj tako obožuje kvantiteto in se ne odtrga od faktografije. Prebere ti vse ta zlomek, sproti poroča na radiu - a je gluha za estetske vrednote. To je mašina, ne človek! To je 19. stoletje.

Od SKA ni nič glasa. Ne vem, kako se kaj imajo med sabo po majskem občnem zboru. Kako je z revijo? S knjižnim programom? Bojim se, da ni prave sloge in enotnosti. Te dni s eje v Trstu mudil Pavle Fajdiga z ženo. Tudi pri nas se je oglasil - in dve uri smo se sproščeno pogovarjali o vsem.

Iznenadila me je novica, da je td* dokončal zgodovino naše revolucije, da so ogromni tekst mnogi prebrali in ga odobrili in da zdaj iščejo sredstva za tisk. Prodam, kot sem kupil. Bog daj, da bi ta knjiga ne bila frfrarija! Menda tudi Javornik piše podobno delo: mene je kar strah tega sizifovstva!

Jeza ima pri vašem "Baragi" v tisku knjigo o najstarejši sle. zgodovini. Z Zalivom pa nima nič skupnega. Nasprotno! Na Drago gleda ko jaz. Med njim in Rebulo piha zadnje čase mrzel veter kot še nikdar. Sicer pa mu tu življenje postaja zelo grenko. Šibek in droben naletava s svojim bistrim duhom na mnoge ovire in zamere. Sanja o emigraciji v Kanado, češ da bi tam najprej prišel do državljanstva in da bi se potem vrnil. Pa ima 62 let. Smili se mi, a stvaren kar ne more biti. Kaka tragedija, moj Bog: bister, delaven, neomajno pošten, pogumen - in vendar...

Ubald Vrabec je samotar, upokojenec, sle. levica, demokrat, bister sobesednik. A že dolgo ga nisem videl: odkar sem ga prosil tiste usluge. Je bil užaljen?

Lepo te pozdravljam - z obljubo, da na Sij ne pozabim.

Vinko

P.S. Mogoče ti bo izrezek iz Družine 9.X.1977 kdaj prav prišel.

"Snegove Edena" je v PD 2. okt. odklonil tudi mladi Marij Čuk - on seveda s svojega stališča. Njegovo mnenje te najbrž ne bi zanimalo.

*td = Tine Debeljak

Opčine, 5. marca 1978

Dragi Lojze!

Od mojega zadnjega pisma tebi (8. okt. 77) je minilo pet mescev, od tvojega meni (18. nov. - 2. dec. 77) pa trije. Teče, teče čas! Ali pa se tudi kaj velikega zgodi v naši zdmoski skupnosti?

Jaz prebijem vsak delavniški popoldan v obč. knjižnici na Hortisovem trgu; postala mi je nekak drugi dom. Iz bližine diha Lazzaretto Vecchio...Berem, pišem, snujem in zbiram moči za izvršitev načrtov. Potreba po prispevkih je povsod velika: KG, Mladika, avstralske Misli, Sij...Res: kako je s Sijem? Po decembru ni prišlo več nič. A dec: številka - sem pred kratkim

zvedel - je celo na tržaški škofiji! Članek o prodaji hiše na Via dei colli in o nameri, da se z izkupičkom sezida v Trstu cerkev za Slovence, je zgodovinski - in mojstrsko napisan! Hišo so baje prodali, od denarja ima Jože Prešeren (v Trstu) baje 30 milijonov - in pred nekaj tedni ga je članek zaoper zidavo novih cerkva v KG - ki bi ga tudi jaz z vsemi štirimi podpisal - silovito razkačil. Zadeva smrdi po nemoralnosti, da je kaj. Ne cerkve (lupine), verniki (mladi) so v Trstu - in povsod - potrebni. *Duh* je potreben! Duhovniki bi morali skrbeti za naraščaj, ne za zidove, ki jih je dovolj, a so žal prazni. Ali ni prekletstvo, da tega ne morejo razumeti?

Tu letos ob Prešernu proslavljamo tudi Župančiča. Doslej sem spregovoril po radiu, na Opčinah (v Finžgarjevem domu) in v Boljuncu (vsakič malo drugače, ker se moram ozirati na poslušalstvo). Prih. nedeljo pa bo, upam, višek v Gorici. Lahko razumeš, da je beseda o Župančiču takoj politicum, zlasti na tukajšnjih tleh, ki jih rdeči že desetletja načrtno obdelujejo. Preblizu nam je še njegov čas, preveč je povezan z našo naj-novejšo zgodovino. Kako slaviti Župančiča in pri tem ne zatajiti resnice? Titovci ga kujejo v nebo seveda po 1941. letu - oni znajo! Vsa sredstva imajo - biti moraš svetnik, da se jim ne daš zaslepiti in da jim ne stisneš roke. - V bližnji prihodnosti se mislim posvetiti Murnu. Rad bi v kol. GMD 1979 prikazal njegov lik za stoletnico rojstva.

SKA mi je zmeraj bolj daleč. Ni Meddobja (že eno leto in več), ni Glasa (zadnji je prišel za sept./okt. 77), Tine molči na moje pismo od 9 dec. 77. Nedavno se je tu mudil Lado Lenček; prinesel je nekaj izvodov dotiskane Jezove knjige. A tudi on me je prešel. Kaj je s temi argentinci? S čim sem se jim zameril? Česa jih je strah? Zakaj ne povedo, da jih (če jih) razdvaja nesloga? Papeževo knjigo sta že davno prejela Rebula in Jeza, a jaz - kot da me ni. Od take SKA ničesar več ne pričakujem, smem pa tudi jaz biti malce zamerljiv. Smo mar otroci?

Te dni sem svojo leposlovno prozo pretipkal v 2. redakciji: dala je 81 polnih strani. V mapi se je do zdaj prhčala - in čakala. Ne vidim nikake založbe, ki bi se tega teksta razveselila. Strah jih je vse prepojil! A meni je tipkopis drag - in mi bo še dražji, čim popolnejši bo. Da bi zastaral, ni nevarosti, ker je v njem preveč določenega časa in neke človeške izpovedi.

Lojze, vse dobro ti želim in te od srca pozdravljam!

Vinko

Opčine, 12. dec. 1981

Dragi Lojze!

Zdaj pa ne smem več odlašati z odgovorom na tvoje pismo iz začetka septembra. Našlo me je sredi lektoriranja "Bančništva", novega učbenika za tukajšnjo Trgovsko akademijo (čez 500 strani). Zdravje mi, hvala Bogu, zaenkrat ne dela težav in zato mi manjših in večjih poslov nikdar ne zmanjka. Nisem pa več prožen ko nekdanj.

Razen tega sem zadnje moči namenil ne znanosti (zgodovini, kritiki, polemiki), temveč leposlovju. LBG⁽⁶⁾ je bilo zelo dobro sprejeto. In tako mi - iz podobnega nagiba: biti pričevalec - nastaja "Slovo od puste dežele". Od blizu gledam, kako se naš dan niža in njihov perfidno vstaja: mladi rod je v glavnem njihov. Temu rodu zapustiti naše pojmovanje razmer, časov, odločitev in ravnanj: to se mi zdi danes poglavitna dolžnost. In na to področje me je, mislim, postavila božja previdnost.

Martin mi je povedal, da si tudi njega prosil za gradivo o zgodovini slov. šolstva v Trstu po letu 1945⁽⁷⁾. On je bolj doma pri virih (tj. pri bibliografiji), saj je - kot gotovo veš - od nedavnega tudi glavni in odgovorni urednik Primorskega SBL; tudi ima do Študijske knjižnice le 200m daleč. Vem, da zaželeno gradivo zbira; o tem ti bo gotovo tudi pisal. Priden je ko mravlja, zanesljiv ko stroj. Listati po letnikih Mladike je muka, ker so vsi brez letnega kazala (!). Ne vem, koliko Izvestij imaš ti; jaz imam vsa. V Demokraciji 1948 so bile v 4 številkah (39-42) prikazane "Slovenske šolske knjige" (pok. Kemperle z deloma mojo pomočjo). Italijansko napisana knjiga o Trstu v tistih letih bo pač disertacija Martinove snahe Nadje Maganja. Šah je ravnatelj Trgovske akademije. Težko ga je dobiti, ker je v teh zmešanih in upornih časih povsem drugje, bodisi fizično kot duševno. Verjetno niti sam ne ve, kdaj, kje in kaj je že pisal o našem tukajšnjem šolstvu.

Bolj ko o vsem tem in o vseh nas premišljam, bolj te občudujem, obenem pa tudi obžalujem, da ti pri pisanju, ki si si ga naložil v tako težkih in neugodnih okoliščinah, ne morem izdatneje pomagati. Po pismih je to nemogoče, ker so nujno pomanjkljiva - in pa časa gre ogromno. Ti bi moral za mesec

(6.) LBG: Leto borove grizlice

(7.) Izšlo v Bs. Airesu 1.1983: Boj za slovensko šolstvo na Primorskem za delovanja dr. Srečka Baraga pri ZVU (nekako 1945-1948)

dni priti sem - in bi bilo hitro vse zbrano, napisano, spolnjeno in pripravljeno za tisk.

Zdaj, ko je SKA v zastoju (mogoče ne dokončnem), le iz Svob. Slovenije, iz Vestnika in iz kakega pisma kaj zvem o vas v Argentini. Čas teče neznansko naglo. In ni ga dneva, ko ne bi prišlo kaj slovenskega tiskanega na mizo. Kakšen razmah naše besede takorekoč po vsej Zemlji! Te dni premišljam letalsko nesrečo v Korziki. Prvič po pokolu domobrancev 1945 je spet ves naš narod zaječal pri koreninah. Od blizu gledam, berem in poslušam, kaj vse se dogaja v Sloveniji. In ugibam, kako pojde razvoj dalje. Ni veselo niti v enem pogledu. Kot da bi neka senca ležala na vsem ali da bi neviden krt spodžiral žive korenine. Sledim njih literaturi in se sprašujem, kam pelje. Da bi pa o tem kaj pisal, je nemogoče, ker je preheterogena. Predvsem je sedanje realno življenje "pod zvezdo" v nji docela odsotno. Najbrž se nihče ne drzne o njem pisati. Kakšna vrzel!

Dragi Lojze, tebi in vsem tvojim prisrčen pozdrav! Za božič veliko blagoslova, v letu 1982 mnogo uspehov in zadovoljstva!

Vinko

Opčine, 9. jun. 1982

Dragi Lojze!

Tvoje pismo od 8.V.82 je prišlo po 11 dneh. Ljub glas iz dežele, ki nanjo zadnje čase posebno veliko mslim: pol z lju-beznijo, pol s skrbjo. Od SKA ne pride noben glas, redno pa mi (po letalski) prihaja Svob. Slovenija. Kaj mislim o Vestniku, sem pisal Smersuju.

Počasi spolnjam tisto "Slovo od..." Mogoče nastane iz njega drobna knjiga. Ne vem, kako bo v vaših novih razmerah z Meddobjem. Malce žal mi skoraj, da sem to svojo najnovejšo prozo kar takoj namenil njemu in prvi kos že tudi poslal (20. III.). France Papež je v dopisovanju izredno počasen, uspešno in blagoslovljeno sodelovanje pa je mogoče samo, če so stiki živahni. Vem, kako je to težko na take daljave.

Moji stiki z GMD so prejenjali že pred več ko enim letom. Tedaj sva se ob korekturi Kobalove knjige notranje razšla s tajnikom-urednikom; to je mavhinjski župnik Jožko Markuža (ca. 40 let), ekumenec (rusikovec), za moj čut/okus neupravičeno visok. Lani nisem pri GMD nič sodeloval in tudi v bodoče nimam tega namena. Moje pisanje je za te gospode preostro,

prenevarno, preizzivalno. Tvoje pa je, mislim, zanje še manj sprejemljivo. Po mladem odborniku, Devinčanu, ki dokončuje univerzo in piše tezo o primorski duhovščini med obema vojnama, sem odboru GMD sporočil, kaj si napisal in s kakšnimi poudarki. Sejo so imeli 21. maja; odgovor je prinesel isti fant - Kakšen odgovor? Knjižni dar imajo določen že za 2 leti. Letošnji program Koledar, Ceglar, otroška knjiga in PSBL (črka K; a Martin nestrpno čaka še veliko obljubljenih gesel - in oba trdno veva, da tega bremena GMD ne bo zmogla, saj je delavcev-idealistov zmeraj manj). Za leto 1983 sta na programu razen Koledarja in PSBL (!) še Miloša Vauhnik (Vladimirovega brata) knjiga spominov PV (pefau) v XX. stoletju in prozna knjiga primorske avtorice (oz. avtorja). Sam imam napisano Drugo prelistavanje poldavnine (1948-1976), a oni ne mislijo nanj in jaz ne nanje. Vtis imam, da smo se razšli, ker pač ne moremo po isti poti. In zdaj, kar zadeva tvoje Slovensko šolstvo pod ZVU v Baragovi dobi: "Če je knjiga podobna oni (Slovensko šolstvo da ali ne?^(8.)), bo težko kaj. Želijo pa prebrati rokopis." Takšen je položaj.

Kar me vprašuješ o zadnjih urah Kocbeka, Podbevškove oz. njenega moža ter Mikuža in njegove žene, mora ostati brez odgovora. Za take intimnosti se nekako nisem nikdar utegnil prav zanimati. Tudi protiemigrantskih feljtonov v 7 D nisem bral. Rimski Vinko Levstik jih je fotokopiral v več izvodih in ustregel bolj prizadetim. Zame mu ni ostal noben izvod...

Jožko Šavli je Goričan, mlad profesor, veliko piše. Bo pa precej blizu J. Ta me je nazadnje razočaral v NL s panegirikom Vel. Britaniji, ki da ima pravico in dolžnost braniti tla svoje domovine (tj. tiste otoke 12.000 km. daleč v južnem Atlantiku, ki pa so njeni vendar komaj 150 let.)

Še to te utegne zanimati: tudi DSM po mojem že obžaluje, da mi je izdala LBG. Vsaj nadaljnjih stikov ne išče več. In najmanjšega priznanja nisem prejel od Korošcev. Iz sveta in od tukaj pa jih je prišlo precej - sprejemam jih kot najdragocenejši honorar - in tako še ne smem odložiti peresa. Veliko berem. Posebno me je zajela zgodovina Srednje Evrope. Odkrivajo in izčiščujejo se mi mnoge stvari. Žene me želja po spoznanju resnice. O tem se bo kaj bralo tudi v moji novi knjigi (če mi naklone ljubi Bog še nekaj odloga).

Lojze, vse dobro tebi in tvojim, in vsej Argentini!

Vinko

Opčine, 31. okt. 1982

Dragi Lojze!

Tvoje pismo, datirano 22. VII. 82. je prišlo po tednu dni. Hvala ti za vse novice! Odtlej so minili trije meseci - in čas se je obema premaknil naprej. Jaz sem za koledar GMD 1983 prispeval prikaz Ivana Preglja (za stoletnico rojstva) in eno od desetih enot novega Prelistavanja poldavnine: "Sedmero silvestrskih razpoloženj". O tebi pa ves vesel berem v novem, sept. Glasu SKA, da se knjiga o slovenskem šolstvu na Primorskem pod Baragom tiska v Buenos Airesu. Tako je prav! SKA je svobodna, pogumna, podjetna - in ti si blizu za korekture, kar je tudi zelo važno. Knjiga bo, o tem sem prepričan, imeniten vir za zgodovino nekih let, krajev, razmer in ljudi.

V novem Prelistavanju imam tudi 9 strani dolgo enoto, napisano leta 1975: "Z Rudo Jurčecem na daljavo". Jurčecu sem 2. maja 1965 pisal, kakšen vtis je naredil name Kocbek s svojim predavanjem "Kdo sem?" v Trstu 27. apr. 1965. Navadno ohranim koncept svojih pisem, tistikrat pa tega, žal, nisem storil. *Kaj sem mu pisal? To bi rad vedel, tiste svoje besede o vtisu, ki je bil še svež* - zato ker mi je nanje Jurčec odgovoril prve dni julija 1965 in njegove besede v omenjeni enoti tudi navajam. Ali če ti je njegova pisemska zapuščina še zmeraj nedostopna, te pač zaman prosim, da bi mi iz onega mojega pisma - gotovo je Ruda vse hranil - izpisal besede, ki bi jih rad navedel v prikazu svojih, pisemenih stikov z Jurčecem.

Kaj trenutno delam? Nič "nadčasovnega". Prof. Zubaliču korigiram že 4. (iz ital. prevedeni) učbenik za Trgovsko akademijo: ta ima naslov Uporabno knjigovodstvo. No, vsaj v slovenščini živim ves. Mogoče začutim "višje glasove", ko se bodo dnevi začeli spet daljšati...

Mladiki sem izročil razmišljanje "Leposlovna knjiga danes". To poletje sem namreč veliko in kritično bral sodobno prozo, ki se tiska v Sloveniji.

Lojze, želim ti veliko zdravja in uspehov in zadovoljstva.

S prisrčnimi pozdravi -

Vinko

Opčine, 28. sept. 1983

Dragi Lojze!

Tvoje pismo od 4.VI. sem prejel čez teden dni. Potem sem čakal, da pride knjiga⁹⁹. Čakal sem do pred nekaj tedni - zaman; očitno se je zgubila. Nazadnje sem si jo sposodil. Dnevi branja so me presadili v davni čas. Obudili so v spominu davne dogodke, davna imena, davne obraze. Kot da bi bral roman, ki je šel tudi skozme. Koliko onih ljudi je že v večnosti, kako smo se postarali mi, raztreseni po širnem svetu! Bral sem seveda s svinčnikom v roki. Nabralo se mi je kakih 20 stvarnih pripomb (v glavnem pisava osebnih in krajevnih imen).

Pravilno je: Germ Jože, Finec Milan, Mihael Rožič, Branko Ferlat, Miran Pavlin, Iztok Avsec, prof. Cammarata, Franč Tončič... Nekaj je tudi tiskovnih napak. Odstavka na str. 113 "Navzlic mirovni pogodbi..." in "V smislu te izjave..." bi jaz postavil na konec knjige.

Strani 195-199 zavzema epilog "Za objektivno presojo tiste dobe". Za moj čut nekoliko preveč obnavlja, tudi se mi zdi predolg in pa prehudo protikomunističen (s sklicevanjem na papeže) za tako izrazito zgodovinsko delo. To mnenje sem slišal tudi od drugih. Zaradi tega bi kdo lahko zdvomil v objektivnost tvojega pisanja. Ne seveda jaz! Po toliko letih vstaja iz knjige Baragova podoba še vrednejša in častitejša. Opravil si imenitno delo - verba scripta manent! Bili so hudi oni časi, dasi bi jaz danes laglje odpustil Italijanom kot pa Rdečim. Italijani so bili poraženci kot mi, bili so begunci kot mi, niso vedeli, kaj bo z njimi, kot smo v negotovosti živeli tudi mi; zanje smo bili iste krvi in govornice kot Rdeči, kateri so jih perfidno izganjali iz Istre - iz domovine.

Te dni sem dobil 3. številko Vestnika 1983. Obilo zanimivega branja, čeprav so spisi vsebinsko kaj raznoliki (tj. ne samo domobranski). Moram pa reči, da me je tokrat vznejevoljilo Lectorjevo trganje Žebotove knjige. Ko Lector že tako vse ve, zakaj pa - tako večš peresa ("jak u peru") - sam ne napiše knjige o tisti dobi? Ko je šel Žebotov spis v odtisih iz AD skozi moje roke, droben (ca. 140 strani) in zgoščen, je naredil

name zelo dober vtis. In to sem Čirotu tudi pisal. Svetoval sem mu, naj ga izda v tej obliki, naj ne odlaša: njegovi spomini "Pred štiridesetimi leti" morajo iziti knjižno! Zdaj pa ima težave z zdravjem.

Enkrat v pozni jeseni ti, če Bog da, pošljem "Pogled nazaj" - knjigo, ki se zdaj tiska v žalozbi Mladike. Izdali mi jo bodo za sedemdesetletnico. Mnogo časa in premišljevanja sem ji posvetil. Dokler je nisem dal iz rok, je vse drugo pisanje počivalo. Šele ko izide, se me bo mogoče še spomnila kaka Muza - dotlej bom čisto zvezan. - Sicer pa mi leži na plečih letošnje brezkončno dolgo, vroče, svetlo in suho poletje. Od Meddobja pa nobenega glasa. Teži me tudi občutek osamelosti. Ni nikake družbe. Nikogar nimaš za sproščen, odkrit pogovor. Ali so ljudje v poklicem delu ali varujejo svojo (skrivno) privatnost. Na primorskih tleh se, žal, nikdar ne bom počutil čisto doma. Mi iz notranjosti smo in ostanemo drugačni. Imamo pač pretogo hrbtenico... v najboljšem pomenu besede smo "ujetniki preteklosti". Jaz sem Bogu hvaležen za svojo pot - moje življenje se mi zdi en sam čudež.

Lojze, prejmi moje pristrčne pozdrave - in ne odlagaj peresa!

Vinko

Opčine, 8. dec. 1993

Dragi Lojze!

Pristrčna ti hvala za pismo z začetka avgusta, ki sem ga prejel pet dni pred svojim 80. letom! Hvala ti tudi za obširni, osebni in skrbno sestavljeni prikaz v DŽ okt./nov. '93! Od vas doli je bil to edini glas. Tudi o "Letu odmrznitve" nisem bral drugje nikjer nič, celo v Glasu SKA ne; malo čudno se mi zdi to. Tvoj izčrpan članek pa naj izpopolnim s tremi popravki oz. dostavki: Ženi je uspel prehod čez mejo po dveh letih (novembra 1947); dva dečka sta ostala v Ljubljani (do marca 1954); "Gmajna" je izšla 1967. Zapisal sem si, da ti moram poslati "Prelistavanje poldavnine" in "Človeka na pragu". Upam, da bom našel priložnost.

Zorko me je z družino obiskal v začetku julija: poln navdušenja, sreče, optimizma. Ne vem pa, kako mu je zdaj, ko se na Južni poluti dokončno odloča. Jaz v sedanji Sloveniji ne bi ne hotel ne mogel živeti. V Cerknici - in prej v Grahovem - smo 28. novembra proslavili Balantiča ob 50. obletnici smrti. Srečal sem se z mladimi Argentinci ("Slovenija v svetu"), ki so za tisto proslavo dali pobudo in jo izpeljali. Kako se počutijo v toliko opevani in tako zaželjeni domovini staršev? Bojim se, da jih je ta sprejela bolj hladno. Gori ima besedo pač materializem s svojimi pomočniki, ki so egoizem, častila-komnost, domišljavost in nevoščljivost. Petdeset let ene resnice in enega zgleda je naredilo svoje. Marsičesa pa so krive tudi naše male in tesne razmere. Cerknikiškemu županu Janezu Okolišu sem s poudarkom poklonil brošuro o Javorniku "Cerkničan treh domovin" (TS 1987, VIII strani). Ti mladi ljudje gori so bridko nepoučeni o naši preteklosti.

Moje jubilejno leto 1993 gre naglo h koncu. Doživetja ob pismih, obiskih in srečanjih, vse natisnjeno in izrečeno (med drugim trije intervjuji: Ljubljana, Novo mesto, Trst), sprejem v Črnomlju - vse to me je seveda utrudilo, a bolj čustveno ko telesno. Rodna Bela krajina mi je zadnje čase kar naprej v mislih in ponoči v sanjah. Svojo zadnjo prozo posvečam nji, kolikor mi pač dopušča čas, ki gre v glavnem za dnevnik in za pisma, pa za branje seveda. Dopoldanske ure še dalje koristno preživljam v knjižnici sredi Trsta. Tudi Jevnikar ne odloži orodja (orožja on ne pozna...). Še za sklepni zvezek PSBL (1994) se je zavezal.

Najstarejši sin, Matija, na Dunaju oženjen, bo o Božiču dopolnil 50 let; Andrej v ZDA je konec avgusta stopil v 49. leto; Miha z družino na Opčinah - imam vnukinjo Kristen (13) in vnuka Gabrijela (10) - je star 45 let in uči na Trg. akademiji. Doma je še Janez (41), radijski napovedovalec. Z ženo sva začela postopek, da bi nam bilo vrnjeno posestvece v Rodinah - zame le čustvene vrednosti, za moje potomce, upam, kaj več... Tako teče čas - in jaz ga registriram po najboljših močeh oz. pameti v dnevniku, ki sem ga zastavil sredi maja 1948. Kakšna mogočna reka življenja je v teh 20 zvezkih - in kak dokaz, da nam Bog stoji ob strani!

Lojze, vse dobro tebi in tvojim! Lep Božič in veliko zadovoljstva v letu Gospodovem 1994!